

**TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRECİ'NDE BASIN:
ULUS GAZETESİ'NİN MODERNLEŞME SÖYLEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Naim SİĞİN

Eskişehir, 2017

**TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRECİ'NDE BASIN:
ULUS GAZETESİ'NİN MODERNLEŞME SÖYLEMİ**

Naim SİĞİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Basın Yayın Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Banu DAĞTAŞ

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Mayıs, 2017

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Naim SİĞİN'in "Türkiye'de Modernleşme Sürecinde Basın: Ulus Gazetesi'nin Modernleşme Söylemi" başlıklı tezi 15 Mayıs 2017 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan Basın ve Yayın Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Banu DAĞTAŞ

Üye : Doç.Dr.Günseli BAYRAKTUTAN

Üye : Yrd.Doç.Dr.Aladdin Faruk PAKSOY

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRECİ'NDE BASIN: ULUS GAZETESİ'NİN MODERNLEŞME SÖYLEMİ

Naim SİĞİN

Basın Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2017

Danışman: Prof. Dr. Banu DAĞTAŞ

Bu çalışmada, ilk olarak 14 Eylül 1919 yılında *İrade-i Milliye* adıyla, ardından 10 Ocak 1920 yılında *Hakimiyet-i Milliye* adıyla ve daha sonrasında dil devrimine uygun olarak 28 Kasım 1934 yılında *Ulus* adıyla yayımlanmaya başlayan gazetede yer alan haberlerin "Türk Modernleşmesi"ne olan etkileri tartışılmıştır. İktidarın görüşlerini topluma aktaran ve yeni demokrasi ilkelerini topluma sunan Ulus Gazetesi'nde, 1935-1938 yılları arasında modernleşme söylemi içeren haberler *eleştirel söylem analizi* yöntemiyle çözümlenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, *modernleşme-batılılaşma* kavramı üzerine odaklanılmış ve modernleşme olgusunun tarihsel dinamikleri ele alınmıştır. XVI. ve XVII. yüzyılda Rönesans ve Reform, sonrasında Sanayi Devrimi'ne dayanan modernleşme hareketleriyle birlikte Batı'nın ilerleme kaydetmesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gerilemenin ardından başlayan modernleşme denemeleri ve bu denemelerin cumhuriyet dönemine kadar uzanan tarihi söz konusu bölümün temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı-Türkiye modernleşme süreci söz konusu bölümde incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, genel hatlarıyla *Cumhuriyet Dönemi modernleşmesi* üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin siyasal, ekonomik, hukuki, toplumsal ve kültürel gelişmeleri söz konusu bölümde ele alınmıştır. Öte yandan, 1930'lu yılların genel durumu ve yaratılmak istenen ulusal kimlik olgusuna da bu bölümde değinilmiştir. Ayrıca, ikinci bölümde modernleşme sürecinde basının rolüne genel hatlarıyla yer verilmiştir.

Çalışmanın çözümlene bölümünde ise, Ulus Gazetesi'nin tarihi, yayın amacı ve yayın politikası dönem koşulları göz önünde bulundurularak irdelenmiştir. Ulus gazetesinde

1935-1938 yılları arasında yayımlanan ve modernleşme söylemi içeren haberler eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde yer alan kuramsal arkaplan bağlamında değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, tek parti hükümetinin resmi yayın organı niteliği taşıyan Ulus gazetesinde yer alan haberlerin ulusal bir bilincin yansıtılmasında, modernleşme bağlamında Türkiye'nin gelişmesi ve kalkınmasında ve yapılan devrimlerin heyecanının yansıtılmasında önemli bir rol oynadığı ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, gerçekleştirilen devrimlerde ve modernleşme hareketlerinde Atatürk'ün öneminin vurgulanması, Osmanlı geçmişinin reddedildiği söylemlerin ön plana çıkarılması, Türk modernleşmesinin olumlanması ve iktidar söyleminin yeniden üretilmesi bağlamında Ulus gazetesinde yer alan modernleşme söylemi içeren haberlerin önemli bir ölçüde belirleyici olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, batılılaşma, basın, Kemalizm, Ulus Gazetesi.

ABSTRACT

PRESS IN TURKEY'S MODERNIZATION PROCESS: MODERNIZATION DISCOURSE IN THE ULUS NEWSPAPER

Naim SİĞİN

Department of Press and Publication

Anadolu University, Institute of Social Sciences, May 2017

Advisor: Prof. Dr. Banu DAĞTAŞ

This study discusses the effects on “Turkish Modernization” of the news reports published in the newspaper which was first issued in the name of "*İrade-i Milliye*" on September 14, 1919, then in the name of "*Hakimiyet-i Milliye*" on January 10, 1920 and then in the name of *Ulus* on November 28, 1934 in accordance with the language revolution. The news content referring to modernization discourse and published in Ulus Newspaper between 1935-1938, which conveyed the views of the government and presented the new democratic principles to the society, are analyzed using *critical discourse analysis* method.

In the first part of the study, the historical dynamics of the modernization phenomenon are addressed focusing on the concept of *modernization-westernization*. The development of the West through the modernization movements based on the Renaissance and Reform in the XVI and XVII centuries and later on the Industrial Revolution, the modernization attempts that followed the regressions of the Ottoman Empire and the history of such attempts up until to the republican era constitute the basis of this part. In this context, the Ottoman-Turkish modernization process is examined in this section.

In the second part of the work, the modernization of the *Republican Period* is emphasized. In this regard, the political, economic, legal, social and cultural developments of the modernization of the Republican Period are examined in this section. On the other hand, the general situation of the 1930's and the national identity

aimed to be created in that period are also mentioned in this section. Additionally, the second part outlines the role of the press in the modernization process in general terms.

In the analysis section of the study, the history of Ulus Newspaper, the publication objectives and the publication policy were examined considering the conditions of the period. The chosen news reports, published between 1935-1938, in the Ulus Newspaper containing the discourse of modernization are analyzed with the method of critical discourse analysis. Findings obtained in the result of the study are evaluated in the context of the theoretical background described in the first and second part of the study.

As a result, it is revealed that the news in the Ulus newspaper, which is the official publication of the single party government, played an important role in reflecting a national consciousness, in the improvement and development of Turkey in the context of modernization and in reflecting the excitement of the revolutions achieved. However, it is concluded that the news containing the discourse of modernization in the Ulus newspaper in the context of the emphasis on Atatürk's significance in the revolutions and modernization movements and on the discourse of rejecting the Ottoman legacy, the affirmation of Turkish modernization and the reproduction of the discourses of the government were found to be important determinants.

Key words: Modernization, westernization, press, Kemalism, Ulus Newspaper.

ÖNSÖZ

Öncelikle, tez konusunun belirlenmesi aşamasından savunma jürisine kadar uzanan süreçte desteğini esirgemeyen, değerli bilgilerini benimle paylaşan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Banu Dağtaş'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, savunma jürisindeki katkılarından dolayı Doç Dr. Günseli Bayraktutan Sütçü ve Yrd. Doç. Dr. Alaaddin Faruk Paksoy'a teşekkür ederim.

Bununla birlikte, destekleriyle yaşamımın her alanında yanımda olan annem Güler Sığın, babam Fatih Sığın ve kardeşim Burak Sığın'a, yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen dayım Abdurrahman Aliy'e gönülden teşekkürlerimi sunarım. Tez süreci boyunca desteklerini esirgemeyen Ar. Gör. Lütfü Pınar'a ve Ar. Gör. Kemal Atasoy'a ve diğer tüm dostlarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Son olarak, lisans döneminden yüksek lisans döneminin sonuna kadar her zaman yanımda olan en büyük destekçim, değerli hayat arkadaşım Emel Yahya'ya içten teşekkürlerimi sunarım.

Naim SİĞİN

Mayıs, 2017

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Naim SİĞİN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE BATI MODERNİTESİ VE MODERNLEŞME

1. BATI MODERNİTESİ.....	5
1.1. Modernitenin Tarihsel Dinamikleri.....	5
1.1.1. Rönesans ve Reform.....	9
1.1.2. Aydınlanma Felsefesi.....	13
1.1.3. Sanayi Devrimi.....	15
1.2. 19. Yüzyıl Batı Modernitesi.....	17
2. BATI DIŞI MODERNLEŞME.....	21
2.1. Genel Bir Süreç Olarak Modernleşme.....	21
2.1.1. Modernleşme ve Batılılaşma.....	21
2.2. Batı Dışı Toplumların Modernleşmesi.....	27
2.3. Osmanlı-Türkiye Modernleşmesi.....	32
2.3.1. III. Selim ve II. Mahmut Dönemi.....	34
2.3.2. Tanzimat Dönemi ve Islahat Fermanı.....	38
2.3.3. II. Abdülhamit ve Jön Türkler Dönemi.....	41
2.3.4. Bağımsızlık Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğuşu.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ MODERNLEŞMESİ VE 1930'LU YILLAR

1. CUMHURİYET DÖNEMİ MODERNLEŞMESİ GENEL ÖZELLİKLERİ..	49
1.1. Cumhuriyet Modernleşmesinin Boyutları	49
1.1.1. Cumhuriyet Modernleşmesinin Siyasal Boyutu	50
1.1.2. Cumhuriyet Modernleşmesinin Ekonomik Boyutu	53
1.1.3. Cumhuriyet Modernleşmesinin Hukuki Boyutu	56
1.1.4. Cumhuriyet Modernleşmesinin Toplumsal Boyutu	58
1.1.5. Cumhuriyet Modernleşmesinin Kültürel Boyutu	62
1.2. Kemalizm.....	64
1.3. 1930'lar ve Ulusal Kimlik.....	68
2. CUMHURİYET DÖNEMİ BASINI.....	76
2.1. 1920'li Yılların Basın Hayatı.....	76
2.2. 1930'lu Yılların Basın Hayatı.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUS GAZETESİ'NİN MODERNLEŞME SÖYLEMİ

1. TARİHSEL SÜREÇTE ULUS GAZETESİ.....	84
2. ULUS GAZETESİ'NİN MODERNLEŞME SÖYLEMİ.....	89
2.1 Çalışmanın Yöntemi	89
2.2 Nicel Bulgular ve Değerlendirilmesi	96
2.3 Ulus Gazetesi'nde Modernleşme Söylemi Analizi.....	101
2.3.1. 1935 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi	102
2.3.2. 1936 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi	106
2.3.3. 1937 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi	110
2.3.4. 1938 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi	114
2.3.5. Köşe Yazılarının Konuları	118
2.3.6. Genel Değerlendirme	119

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	123
Kaynakça	130
Özgeçmiş	

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Modernleşme unsurlarının yıllara göre sayısal dağılımı.....	96
Tablo 2. Gazete yazı türlerinin ve fotoğrafların yıllara göre sayısal dağılımı.....	100
Tablo 3. 1935 yılı modernleşme söylemi taşıyan haberlerin kelime tercihleri.....	102
Tablo 4. 1935 yılı modernleşme söylemi taşıyan haberlerin sentaktik tercihleri.....	105
Tablo 5. 1936 yılı modernleşme söylemi taşıyan haberlerin kelime tercihleri.....	107
Tablo 6. 1936 yılı modernleşme söylemi taşıyan haberlerin sentaktik tercihleri.....	109
Tablo 7. 1937 yılı modernleşme söylemi taşıyan haberlerin kelime tercihleri.....	111
Tablo 8. 1937 yılı modernleşme söylemi taşıyan haberlerin sentaktik tercihleri.....	113
Tablo 9. 1938 yılı modernleşme söylemi taşıyan haberlerin kelime tercihleri.....	115
Tablo 10. 1938 yılı modernleşme söylemi taşıyan haberlerin sentaktik tercihleri.....	117

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	Anadolu Ajansı
bkz.	bakınız
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
dr.	doktor
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
vb.	ve benzeri, diğerleri
vd.	ve diğerleri

GİRİŞ

Modernleşme kavramı, yıllardır güncelliğini koruyan, üzerine farklı çalışmalar yapılan ve günümüzde de zihinleri meşgul eden bir konu olmuştur. Bu sebepten ötürü modernleşme konusunda ortak bir noktaya varılamamasına rağmen, birçok düşünür tarafından yapılan modernleşme tanımlamaları birbirini dışlamak yerine birbirini tamamlar nitelikte olmuştur. Eisenstadt'a (2007, s. 11) göre modernleşme; 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da gelişen daha sonrasında diğer Avrupa devletlerine ve 19-20. yüzyıllarda Asya, Afrika ve Güney Amerika kıtalarına yayılan ekonomik, siyasal, toplumsal süreçler yönünde açığa çıkan dönüşümler olarak tanımlanır. 17. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eden bir düşün sistemi olarak tanımlanabilen (Giddens, 2014, s. 9) modernleşme, Avrupa başta olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde toplumları etkilemiş, toplumların yaşam tarzına yön vermiştir. Bundan dolayı modernleşmenin temelinde evrimci ve ilerlemeci bir anlayış içerdiği görülmektedir. Günümüzde gerçekleşen olaylar incelenmek istendiğinde ise geçmişten gelen modernlik olgusuna, modernliğin etki ve sonuçlarına bakmak gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyıla kadar Batı karşısında büyük bir askeri üstünlüğü ve gücü elinde bulundurmasına rağmen, Batı'da olan gelişmeleri takip edememiş ve gerilemeye başlamıştır. Bu durum sonucunda güçler dengesi bozulmuş, Osmanlı İmparatorluğu kendine Batı'yı rol model almış ve Batı'ya yönelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme hareketleri, genel olarak 19. yüzyılda yapılan bir dizi reformla başlamıştır. Levent Köker'e (1995, s. 126-127) göre, Osmanlı modernleşmesi, Batı'nın elde etmiş olduğu üstünlüğün Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan savaşların kazanılması dolayımında görülmesi ve bu nedenle modernleşmenin, ancak Batı'nın gerçekleştirdiği askeri ve teknik reformların izlenmesi yoluyla elde edilebileceğine dair bir düşünceye hapsolmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılıp yeni Türkiye'nin kurulmasına kadar devam eden modernleşme sürecinde, devlete itibarını ve kaybolan gücünü yeniden kazandırma da yatmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın kuramsal kısmında yani ilk bölümünde modernleşme olgusunun üzerinde durulmuş ve modernitenin tarihsel dinamikleri söz konusu bölümde tartışılmıştır. Ayrıca, Batı dışı toplumların modernleşmesi ve Osmanlı modernleşmesi

hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda Türk modernleşmesinin temelini oluşturan Osmanlı'daki reform hareketlerini Banu Dağtaş (2015, s. 12) şu şekilde özetlemiştir: "Orduda modernleşme (1826), Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması (1838), Tanzimat'ın ilanı (1839), Islahat Fermanı'nın kabul edilmesi (1856), I. Meşrutiyetin ilanı (1876) ve II. Meşrutiyetin ilanı (1908)". Gerçekleştirilen bu reform hareketleri sonrası bağımsızlık savaşı ve yeni Türkiye'nin kurulmasına kadar giden süreç de söz konusu bölümde ele alınan bir diğer önemli başlık olmuştur.

Bilindiği gibi tarih boyunca toplumlar sürekli değişim içerisinde olmuş ve hiçbir toplum bu kuralın dışında kalmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu da tarihsel süreç içerisinde gerçekleştirilen bir dizi reform hareketleriyle değişim sürecine girmiştir. İlber Ortaylı'ya (1987, s. 23) göre, bu bağlamda kronolojik bir tasnif yapılmak istendiğinde İkinci Viyana bozgunundan Tanzimat fermanının ilanına kadar Osmanlı modernleşmesinin gerekliliğini ve koşullarını tarih hazırlamıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketleri birden oluşmamış ve tarihsel temellerini Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan modernleşme hareketlerinden almıştır. Osmanlı'dan itibaren başlayan modernleşme süreci, Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte geçmişte yapılan denemelerden daha kapsamlı, daha sosyal bir dönüşüm olarak gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminde, Osmanlı'nın geçmişten gelen ve sosyal hayata yön veren kültürü önemsenmemiş bunun sonucunda da birçok köklü değişikliğe gidilmiştir.

Bu bağlamda siyasal alanda yapılan en temel reformların başında cumhuriyetin ilanı, saltanat ve halifeliğin kaldırılması gelmektedir. Ayrıca Halk Fırkası'nın kurulması da siyasal alanda yapılan reformlardan birisi olmuştur. Ekonomi alanında, İzmir İktisat Kongresi'nin toplanması, aşar vergisinin kaldırılması ve 1930'lu yıllarda izlenen Devletçilik politikası yapılan reformlar arasındadır. Medeni Kanun'un kabulü, yeni anayasanın ilanı ve şeriatın kaldırılması hukuk alanında gerçekleştirilen reformlardan bazıları olmuştur. Toplumsal alanda, kadının seçme ve seçilme hakkını kullanabilmesi, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ve harf devrimi de yapılan reformlar arasındadır. Netice itibarıyla, gerçekleşen bu değişimler birden bire cumhuriyet döneminde ortaya çıkmamış, Osmanlı'dan itibaren bir dizi değişimin beraberinde gerçekleşmiştir. Tüm bu sayılan Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin siyasal, ekonomik, hukuki, toplumsal ve kültürel boyutları çalışmanın 2. bölümünün sorunsalını oluşturmaktadır. Öte yandan,

söz konusunu dönemde önemle değinilen bir başlık ise basın olmuştur. Bu bağlamda 1920'li ve 1930'lu yılların basın hayatı dönem koşulları göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, tarihsel süreç içerisinde Ulus gazetesi ve söz konusu gazetede yer alan, içerisinde modernleşme unsuru bulunduran haberlerin söylemi incelenmiştir. Bu bağlamda, Ulus gazetesinde 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarına dair içerisinde modernleşme unsuru barındıran haberlerin eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenmesi çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Çalışmada, Ulus gazetesinde sözü edilen modernleşme söylemine ilişkin haberlerin nasıl yansıtıldığı, dönemin koşulları ve modernleşme olgusu çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarında yayımlanan, modernleşme söylemi içeren haberlerin nasıl ifade edildiğini ve modernleşme hareketlerinin nasıl haberlerde yansıtıldığını ortaya koymak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Ulus gazetesinde modernleşme söylemine sahip olan haberlerde dönem koşulları da göz önünde bulundurularak şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmış ve çalışmanın genel çerçevesi oluşturulmuştur:

(1) Belirlenen yıllardaki gazetelerin ilk sayfasında ve devam sayfasında yer alan haberlerin taşıdığı modernleşme unsurlarının sayısal dağılımı nasıldır?

(2) Gazetede yer alan ve belirli kriterlere göre belirlenen manşet sürmanşet ve köşe yazılarında modernleşme söylemine ilişkin nasıl bir tutum sergilenmiştir?

(3) Modernleşme söylemi taşıyan haberler halka nasıl yansıtılmış ve dönemin iktidarı tarafından nasıl verilmiştir?

Öte yandan bu çalışma, söz konusu dönemin tek partisi konumunda olan CHP'nin resmi yayın organı niteliğindeki Ulus gazetesinde, gerçekleştirilen devrimlerin nasıl halka yansıtıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, bu çalışma daha önce araştırmacılar tarafından da yapılmadığından dolayı, literatüre sağlayacağı katkı açısından önemlidir.

Çalışmada modernleşme söylemi içeren haberlerin incelenmesi için eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak Ulus gazetesinde yayımlanmış modernleşme ile ilgili gazete yazı türlerinin ve fotoğrafların sayısal

dağılımı nicel bulgular kısmında ortaya konulmuştur. Çalışmanın çözümleme bölümünde ise modernleşme ile ilgi haberlerin söyleminin ortaya konulması için eleştirel söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Modernleşme söylemi taşıyan haberler, gazetenin ilk sayfası ve haberin devam sayfası sınırlı tutularak incelenmiştir. Öte yandan, çalışmanın çözümleme aşamasında 1935, 1936, 1937 ve 1938 yılları zamansal sınırlılık olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, 1935 yılının Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım; 1936 yılının Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim; 1937 yılının Mart, Haziran, Eylül ve Aralık; 1938 yılının Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım aylarının ilk haftalarının ilk iki günü incelenmiştir. Ayrıca, gazetenin yayınlandığı diğer yıllar ve çalışmada belirlenen sınırlılıklar dışında kalan günler çalışmanın kapsamı dışında olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE BATI MODERNİTESİ VE MODERNLEŞME

1. BATI MODERNİTESİ

1.1. Modernitenin Tarihsel Dinamikleri

Modernlik kavramı tarihsel süreç içerisinde birçok kez yapısal olarak farklılığa uğramıştır. 'Modern' kelimesi, Lâtincede 'modernus' biçimiyle ilk defa 5. yüzyılda resmen Hıristiyan olan o dönemi, Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanılmıştır. "İçerikleri sürekli değişse de 'modern' terimi, kendini eski'den yeni'ye bir geçişin sonucu olarak görmek için, antik çağ ile kendisi arasında bir ilişki kuran dönemlerin bilincini dile getirir (Habermas, 2010, s. 29-41)". 1585 yılında 'modern' olarak kullanılan kavram, 1588'de 'modernist', 1627'de 'modernite' ve 1970 yılında da 'modernleşme' olarak kullanılmıştır.

Fransızca ve İngilizceden çevirilerine göre kullanılan modernite veya modernlik kavramları, Türkçede benzer hatta aynı anlamda kullanılmaktadır. Kökenleri moderne dayanan modernite, özellikle 17. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da meydana gelen toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal değişimler sonucu yaşanan değişimleri anlatmak için kullanılmaktadır. Buradaki anlamıyla modernite, geleneksel ile karşıtlık içerisinde olarak, bireysel, toplumsal ve politik yaşamdaki değişimi ve dönüşümü ifade etmektedir. Modern kelimesinden türeyen modernite kavramında, eskiden koparak ona karşı çıkma ve yeniye yönelme söz konusu olmaktadır.

Modernite, içerisinde çok geniş bir anlam bütünlüğünü barındırdığından, tek bir tanım yapmak konuyu açıklamak için eksik kalacaktır. Bu konuya farklı çerçevelerden yaklaşmak gerekirse Berman'ın modernite konusuna bakış açısı şu şekildedir:

"Modernliğin tarihi gibi muazzam bir şeyin bir ucundan yakalayabilme umuduyla onu üç evreye ayırdım: Kabaca 16. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın başına dek uzanan ilk evrede insanlar, modern hayatı algılamaya yeni başlamışlardır; onlara neyin çarpmış olduğunu anlayamazlar henüz. Umutsuzca, el yordamıyla uygun sözcükleri bulmak için çırpınırlar; deneyim ve umutlarını paylaşabilecekleri modern bir kamu, ya da camianın ne olabileceği konusunda pek fikirleri yoktur. İkinci evremiz 1790'ların büyük devrimci dalgasıyla başlar. Fransız Devrimi ve onun etkileriyle büyük, modern bir kamu, bir anda ve dramatik bir biçimde doğuverir. Bu kamu, devrimci bir çağda; kişisel, toplumsal ve siyasal yaşamın her

boyutunda altüst oluşlar ve patlamalar doğuran bir çağda yaşıyor olma duygusunu paylaşmaktadır. 19. yüzyılın modern kamu alanı, bir yandan da hiç de modern olmayan dünyalarda yaşamının madden ve manen neye benzediğini hatırlamaktadır. Bu içsel ikilik aynı anda iki ayrı dünyada yaşıyor olma hissini, modernleşme ve modernizm düşüncelerini doğurur ve kökleştirir. 20. yüzyılda, üçüncü ve son evremizde, modernleşme süreci neredeyse tüm dünyayı kaplayacak kadar yayılmış; gelişmekte olan modernist; dünya kültürü sanatta ve düşünce alanında göz alıcı başarılar sağlamıştır (Berman, 2013, s. 29)".

Giddens (2010, s. 28-29) modernite terimini ilk kez feodalizm sonrası Avrupa'da ortaya çıkan, ancak 20. yüzyılda giderek dünya çapında tarihsel etkiye sahip olan kurumlar ve davranış biçimlerini ifade etmek için kullanmıştır. Hasan Şen'e (2010, s.14) göre de modernite kavramı,

"Her türlü kutsiyetten arındırılmış bir bakış açısını merkeze alan, pozitif akla kurucu bir rol yükleyen, bu bağlamda dünyayı anlamlandırmada akıllı, bilimi, temel ve vazgeçilmez başvuru kaynakları olarak gören bir dünyayı tarif eder. Söz konusu dünyanın dayandığı göstergeler en genelde, pozitif akıl, birey-özne, sekülerleşme, merkezi devlet ve sanayileşmedir".

Şen'in vurguladığı üzere; modernite kavramının altında, dini inançlardan ayrılma ve onun yerine akıl, bilim gibi kavramlara başvurma yatmaktadır. Modernite, insan yaşamında dinin referans olarak görülmemesi, pozitif aklın ön plana çıkması, devletin tek bir merkezde toplanıp yönetilmesi ve sanayileşmeye geçilmesini ifade etmektedir.

Modernite, her çağda yeni farkındalıklarla birlikte ortaya çıkabilen ve değişebilen bir olgudur. Modernite, kendisinden sonra da çıkan değişimleri, öncesini kapsayacak şekilde kullanabilmektedir. Bunun sonucunda modernite dinamik ve sürekli kendini yenileyen bir yapıya sahip olmuştur. Böylelikle modernlik, öz bilinç olarak evrensellik iddiasını içinde barındırır. Modernite bilincinin modernizm ideolojisi ile karıştırılması bu noktada yapılan hatalardan bir tanesidir. Modernizmle birlikte her türden yaklaşım, akıl ve aklın öncülüğünde ortaya çıkan felsefi ve bilimsel söylemlerle yeniden şekillendirilmiş, kuram sistem ve ideolojiler tartışılmayan bir niteliğe sahip olarak bireysel nitelikler önemsiz hale getirilmiştir (Jameson, 2008, s. 27-28). Bu sebepten dolayı hümanizm¹ temeline dayanan modernite anlayışı ön plana çıkamamış ve modernizm moderniteden bu yönüyle ayrılmıştır.

---

¹ Hümanizm, genel olarak akıllı insan varlığını tek ve en yüksek değer kaynağı olarak gören, bireyin yaratıcı ve ahlaki gelişiminin, rasyonel ve anlamlı bir biçimde, doğüstü alana hiç başvurmadan, doğal yoldan

Yıldırım'a (2012, s. 20) göre modernlik, "İçerisinde çeşitli konuların birbirine bağlandığı ve 'modern' olarak etkilendiği bir projedir. Projeler, bir dizi amaçlara, karşılaştırılan anlamalara, keşfedilen kaynaklara, motive edilen girişimlere, karşılaştırılan üyeliklere ve kurulan rutinlere bağlıdır. Bunlar modern projenin içinde bulunmaktadır. Proje, modernliğin yaşam çerçevesinin temel özelliğidir". İlhan Tekeli'ye (2009, s. 46) göre, modernite projesinin dört temel boyut üzerinde geliştiği söylenebilmektedir.

"Modernite projesinin dört temel boyutundan ilki modernitenin ekonomik boyuttur. İkinci boyut ise modernitenin bilgiye, sanata ve ahlaka yaklaşımıdır. Modernitenin üçüncü boyutunu ise geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, kendi aklıyla kendini yönlendiren bireyin doğması oluşturmaktadır. Modernite projesinin dördüncü ve son boyutu ise gelişen kurumsal yapıdır".

Alıntıdan hareketle modernite projesinin ilk boyutu olan ekonomik boyutta, kapitalist ilişkiler bağlamında üretim yapan sanayileşmiş toplumlar belirtilmektedir. Söz konusu toplumlarda ürünler metalaşırken, emek ücretli hale gelmiş ve teknolojik gelişme hızlanmıştır. Bir diğer boyut olan bilgi, sanat ve ahlaka yaklaşımda toplumsal olguların doğru bir temsilinin yapılabileceğine, ve bu sebepten ötürü nesnel ve evrensel geçerlilik iddiası taşıyan bir toplum biliminin kurulabileceğine inanılmaktadır (Tekeli, 2009, s. 46). Üçüncü boyutta ise geleneksel toplum bağlarından kurtulan ve kendi aklıyla hareket eden bireyin doğması yer almaktadır. Bu bireyler iyi bir şekilde eğitilmiş, belli bir kesime bağlılığı azalmış, geleneksel bağlardan kurtulmuş ve modern toplumun içerisine kendilerini adapte etmişlerdir. Son boyut olan gelişen kurumsal yapılarda, kendi ürettikleri üstüne düşünen bireyler bunları geliştirmeye çalışarak toplum içerisinde yeni bir örgütlenme biçimi ortaya koymaktadır. Modernite projesinin bu boyutlarını yerine getirebilen toplumlar gelişmeye açık hale gelmektedir.

Graham Murdock da moderniteye geçiş sürecini şu şekilde özetlemektedir: "Hakim ekonomik formasyon olarak kapitalizmin ortaya çıkışı, ulus-devletlerin politik yönetim ve eylem birimi olarak oluşması, bilginin ve düşüncenin üstündeki din tekellerinin ortadan kalması ve kamusal görünürlük ve otorite kazanmak için birbiriyle

---

gerçekleştirilebileceğini belirten, ve bu çerçeve içinde, insanın doğallığını, özgürlüğünü ve etkinliğini ön plana çıkartan felsefi akımdır. İnsanın kendisinin ve ilgili çıkarların çok temel bir öneme haiz olduğunu savunan yaklaşım; insan varlıklarına varolanların meydana getirdiği genel varlık şeması içinde özel bir konum atfeden öğretilerdir. Kaynak: <http://www.turkcebilgi.com/h%C3%BCmanizm#bilgi>

yarışan söylemleri içinde barındıran, çok daha parçalanmış ve yarışmacı bir kültürel alan (Murdock 1993'den aktaran Dağtaş, 2015, s. 9-10)."

Modernite, kendisinden önceki Ortaçağ devrini karanlık bir çağ olarak görmektedir. Özgürlüğe yer vermeyen Ortaçağ döneminde bireyler baskı altında bir yaşam sürmektedirler ve bu durum moderniteyle birlikte yıkılmıştır. Modernlikle beraber insanlığın yeni bir çağa geçtiği varsayılmıştır. Ardından modernlik, alt yapısal ve üst yapısal değişimleri beraberinde getirmiştir. Altyapısal değişikliklerle birlikte işgücünde insan ve hayvan gücünün yerini makineler almaya başlamıştır. Tarım döneminin yerini sanayi almaya başlarken, kapalı pazar ekonomisinden açık pazar ekonomisine bir diğer deyişle, kapitalist üretim tarzına geçilmiştir. Üst yapısal değişikliklerle beraber, rasyonalizm, pozitivism, sekülerizm, materyalizm, ve bireycilik (individualism) gibi düşünce akımlarının oluşturduğu dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Ayrıca ülke nüfusları kırsal alanlar yerine kentlerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Moderniteyle feodalite yıkılarak yerini güçlü merkezi krallıklara ve daha sonraki dönemlerde ise yerini ulus devletlere bırakmıştır. Siyasi katılımın da genişlemesiyle birlikte demokrasi meşru yönetim biçimi olarak kabul görmüştür.

Modernitenin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikli olarak Rönesans ve Reform hareketleri, sonrasında modernitenin fikri altyapısını oluşturan Aydınlanma düşüncesi ve son olarak da modernitenin ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine ekonomik altyapısını oluşturan Sanayi Devrimi'nin incelenmesi gerekmektedir.

"Modernliğin kaynaklarına ve oluşum sürecine ilişkin tartışmalar, başlangıç noktası olarak yaygın bir biçimde Rönesans dönemini, coğrafyasını işaret etmektedir. 19. yüzyılın modern tarih yazımından günümüz sosyal bilimlerine, felsefe tarihlerinden sanat ve uygarlık tarihi çalışmalarına kadar yaygın bir açıklama, bir söylem, bir inşa olarak Rönesans, modernliğin başlangıcına yerleştirilmektedir. Rönesans'ı modernliğin başlangıcına yerleştiren açıklamaları destekleyen bir başka gelişme ise bu dönemde gelişen kentsel canlanma, endüstriyel gelişme, siyasi ve düşünsel üretimler, düzen ve siyaset arayışları, iktisadi hayata ilişkin yeni kurumlaşma biçim ve yöntemlerinin sonradan modernliğin muhtevasında yer almış olmasıdır (Coşkun, 2003, s. 45-46)".

Modernitenin fikri altyapısı ise Rönesans ve Reform hareketleri sonucunda Aydınlanma ile sağlanmıştır. Aydınlanma ile aklın üstünlüğü kabul edilirken, din hayatın küçük bir alanına etki etmekte ve toplumsal yaşamın temeli akılcı ilkelere dayandırılmaktadır. Son olarak da Sanayi Devrimi, coğrafi keşifler sonucu ticaretin

gelişmesiyle, biriken sermayenin bilimsel keşifler sonucunda sanayi üretimine katkı sağlamasıyla oluşmuştur. İlerleyen bölümlerde Rönesans ve Reform hareketlerine, Aydınlanma Felsefesine ve Sanayi Devrimine detaylı olarak değinilecektir.

1.1.1. Rönesans ve Reform

Rönesans'ın hangi zaman diliminde ve nereden anlatılmaya başlanacağı tarihçilerin üzerinde ortak paydaya varamadığı bir konudur. Günümüze kadar anlatılan Rönesans hareketinin temelleri İtalya'nın Floransa, Roma ve Napoli gibi şehirlerinde atılmıştır. Tarihçilerin Rönesans'ın çıkış yılları üzerinde anlaştığı tek seçim ise şair Francesco Petrarca'nın yaşadığı dönem olan 1330-1340'lı yıllardır. Burke'a (2003, s. 23) göre Avrupa'da Rönesans tarihinin bu dilimi; "Şair, bilgin ve filozof olarak elde ettiği başarılar, Roma kültürüne duyduğu hayranlık, yalnızca İtalya'da değil; Avrupa'nın tümünde kendisinden sonra gelen kuşaklar üzerinde yaptığı etki göz önünde tutulduğunda Petrarch ile başlar".

Yeniden diriliş veya yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans, 14. yüzyılın ortalarından itibaren İtalya'da başlayan ve daha sonrasında Avrupa'da yayılan bilim, güzel sanatlar ve edebiyat alanındaki gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Rönesans'ın temelinde Eski Roma ve Yunan kültürünün tekrar canlandırılması yatmaktadır. Rönesans dönemi, birçok alanda antikiteyi² yeniden canlandırmaya ve onu taklit etmeye yönelmiştir. Ancak daha sonraları antikiteyi taklidin ötesinde, daha özgün düşünce biçimleri ortaya çıkmıştır.

Rönesans'ı İsmail Coşkun (2003, s. 49) şu şekilde dönemlere ayırmıştır:

"Başlangıç, olgunluk ve zirve, çöküş olarak adlandırabilecek üç dönem halinde ele alınabilmektedir. 14. yüzyılda Dante ve Giotto ile başlayan Rönesans dönemi 15. yüzyılda klasik mirasla kurulan ilişki, entelektüel ve estetik yaratma ve arayışlarla zenginleşerek olgunluk dönemine girer. Rönesans zirvesine ulaşmıştır. 16. yüzyıla girildiğinde İtalya savaşları ile, İspanya ve Fransa'nın bir zenginlik ve cazibe merkezi olan İtalya'ya müdahale ve istila girişimleri neticesinde İtalya zenginliğini, gücünü yitirme, bunalım ve çözüme dönemine girer. İtalya çözümlenip maniyerizm dönemine girerken, İtalyan mirasının yarattığı kültürel ürün ve tarzlar, taşınma ve taklit yoluyla Batı'nın diğer merkezlerine Fransa'dan başlayarak yayılma sürecine girer. 16. asırda, Rönesans ve İtalya coğrafyası, daha önceki

---

² Antikite, Eski Yunan ve Roma sanatına verilen genel isimdir.

dönemlerde yakalanan siyasi, iktisadi ve entelektüel mevki kısmen, eskinin etkisi ile belli bir seviye de kendisini koruyor gibi gözükse de fiili gücünü yitirmiştir."

Coşkun'a göre Rönesans'ın temelleri 14. yüzyılda Avrupa'da atılmış ve 15. yüzyılda da zirveye ulaşmıştır. "Özgün düşünce biçimleri" Rönesans'ın gelişiminde önemli bir etkiye sahip olurken bilim, güzel sanatlar ve edebiyat alanlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak 16. yüzyılda yaşanan savaşlar sonucunda bu süreç, İtalya'da doğan kültürel ürünlerin, tarzların diğer Avrupa ülkelerine yayılmasıyla devam etmiş ve İtalya'da Rönesans'ın etkileri gücünü kaybetmiştir.

Rönesans'ın İtalya'da başlamasının altında birçok neden yatmaktadır. Bunların başında coğrafi konumu, dini ve tarihi geçmişinin önemi, ekonomik ve siyasi durumu gelmektedir. İtalya'nın kendi kimliğini Roma ile ilişkilendirmeye çalışmasını Gombrich (1999, s. 223) şu şekilde özetlemektedir:

"İtalyanlar, uzak bir geçmişte, kendi topraklarının, Roma'nın önderliğinde, uygar dünyanın merkezi olduğunu; Roma'nın güç ve ününün ise Alman Kabileleri, Gotların ve Vandalların ülkeyi işgal edip Roma İmparatorluğunu parçalamasından sonra sona erdiğini biliyorlardı. Diriliş fikri İtalyanların kafasındaki "Büyük Roma"nın yeniden doğuşu düşüncesiyle yeniden ilgiliydi".

Roma İmparatorluğu'nun geçmişte büyük bir gücü elinde bulundurması ve Avrupa'nın merkezi konumunda yer alması, Rönesans'la birlikte İtalya'nın da bu süreci devam ettirebileceğine inanmasına yol açmıştır. Bu sebepten dolayı Rönesans temelleri İtalya'da atılmıştır.

Rönesans öncesi dönemde büyük bir güç ve zenginliği elinde bulunduran kilise, Rönesans'la birlikte içeriden çürümeye başlamıştır. Yeni siyaset arayışı ve yükselen güçler karşısında kilise etkisiz kalmış ve yeni konular karşısında siyaset üretmez hale gelmiştir. Bu durum sonucunda "Avrupa'da, artık İsa'nın her şeye katlanma modelini etkisizleştirmekte; diğer yandan Hıristiyanlığın Avrupa ile sınırlanmış doğa ve dünya tasarımı, yeni kıtaların ve uygarlıkların bulunuşu karşısında yetersiz kalmaktadır (Bumin, 2010, s. 12-13)". Rönesans döneminde dini bilgilere karşı, akli bilgiye verilen önemin arttığını vurgulayan Michelet'e (1996, s. 1) göre "Bu sebepten ötürü kiliseye yönelik bir tepki oluşmuştur. Kiliseye yönelik bu tepki insan düşüncesini, Ortaçağ'dan, hatta ilk Hıristiyan çağdan da eskiye götürerek Antik dönem birleştirmiştir. Antikiteye ait bilgiler yenilenerek, eski adetler güncellenmiştir".

Bumin'e (2010, s. 10-11) göre Rönesans'ta "etkinlik", söz konusu döneme egemen olmuştur.

"Buluşlar, doğanın sırrına giriş, çalışma, vb. Ortaçağ'ın yasakladığı ya da küçümsediği bütün bu etkinlikler, Rönesans'ın gündemini boydan boya doldurur. Büyük ve her şeyi sarsan bir yenilik duygusu, sanattan tekniğe, ticaretten felsefeye, kuramsal olsun pratik olsun bütün alanlarda yoğun bir biçimde yaşanır. Sanatta, ticarete, bilgide dünyevileşme ve maddeye yaklaşma, Rönesans'ın doğa kavramının yepyeniliğinin en belirgin göstergeleridir".

Rönesans'la birlikte, feodal toplumda bulunan tarıma dayalı ilişkiler, yerini ticarete bırakmıştır. Avrupa'da bulunan eski kasaba ve köyler "kent" halini alarak önemli ticaret merkezleri haline gelmiştir. 12. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar "pazar" sitemine dayalı bu yeni ekonomi, İtalya ve Almanya'da, feodalizmin kapitalizme dönüşmesine olanak sağlamıştır. Ticari hayatın gelişmesiyle birlikte Avrupa'da, kültür ve sanat faaliyetlerini, sanatkârları ve bilim adamlarını destekleyen yeni bir sınıf olarak "burjuvazi" ortaya çıkmıştır.

Rönesans döneminde en önemli sayılabilecek gelişmelerden birisi de, matbaanın icadıdır. Matbaanın icadıyla birlikte yeni buluş ve düşünceleri yayılması sağlanmış, birçok kavramın dinamiği oluşturulmuştur. Ayrıca matbaanın icadı, edebiyatın gelişmesine doğrudan etki ederek skolastik düşüncenin yıkılmasını ve serbest düşünce ortamının doğmasını sağlamıştır. Kiliselerin dönemin üzerinde etkin olan rolü böylelikle azalmış, dinsel fikirler içeren kitapların basımı yapılmıştır.

Rönesans döneminde tüm Avrupa'ya bilim, sanat ve edebiyat alanında etki eden köklü değişimler yaşanmıştır. Fransa'da sanat gelişme gösterirken; hümanizmde Montaigne, mimaride Jan Bülan, resimde Fransuva Klue ön plana çıkmıştır. İngiltere'de ise edebiyat alanında Hamlet, Otello, Romeo ve Juliet'in yazarı Shakespeare ön planda olmuştur. İspanya'da da resim ve edebiyat alanında önemli gelişmeler yaşanırken; Cervantes dönemin öncüleri arasındadır. Rönesans'la birlikte resim ve tasvir anlayışı gelişmiş; o dönemde Avrupa'da mimaride gotik tarzına³ alternatif olarak "barok ve

---

³ Gotik sanat 12. yüzyılın ortalarında, Fransa'da Romaneskin içinden doğan, yerini Rönesans'a devreden bir Ortaçağ sanatıdır. Gotik sanatının başlangıcı ve ana damarı mimaridir. Söz konusu sanat Fransa'da doğmuş, farklı yüzyıllarda Avrupa'nın çeşitli ülkelerine yayılmış, dönemsel olarak farklılıklar göstermiş, aynı zamanda farklı ülkelerin yerel özellikleri ile bütünleşmiştir. Daha fazlası için bkz. Ç. Parlak (2011). "Gotik Mimari"

rokoko"⁴ üslubu gelişme göstermiştir. Rönesans mimarisinin başlıca özellikleri ise, ölçü, doğruluk ve sadelik olmuştur.

Kelime anlamı düzenlemek, şekil vermek anlamına gelen ve temelleri Almanya'da atılmış olan "*Reform*", 16. yüzyılda Avrupa'da dinsel alanda görülen yenilik hareketlerine verilen isimdir. Reform hareketinin nedenlerine bakıldığında, temel olarak Rönesans'ın etkileri görülmektedir. Matbaanın gelişimiyle beraber İncil ve Tevrat gibi kitaplar çok sayıda basılmış ve milletlerin milli diline çevrilmiştir. Avrupalılar aracısız ve doğrudan kitapları okumaya başladığında, kilise uygulamalarının farklarını görmüşler ve buna tepki göstermeye başlamışlardır. Sonrasında hümanist düşüncenin doğmasıyla, Avrupa'da geçmişte kalan Ortaçağ skolastik düşünce ve felsefesi eleştirilmiştir. Bunun ardından kilise üzerine düşen görevleri yerine getirmemiş ve bünyesinde bulunan kaynakları da farklı alanlarda harcamada kullanmaya başlamıştır.

Söz konusu olan tüm bu nedenler sonrasında Martin Luther, Katolik yoruma, kiliseye ve din adamları sınıfına karşı çıkarak, mevcut din anlayışına bir darbe vurmuştur ve Batı Hıristiyanlığının bölünmesine sebep olmuştur. Martin Luther, 1517'de Wittenberg Kilisesi'ne astığı 95 maddelik bir bildiri ile Endüljans⁵ satışlarına itiraz etmiştir. Luther'in 95 maddelik teziyle, halkı kilisenin protesto edilmesi konusunda etkilemiştir ve Hıristiyanlık içinde onların fikirlerini takip edenler, "*Protestanlık*" Mezhebinin kurmuşlardır. 16. yüzyıl boyunca devam eden süreç sonrasında Reform hareketi diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır.

"Reform hareketi burjuvazinin feodaliteye karşı ilk başkaldırısı olarak görülmüştür (Tanilli, 1999, s. 14)". Bunun sonucunda Protestanlık 16. yüzyıl ortalarında Kuzey Avrupa'da egemenliğini kurmaya başlamıştır. Fransa, İsviçre ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerinde de reform hareketleri yaşanırken, Protestanlık Mezhebi kabul edilmiştir.

---

⁴ Barok stili, Avrupa'da yaygınlaşan sanatta bir anlatım biçimidir. Bu terim, ilk kez klasik oranları taşımayan yapıtları aşağılamak için kullanılmıştır. Barok sanatçılar, Rönesans öncülerine gibi tasarımın ve yarattığı etkinin bütünlüklü birliğine önem vermişlerdir. Söz konusu stili farklı kılan özellik, özellikle insan bedenlerinde ve duygularda kendini gösteren kesintisiz hareket ve dönüşüm olmuştur. Rokoko deyimini ise, Barok stiline karşı tepki olarak klasik stilin ortaya çıkmasından sonra modası geçmiş şey anlamında kullanılmıştır. Rokoko stil, Fransa'da etkin olan daha sonra Avusturya ve Almanya başta olmak üzere öteki ülkelere sıçrayan son derece şatafatlı ve süslemeci tarzda bir sanat akımıdır. Kaynak: https://groups.google.com/forum/#!topic/ege_oo_0809/2hnJ9SSrniU.

⁵ Endüljans, Katolik Kilisesi'nin Reform'dan önce uyguladığı ve halkın ekonomik ve dini anlamda sömürülmesine neden olan uygulamadır. Bu uygulamaya göre; kilise, günah çıkaranlara belirli bir ücret karşılığında, günahlarının affedildiğine dair bir belge vermektedir. Bu belge kişinin günahsız olduğu anlamına geldiği için "cennet tapusu" olarak da adlandırılmıştır. Kaynak: <http://www.dersimiz.com/terimler-sozlugu/Enduljans-Nedir-2900.html#>

Reform hareketleri sonucunda Avrupa'da mezhep birliği bozulurken, Ortodoks ve Katolik mezheplerine ek olarak Protestanlık, Kalvenizm, Anglikanizm gibi yeni mezhepler ortaya çıkmıştır. Din ve kilise halkın üzerindeki otoritesini ve etkisini kaybetmiş ve okullar kiliseden alınarak halka verilmiştir. Ayrıca başka mezheplere karşı mücadele etmek için Katolik olarak kalan ülkelerde "Engizisyon Mahkemeleri"⁶ kurulmuş, binlerce insan ölüme gönderilmiştir.

1.1.2. Aydınlanma Felsefesi

Aydınlanma (Enlightenment), "18. yüzyılda, gerçekleşmesi ve sonuçları itibariyle hem Amerika hem de hemen hemen Avrupa'nın her tarafında etkili olan, geleneksel olarak İngiliz Devrimi'yle başlatılıp, Fransız Devrimi'yle bitirilen felsefi bir harekettir (Çiğdem, 2001, s. 13)". Aydınlanma hareketinin temelinde "İnsan düşüncesinin dinsel dogmatizmin koyduğu sınırları yıkarak ve onun dışına çıkarak akıl yürütme ve bilim yoluyla hem kendisi hem de evrenle ilgili gerçeği kavrayabileceği fikri yatmaktadır (Şaylan, 2002, s. 105)". Bunlara ek olarak Buhr, Schroeder ve Barck'a (2006, s. 7) göre aydınlanma;

"Burjuvazinin bir sınıf olarak kendini gerçekleştirebilmesi için giriştiği kurtuluş hareketinin ve buna bağlı ideoloji ve edebiyatının belirli bir tarihsel biçimine verilen addır. Aydınlanma Hareketi, burjuvazinin kendi sınıfsal benliğine kavuşma hareketinin ikinci aşamasında, başka deyişle, bir sınıf niteliğine bürünüp kastçı feodal yapıya ve mutlakiyetçi monarşiyeye karşı siyasal mücadeleyi başlattığı aşamada ortaya çıkar ve gelişir".

Buhr, Schroeder ve Barck'ın vurguladığı üzere; Aydınlanma hareketi, burjuvazinin toplum içerisinde bir sınıf olarak benliğine kavuşabilmesi için ortaya çıkmıştır. İkinci aşamada ise Aydınlanma hareketi, burjuvazinin kastçı feodal yapıya ve mutlakiyetçi monarşiyeye karşı başlattığı siyasal bir mücadelenin içerisinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir.

Aydınlanma hareketi, çok uzun bir süre devam eden ve içerisinde derin sorunlar yaşıyan Avrupa toplumunun ulaştığı bir dönemi betimlemektedir. Aydınlanma hareketinin amacı, insanın kendisini geleneklerinin, toplumunun ve inançlarının

---

⁶ Engizisyon mahkemeleri, Ortaçağ Avrupası'nda kurulan Katolik kilisesinin dini inançlara karşı gelenleri cezalandırmak amacıyla kurduğu kilise mahkemeleridir. Engizisyon mahkemeleri ile Katolik kilisesi dini inançlara karşı gelmeleri, Katolik kilisesinin uygulamalarına karşı gelmeyi engellemeyi amaçlamıştır. Kilisenin baskıcı düşünce sistemine karşı çıkılması engellenmek istenmiştir. Karşı çıkanlar en ağır cezalara çarptırılarak çeşitli işkenceler uygulanmıştır. Kaynak: <http://www.bilgiustam.com/engizisyon-mahkemeleri-1203/>

etkisinden kurtarıp; iyi ve özgürleştirici olduğu kabul edilen 'akıl düzenine' sokmasıdır. Bu sebepten ötürü Aydınlanma aynı zamanda 'Akıl Çağı' olarak da adlandırılmaktadır. Cassirer Aydınlanma'nın özü olan "akıl" kavramına şu şekilde değinmektedir:

"Aydınlanma'nın ön tarihinde, 15. yüzyılın ortalarındaki Rönesans hareketi, 16. yüzyıldaki Reformasyon ve 17. yüzyılın ortalarından itibaren etkileri belirginleşen Kartezyen felsefe bulunmaktadır. 18. yüzyıl ise Aydınlanma yüzyılıdır. Bu yüzyılı ayırt edici kılan, bütün kullanım farklılıkları ve çeşitliliğiyle birlikte akıl kavramıdır. Akıl kavramı, özlemini duyduğu, mücadele ettiği ve başardığı her şeyin bir ifadesi olarak Aydınlanma yüzyılına birleştirici ve merkezi bir noktasını oluşturmaktaydı (Cassirer, 1951'den aktaran Çiğdem, 2001, s. 19)".

Alıntıda ifade edildiği gibi, Aydınlanma hareketinin temelleri 15. yüzyılda atılmış olup, 18. yüzyılda da önemi daha fazla artmıştır. Bunun nedeni "akıl" kavramının ön plana çıkmış olmasıdır. Söz konusu dönemde "akıl" kurucu ilke olarak benimsenmiş, tüm toplumsal yaşam ve düşünüş buna göre şekillenmiştir.

Aydınlanma, "İnsan aklına ilahi nitelikteki ve esnasında her şeyin tanrısal nedenler dışında aranmamasını emreden anlayış yerine; her şeyin, doğanın, insanın, toplumun akılla açıklanabilecek bilimsel bilgisine ulaşabileceğini kabul ederek, her türlü geleneksel kurumları ve değer yargılarını değiştirip, akılda somutlaşan ilkelere dayandırmayı amaçlamıştır (Tazegül, 2005, s. 39)". Aydınlanma felsefesini farklı kılan durum, yalnızca birkaç kişinin alanı olan bir şeyi, yani akıl ve mantık çerçevesine uygun olarak yürütülen bir yaşamı herkese uygulama iddiasıdır.

Aydınlanma yorumları Çiğdem'e (2001, s. 15) göre, genellikle iki ana ancak kapsayıcı olamayan çizgide toplanmıştır. "İlk yaklaşım Aydınlanmayı yaşanan bir deneyim olmaktan ziyade, modernliğin kaynağı olarak yorumlanan bir idealar bütünü olarak değerlendirirken; diğer yaklaşım Aydınlanma'yı Fransız Devrimi ve sonrasıyla başlayan totaliteryan hareketlerin altyapısı olarak ele almaktadır".

Aydınlanma dönemiyle birlikte Avrupa'da büyük filozoflar doğmuştur. İngiltere'de Isaac Newton ve John Locke, Almanya'da Gottfried Leibniz ve Christian Thomasius, Fransa'da ise René Descartes ve Blaise Pascal, bunlardan bazılarıdır. Oskar Ewald'a (2010, s. 19) göre: "Aydınlanma, temelini İngiltere'ye, derinleşmesini Almanya'ya, söylemini ve itici gücünü ise Fransa'ya borçludur". Çoğu düşünür tarafından kabul gören görüşe göre Aydınlanma hareketinin başlamasına neden olan filozof ise John

Locke olmuştur. Bu düşünürler sayesinde Avrupa'nın sosyal, kültürel ve entelektüel yapısında köklü değişiklikler meydana gelmiştir.

Aydınlanma, sosyal ve siyasal devrimlerden akıl ve bilgi teorisine kadar; sanat ve ahlak anlayışından Tanrı ve din anlayışına kadar pek çok alanda köklü değişimler yaparak Avrupa'nın modernleşmesine katkı sağlamıştır. Bu değişimler tüm insanlığı etkileyecek sonuçlar doğurmuştur. İnsan ve kültür sorunları Aydınlanma Felsefesi'nin başlıca konusu olmuştur. Aydınlanmayla beraber tüm konular üzerinde hakimiyeti olan kilise reddedilmiş ve insan akli ölçü olarak alınmıştır. Dinin yerine aklın ön plana çıkmasıyla eleştirel bir tutum gelişmiş, geleneksel kurumlar sorgulanmış ve bunun sonucunda söz konusu durum felsefenin başlıca konularını oluşturmuştur. Kilise baskısından kurtarılan bilgiler sayesinde toplumsal bilinç artmıştır. Sonuç olarak Aydınlanma hareketinin toplumsal ve siyasal sonuçlarıyla birlikte "modern toplum" biçimlenmeye başlamış ve Batı toplumu en verimli, en güçlü dönemlerinden birini yaşamıştır.

1.1.3. Sanayi Devrimi

Modernitenin belirleyici özelliklerinden bir tanesi de tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiştir ve bu geçiş Sanayi Devrimi ile yaşanmıştır. Ancak Sanayi Devrimi bir anda gelişmeyerek geçmişten gelen kültürel, siyasal, felsefi ve bilimsel düşünceler doğrultusunda oluşmuştur. Düşüncelerin özgür hale gelmesi, din etkisinin bireyler üzerinde azalması ve bilimsel buluşlar Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesinde öncü olmuşlardır. Bu dönemle birlikte insanlık, gün geçtikçe makineleşmeye yönelmiş ve yine söz konusu dönemde birçok buluş gerçekleşmiştir.

Sanayi Devrimi'nden önce Avrupa devletleri coğrafi keşiflere önem vermişlerdir. Bu coğrafi keşifler sonucu Avrupalı ülkeler dünyanın pek çok bölgesinde sömürgeler kurmuşlardır. Başını İspanyol ve Portekizlilerin Amerika'da elde ettiği sömürü düzenini İngiltere ve diğer devletlerde izlemiş, bunun sonucunda altın, gümüş ve diğer değerli madenleri kendi stoklarına aktarmışlardır. Böylelikle takas usulü önemini kaybetmiş ve ticaret çok önemli bir hale gelmiştir. Batı'nın bu durumunu takip edemeyen ülkeler ise Batı'ya bağımlı hale gelmişlerdir.

Sanayi Devrimi, 18. yüzyılın ortalarında İngiltere'de tarımsal faaliyetlerin neredeyse durma noktasında, yeni bir iş koluna ihtiyaç duyma arayışından ortaya çıkmış

ve daha sonrasında tüm Avrupa'ya yayılmıştır. O dönemin koşullarına göre ekonomik faaliyetler tarım ve ticaret alanında yoğunlaşmıştır. Sanayi Devrimi'nin neden İngiltere'de başladığının ve daha sonrasında tüm dünyaya yayıldığına altında yatan sebepler önemlidir. İngiltere'nin geçmişte yaptığı ticaretler ve savaşlar, coğrafi keşifleri ve sömürgeler elde etmesi onun zengin bir devlet olmasını sağlamıştır. Bu zenginlikle beraber İngiltere feodal toplum yapısından ticari toplum yapısına başarılı bir şekilde geçmiştir. Ayrıca bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasına ve mülkiyet hakkına önem vermesi de Sanayi Devrimi'nin ilk burada çıkmasının nedenlerindedir. Bunlara ek olarak, İngiltere'nin fen ve mühendislik alanlarına destek vermesi, zengin kömür ve demir yataklarına sahip olan sömürgeler elinde bulundurması, deniz ticaretinde de ilerlemiş durumda olması eklenebilir.

Sanayileşme, Küçük'e (1994, s. 20) göre, pamuğu işleyen çırçır makinesinin icat edilmesiyle pamuklu dokuma alanında başlar. Sömürge ülkelerden getirilen pamuk, işlenerek yine aynı ülkelere ihraç edilmektedir. Bu sebeple, sanayileşme makineleşmeye bağlı bir süreçtir. James Watt'ın 1765 yılında buharla çalışan makineyi bulması, Sanayi Devrimi'nin en önemli gelişmelerinden birisi olmuştur. İngiltere'de Watt'ın buharla çalışan makineleri bulmasıyla ilk olarak tekstil fabrikaları bunu kullanılmıştır. Sonrasında kömür ocaklarında buharın kullanılması sonucu verimde artış sağlanmıştır. Bunun ardından buhar makineleri gemilerde ve trenlerde kullanılmış ve tüm bu durumlar Sanayi Devrimini başlatmıştır.

Sanayi Devrimi'yle birlikte, sanayiyle uğraşan kişiler büyük şehirlerde yaşamaya başlamış ya da yeni şehirler kurmuşlardır. Bu sebepten ötürü geçmişten beri mevcut olan kırsal kesim ve kent arasındaki mesafe daha da büyümüştür. Sanayileşmeyle birlikte büyük şehirler ticari faaliyet merkezleri olurken, köylerde tarımsal faaliyetler devam etmiştir. Bu durum 20. yüzyıla kadar devam etmiştir ve Avrupa nüfusunun büyük bir çoğunluğu artık büyük şehirlerde yaşamaya başlamıştır.

Toplumların sosyo-kültürel yapıları Sanayi Devrimi'yle birlikte değişime uğramıştır. Oluşan yeni tabloyla birlikte ideolojik sorunlar da ortaya çıkmış ve işçi işveren gibi toplumsal sınıflar oluşmuştur. Rönesans döneminde ortaya çıkan burjuvazi, Sanayi Devrimi'nde daha da yükselerek Avrupa'da egemen sınıf haline gelmiştir. Buna karşın Sanayi Devrimi'nde toplumsal tabakanın en kalabalık bölümünü oluşturan bir işçi sınıfı da doğmuştur. Yaşadıkları köylerden şehre getirilen, şehrin çevresine yerleştirilen

işçi sınıfı ve burjuvazi arasında derin farklar meydana gelmiştir. Sonuç olarak bu durumla beraber, burjuvazi ile işçi sınıfı arasında büyük bir sosyal eşitsizlik meydana gelmiştir.

1.2. 19. Yüzyıl Batı Modernitesi

Modernite, modern, modernleşme gibi kavramların içerisinde doldurulmasını sağlayan 'Modernizm' kavramı, 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Batı kaynaklı değişimleri açıklayan modernizm, eskinin yerine yeniyi getirmeye çalışan bir akım olarak tanımlanabilir. Batılı modernite anlayışını içinde taşıyan modernizm, 17. yüzyıldan 19. yüzyıl sonuna kadar sürekli gelişme gösteren, akla dayalı kuramsal bir ideolojidir. Modernite, yaşama deneyimi olarak değişimlerin nasıl meydana geldiğini açıklarken, modernizm bu sürecin teorileştirilmiş halidir.

Berman (2013, s. 11) modernizmi; "Modern insanların modernleşmenin nesnelere oldukları kadar öznelere de olmak, modern dünyada sıkıca tutunabilecekleri bir yer bulmak ve kendilerini bu dünyada evde hissetmek için giriştikleri çabalar" olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle Berman, modernizmle insanın kendisine sığınacak yer arayışında olduğunu ifade etmektedir. Bir süreç olarak modernizmin, tarihsel periyotta Rönesans sonrası Aydınlanma ile başladığı kabul edilmektedir. 19. yüzyıl, geçmişten gelen bu hareketlerle sanayileşme ve bilimin arttığı, siyasal hareketlerin kutsandığı bir periyot olduğu için modernizmin zamanı olarak ifade edilebilir.

19. yüzyılda yaşanan gelişmeler sadece Batı'nın değil, tüm dünya uluslarının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Söz konusu dönemin en önemli siyasal olaylarından bir tanesi Fransız Devrimi olmuştur. 18. yüzyıl sonlarına doğru Fransız toplumunda huzursuzluk artmış, toplumsal çelişkiler ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda toplum birbirinden kesin çizgilerle ayrılan üç tabakaya bölünmüştür. Bu tabakaları, piramide benzeten George Rudé (2015, s. 12) şu şekilde ifade etmiştir; "Piramidin tepe noktasında saray (court) ve aristokrasi, orta bölümünde "orta" sınıflar ya da burjuvazi, tabanında ise köylüler, şehirli esnaf ve zanaatkârlardan oluşan "alt sınıf" yer alıyordu". Şaylan'a (1981, s. 67) göre, sınıflara ayrılan toplumda devletin sürekli soylu kesimlerin hakları gözetilerek davranması ve devlet harcamalarının toplanan vergilerin çok üzerinde olması 1788 yılında devlet hazinesinin çökmesine neden olmuştur. Bu aşırı tüketim sonucunda ekonomik yapı bozulmuş, halk vergileri ödeyemez hale gelmiştir.

Fransa'da kapitalizmin gelişmesi felsefi açıdan farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Aydınlanma döneminde Montesquei, Voltaire ve Jean-Jacques Rousseau gibi düşünürler öncülüğünde bilim ön plana çıkmıştır. Montesquei, eserlerinde aristokrat sınıfın bozulmasını ve toplumsal kurumları eleştirmiştir. Yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrılması gerektiğini belirterek, devrimi hazırlayan fikri gelişmeye katkı sağlamıştır. Voltaire, Montesquei'nin aksine devrime destek vermemekle, toplumdaki eşitsizliğe dikkat çekmiş, adil olmayan düzeni koruduğu için kiliseyi eleştirmiş, akıllı ve bilgili kişilerin yönetimi ele almasıyla sorunun çözüleceğini belirtmiştir (Şaylan, 1981, s. 68). Jean-Jacques Rousseau da yayınladığı "Toplumsal Sözleşme" adlı eserinde, devlet ve toplumsal yaşamın nasıl olması gerektiğine ait görüşler ortaya koymuş ve geliştirdiği siyasal düşüncelerinde yoksul halk kesimini ele almıştır. Ayrıca Rousseau, tüm insanların eşit, özgür doğduğunu belirtmiş ve toplumsal yaşamda özgürlüğün, eşitliğin olması gerektiğini belirtmiştir.

Oral Sander de (2005, s. 163) devrimin diğer ülkeler yerine Fransa'da başlamasını şu şekilde özetlemektedir:

"Devrimin, Avrupa'da Fransa'dan çok daha yoksul ve ondan daha despotik bir yönetimle yönetilen çok sayıda devlet varken, Fransa'da başlamasının nedenlerinden biri de, bu devletlerin yüzyıllar boyunca monarşi tarafından sağlanan siyasal birliğidir. Toplumsal ve ekonomik koşullar ne olursa olsun, huzursuzluklar, ancak ulus olarak siyasal bakımdan birleşmiş olan bir ülkede, ulus çapında kamuoyu, duyarlılık, politika ve yasama gereği yaratabilirdi. Fransızlar, 18. yüzyılda adına "Fransa" denen bir siyasal birimin üyesi oldukları duygusuna sahiptiler. Fransa'daki gibi bir "devlet" Orta ve Doğu Avrupa'da yoktu."

Sander'in ifade ettiği gibi; Fransa'da, mutlak monarşi tarafından yönetilmesinden dolayı siyasal birlik oluşmuştur. Ülkedeki tüm koşullara rağmen birlikte hareket eden toplumda, milliyetçilik duygusuyla beraber devrimin gerçekleşmesini sağlanmış ve Fransa'nın diğer Avrupa ülkelerinden ayrılan noktası bu olmuştur.

Aydınlanma döneminin filozoflarının ve bilim insanlarının görüşleri doğrultusunda ideolojik ortam hazırlanmış ve 1789 yılında eyleme dönüşmüştür. Kral XVI. Louis'in davetiyle "États Généraux"⁷ toplanmış ve bu mecliste, soylular kesimi, ruhbanlar ve halk kesimi arasında fikir anlaşmazlıkları ortaya çıkmıştır. Kral meclisi dağıtmak

⁷ États Généraux, Fransa'da Fransız Devrimi'nden önceki dönemde görev yapmış bir parlamentodur.

istemiştir ancak halk, tüm ulusun iktidarını gerçekleştiren bir anayasa çıkmadan dağıtılamayacağı ilan etmiştir. Bunun üzerine halk ayaklanma başlatmıştır ve devrim gerçekleşmiştir (Şaylan, 1981, s. 68-69).

Halk temsilcileri kesimi, bu gelişmelerden sonra "Kurucu Meclis"i oluşturmuşlar ve çıkardıkları bir yasa ile soylu sınıfına verilen ayrıcalıklar kaldırılmıştır. Bunun ardından "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi" yayınlanmıştır. Bu bildiri, insanların özgür olduğu, yasaların önünde eşitlik, herkese memur olabilme hakkı, söz ve basın özgürlüğü, özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve vergilerin toplumda dengeli bir biçimde dağıtılması gibi temel hak ve özgürlükleri içermektedir (Sander, 2005, s. 164). Bildiriye göre insanların düşüncelerini özgür bir şekilde açıklaması en önemli haklardan bir tanesi olmuştur. Bildiri sonucunda her birey istediği gibi düşünebilmekte, yazabilmekte ve yayımlayabilmektedir. Kamuda hizmet ve görev açıklığı ve kimsenin ayrıcalıklı işlem görmemesi sağlanmıştır. Bildirinin ardından anayasa hazırlanmış ve onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Anayasaya göre egemenliğin ulusa ait olduğu ve yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrı olduğu belirtilmiştir. Böylelikle Fransa'da mutlak monarşi sona ermiş meşruti monarşi başlamıştır.

Fransız Devrimi sonucunda oluşan düşünce akımları ve getirdiği rahat ortam, Avrupa'da monarşiyle yönetilen toplumlarda tepkilere sebep olmuştur. Fransız Devrimi sonucu "özgürlük", "eşitlik", "adalet", "demokrasi", "insan hakları", "ulusçuluk" ve "ulusal egemenlik" gibi ilkeler yayılmaya başlamıştır. Bu fikirler sonucu diğer toplumlarda (Osmanlı İmparatorluğu) milliyetçilik ayaklanmalarının yaşanmasına yol açmıştır. Bunları yanı sıra devrim sonucu "burjuva" sınıfı yönetimde etkili bir güç haline gelmiştir.

1830'lu yıllara gelindiğinde burjuva zenginliğini ve etkinliğini arttırmış, kendi çıkarlarına daha uygun bir politika ve kendi görüşlerine daha uygun bir hükümet biçimi doğrultusunda çalışmaya başlamıştır (Sander, 2005, s. 184). Bu süreç içerisinde, teknolojik gelişmelerin yükselmesiyle makineleşmiş sanayi dönemi Batı Avrupa'da artmıştır. Ancak bu makinelerin çalıştırılması ve üretim sağlanmak için işçi gücüne ihtiyaç duyulmuştur. İşçilerin yoğun mesai saatleriyle çalışması ve karşılığında az bir ücret alması toplumsal sorunlara yol açmıştır. 1830 devrimlerinin nedenlerinin altında, kralın mutlak yönetime tekrar gitmesi, basına sansür koyması, özgürlükleri kısıtlaması ve üniversiteleri denetim altına alması yatmaktadır. Şaylan'a (1981, s. 73) göre 1830

devrimi, bir bakıma hem burjuvazinin hem de emekçi yığınların iş birliğiyle gerçekleşmiş sayılabilmektedir. 1830 devriminin başarıya ulaşmasıyla meşrutî monarşi düzenini öngören bir anayasa hazırlanmış ve liberal düşüncelere sahip olan soylu Louis Philippe, kral ilan edilmiştir. Yeni anayasada kuvvetler ayrılığı ilkesi ön planda olmuş ancak işçi kesiminin oy verme hakkı kısıtlı kalmıştır.

1830 devrimi sonucunda liberalizm başarı kazanmış gibi görünse de bu durum kısa sürmüştür. Louis Philippe'nin burjuva sınıfına büyük ölçüde destek vermesi, 1848 devriminin sebeplerinden bir tanesi olmuştur. Buna ek olarak burjuva sınıfının giderek yükselmesi sonucunda iş sektöründe yeni bir işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi işçilerin yoğun mesai saatleri altında çalışması, sağlıksız koşullarda çalışılması ve fabrikalarda kadın ve çocukların çalıştırılması gibi birçok toplumsal ve ekonomik problem ortaya çıkmıştır. İşçiler bu problemin çözümü için greve gitmişlerdir. Ayrıca işçi sınıfının yeni anayasaya göre oy verme hakları da kısıtlı tutulmuştur. Bu ortam sonucunda işçi sınıfının oluşturduğu sosyalistler birleşerek 1830'da olduğu gibi 1848 yılında devrim gerçekleşmiştir.

1848 devrimi sonucunda sosyalist bir hükümet kurulmuş, Cumhuriyet ilan edilmiş, krallık dönemi sona ermiş ve "Kurucu Meclis" kurulmuştur. Kurucu Meclisin önderliğinde yeni anayasa hazırlanmaya başlanmış ve işçilerin hakları gözetilerek tedbirler alınmıştır. Oy hakları genişletilmiş, iş günleri kısaltılmış, sendikalar yasallaşmış ve işsizlere iş imkanı amacıyla yeni imalathaneler açılmıştır (Şaylan, 1981, s. 74). Tüm bu gelişmelerin yanısıra kendilerine köylülerden destek bulamayan sosyalistler seçimleri kaybetmiş ve burjuvazi önderliğinde yeni hükümet kurulmuştur. Sonrasında yapılan seçimleri Louis Napolyon kazanmış ve cumhurbaşkanı olmuştur. Oral Sander (2005, s. 187) yaşanan bu süreci ve cumhuriyet rejiminin yaptığı hatayı şu şekilde özetlemiştir:

"1848'de kurulan cumhuriyet rejiminin en büyük hatası, nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylülerin desteğini kazanmak için bir tarım programının olmamasıdır. 1789 Devrimi'nin hiç olmazsa bazı yeniliklerini izleyen Napolyon Bonapart, köylülere topraklarını vermiş ve feodal nitelikteki vergileri kaldırmıştı. 1848 cumhuriyet yönetimi ise, köylülerin biriken borçlarını hemen tasfiye etmelerini istemiş ve toprak üzerindeki vergiyi arttırmıştı."

1848 devrimleri, Avrupa kıtasında yaşayan toplumların gündeminde geniş yer bulmuştur. Büyük imparatorlukların bünyesi altında yaşayan uluslar bağımsızlığını

kazanmak için harekete geçmişlerdir. Hırvatlar, Çekler ve Macarlar Avusturya'ya karşı özgürlük için isyan etmişler, İtalya ve Almanya'da ayaklanmalar olmuştur. Bunun yanısıra İngiltere'de işçilere yeni haklar tanınmış ve seçim hakları genişletilmiştir. 19. yüzyılı diğer yüzyıllardan farklı kılan bir diğer unsur da "ulusçuluk" kavramı olmuştur. Ulusçuluk hakkında net ve tüm öğelerinin içerildiği bir tanım yapmanın zorluğundan, kısaca ulusçuluk, ulusal bir topluluk oluşturma bilincine varan toplumların bağımsız tek bir devlet kurmasıdır. Söz konusu zamana kadar feodalite temeline dayanan Avrupa'da endüstrileşmeyle ve liberalizmle birlikte ulusçuluk akımı kendini duyurmuş ve tüm Avrupa'yı etkilemiştir.

2. BATI DIŞI MODERNLEŞME

2.1. Genel Bir Süreç Olarak Modernleşme

2.1.1. Modernleşme ve Batılılaşma

"Batılılaşma" olarak da algılanan "Modernleşme" kavramı, modern dünyanın yeni yaşama biçimi şeklinde kabul edilmektedir. Tüm dünyayı etkisi altına alan modernleşme sürecinin temelleri, Avrupa kıtasında oluşan modern duruma dayanmaktadır. Kısaca özetlenmek istenirse modernleşme kavramı, kapitalizmin gelişimine dayanan ve bu gelişme sonucunda ortaya çıkan bir süreçtir. Avrupa'daki kapitalist devletlerin gelişmeleriyle birlikte dünyada sömürge arayışına girmeleri, bu bölgelerde yaşayan toplumların geleneksel yapılarını dönüşüme uğratmaları ve kendi bünyelerindeki kapitalizmi bu bölgelere yaymaları genel olarak modernleşme sürecinin temelini oluşturmaktadır.

Eisenstadt'a (2007, s. 11) göre modernleşme: "17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki toplumsal, ekonomik ve politik sistemlerde meydana gelen değişimin bir ürünü olarak gelişen ve sonra diğer Avrupa ülkelerine, ardından da 19. ve 20. yüzyıllarda Güney Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına yayılan bir süreçtir". Bu görüşü destekler nitelikteki Giddens'a (2014, s. 9) ait modernleşme tanımı ise şu şekildedir: "17. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimleridir". Ergün'e (2012, s. 27) göre modernleşme, Batı'nın yaşadığı üst yapısal ve alt yapısal dönüşümlerin

sürecini anlatmaktadır. Black'in (1986, s. 6) modernleşme kavramına bakışı ise şu şekildedir;

"Modernleşme tarih boyunca gelişmiş kurumların insanın bilgisindeki görülmemiş artışı yansıtan ve hızla değişen işlevlere uyarlanması süreci olarak tanımlanabilir ve bilimsel devrime eşlik eden bu süreç insanın çevresini denetlemesine olanak sağlar. Bu uyarlama sürecinin kökenleri ve ilk etkileri Batı Avrupa toplumlarında görülür ama 19. ve 20. yüzyıllarda bu değişiklikler bütün öbür toplumlara dek uzanır ve bütün insan ilişkilerini etkileyen dünyasal bir dönüşüme yol açmaktadır".

Bu tanımlamalardan hareketle, bazı tanımlar Batı'nın dışında kalan toplumların geçirdiği dönüşümü ifade ederken, bazı tanımlamalar da Batı'da yaşanan gelişmelerin tümünün temel alınmasını destekleyerek modernleşmeyi açıklamaya çalışmıştır. Modernleşme kavramı üzerine çoğu düşünür tarafından farklı yorumlar getirilmesine rağmen bu açıklamalar birbirini dışlamamakta, aksine tamamlamaktadır. Modernleşme ile ilgili bu tanımlamaların pratikte iç içe olduğunu söylenebilmektedir.

Modernleşme olgusunun altında, tarımsal üretimin yerini endüstriyel üretimin alması, baskıcı toplum yapısından kurtulup özgür birey ve düşünce özgürlüğünün olması, üretimde insan-hayvan gücünün yerine makinenin kullanılması ve kapalı ekonominin yerini dışarıya dönük ticaretin alması yatmaktadır.

Bu süreci ifade ederken kullanılan modernleşme kavramı için "Avrupalılışma" ve "Batılılaşma" da denilmektedir. Bu kavramlar ekonomik, teknolojik ve siyasal anlamda gelişmiş olan ülkelerin diğer az gelişmiş ülkeler üzerindeki etkisini belirtmek üzere kullanılmaktadır. Black'e (1966, s. 5) göre "Bu durum çok önemli olsa da, sürecin sadece bir parçasıdır ve ne gelişmiş ülkelerin kendi ilk dönüşümlerini, ne de az gelişmiş ülkelerin kendilerinde daha az gelişmiş olanlar üzerindeki etkisini dikkate almaktadır". Buradan da anlaşılacağı üzere Black, modernleşme ile Avrupalılışma ve Batılılaşmanın aynı anlamı ifade etmesini yani eş tutulmasını eleştirmektedir.

Genel olarak modernleşme sürecinde gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde iki tavır söz konusu olmaktadır. Bunlardan ilki geleneksel tavidir. Geçmişte yaşanan düzenin devam etmesi, toplumsal alışkanlıkların sürdürülmesi, geleneksel tavrın isteğidir. Bir diğer durum ise modern tavidir. Modern tavırda, Batı'nın yaşadığı modernleşme sürecinin kendine ait toplumda tamamen uygulama isteği yatmaktadır. Bu durumların yanı sıra, Batı'nın bazı özelliklerinin alınıp ancak tamamıyla kendi

toplumunda uygulanmadığı ve kültürünün geçmişteki gibi kalmasını isteyen tavırlarda bulunmaktadır.

Toplumların modernleşme süreçleri içerisinde birbirinden farklı başlangıç noktaları bulunmaktadır ve bu süreçler bir dizi belirli evrelerden geçmektedir. Black (1966, s. 57) modernleşmenin aşamalarını şu şekilde ifade etmiştir:

- 1- Modernliğin zorlaması: Bir toplumun kendi geleneksel bilgi çerçevesi içinde, modern düşünce ve kurumlarla ilk karşılaşması ve modernliği savunuların ortaya çıkması;
- 2- Modernleştirici önderliğin sağlamlaştırılması: Çoğu kez kuşaklar boyu süren ve normal olarak sert olan bir ihtilalcı uğraş sırasında iktidarın geleneksel önderlerden modernleştirici önderlere geçmesi;
- 3- Ekonomik ve toplumsal dönüşüm: Ekonomik büyüme ve toplumsal değişimin gelişmesi sonucunda bir toplumun kırsal ve tarımsal ağırlıklı yaşam biçiminden kentsel ve endüstriyel ağırlıklı yaşam biçimine dönüşmesi;
- 4- Toplumun bütünleşmesi: Bu aşamada ekonomik ve sosyal dönüşümün bütün yönleriyle, toplumun sosyal yapısının esaslı biçimde yeniden örgütlenmesinin gerçekleşmesi.

Modern toplumların karakteristik özellikleri olan temel unsurlar ise; *endüstrileşme, kentleşme, sekülerleşme ve demokratikleşmedir*. Köker'e (1995, s. 61) göre; "Modernleşme, sanayileşme olarak tanımlanmış ve sanayileşme süreci farklı toplumlarda farklı sonuçlara yol açmıştır". Modernleşme kavramının en çok üstünde durulan konusu, tarıma dayalı yapıdan, *sanayiye* dayalı yapıya geçilmesidir. Modernleşme süreci "Sanayi Devrimi" olarak da adlandırılan endüstrileşmeyle yakından ilişkilidir. Endüstriyel alandaki gelişmeler periyodik olarak sıralandığında ilk olarak 18. yüzyılda buhar makinesinin keşfi önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca aynı dönemde demir, kömür ve tekstil işletmeciliğinde de gelişmeler olmuştur. Bunların ardından 19. yüzyılda demiryolları gelişmiş, buharlı gemiler yapılmaya başlanmış ve demir-çelik de seri üretime geçilmiştir. Son aşamasında ise, petrol, elektrik ve otomobil gibi teknolojik imkanlarla endüstrileşme kendini göstermiştir.

Modernleşme süreci içerisinde toplumların değişime uğradığı en önemli gelişmelerden biri ise *kentleşmedir*. Endüstrileşmeyle birlikte oluşan makine teknolojisi ve fabrikalar nüfusun kentlerde toplanmasına yol açmıştır. "Bir ülkede modernleşme süreci başlayınca kent nüfusları büyümekte ve kent mekanı bir dönüşüme uğramaktadır

(Tekeli, 2009, s. 180)". Zaman içerisindeki bir değişimi anlatan kentleşme hareketi, demografik bir süreci içermektedir. Bununla birlikte kentleşme ekonomik bir niteliğe de sahiptir. Kırsal alandan kentsel alana göçle birlikte sanayileşme daha hızlı gerçekleşebilecek ve bunun sonucunda toplumların ekonomik niteliği değişecektir. Kentleşme, sadece nüfusun büyük şehirlerde toplanması olarak görülmemelidir. "Sosyo-ekonomik değişimler sonucu ortaya çıkan kentleşme, aynı zamanda toplumun ekonomik sosyal ve siyasal yapısını etkilemektedir ve bireylerin de tutum ve davranışlarında değişimlere yol açmaktadır (Tazegül, 2005, s. 45)".

Modernleşmenin içinde barındırdığı bir diğer unsur da *sekülerleşme* (laiklik, dünyevileştirme)dir. Touraine (1994, s. 258-259) "Modernliğin en büyük anlatılarından biri, insanı Tanrıların büyülü dünyasından, şeylerin, büyüsü bozulmuş ama bilinebilen dünyasına götüren dünyevileştirmeye işaret eder" demektedir. Geçmiş dönemlerde Rönesans'a kadar uzanan bir özellik olan sekülerleşmede, skolastik düşüncenin eleştirisi yapılmaktadır ve din toplumun merkezinde yer almamaktadır. Bununla birlikte sekülerleşmede toplumsal yaşamın temelleri, dini bilgilerin yerine bilimsel temellere dayandırılmaktadır. Batı dışı toplumların modernleşme süreçleri içerisinde sekülerleşme önemli bir yere sahipken, Batı'da bir süreç olarak görülmektedir.

Modernleşme unsurlarından önemli bir yere sahip olan diğer kavram ise *demokratikleşmedir*. Demokrasi, kelime anlamı olarak halkın kendi kendini yönetmesi yani halkın egemen olması anlamına gelmektedir. Toplum yapısına göre demokrasi kültürel ve siyasal koşullar çerçevesinde şekillenmektedir. Modernleşme sonrası demokratikleşmeye başlayan toplumlarda devlet, siyasi partiler ve hükümet önemli unsurlar haline gelmiştir. Köker'e (1995, s. 33) göre demokrasi, "Her toplumsal sistemde değil, ancak işlevsel olabileceği bir toplumsal sistemde geçerli olabilecek bir siyasal yöntemdir". Buradan hareketle demokrasi, geleneksel toplumlardaki sistem olmamakla beraber modernleşen toplumlardaki bir sistemdir.

Modernleşme süreciyle birlikte mesleki sistemde yeni sınıf ve gruplar ortaya çıkmıştır. Modernleşmenin ilk dönemlerinde mesleki sistem, karmaşık değildir ve birbirinden farklı el emeğine dayalı mesleklerden oluşmaktadır. Buna ilaveten hekimlik, askerlik ve rahiplik gibi geleneksel mesleklerde bu mesleki sistemi tamamlamaktadır. Modernleşme sonucu ekonomik gelişmeyle beraber bu mesleki sistemlerin her biri pek

çok alt sınıfa bölünmüştür. Böylelikle idari, teknik konular üzerinde hakimiyet sağlanırken, bireyler kendi iş kollarında uzmanlaşmışlardır.

Özet olarak modernleşme süreci, Batı dışı toplumların doğal gelişim süreçlerini sekteye uğratmıştır. Modernleşme süreciyle beraber, endüstriyel devletler gelişerek diğer toplumları kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Bunun sonucunda gelişmiş ülkeler aracılığıyla modernleşmeye çalışan toplumlarda Batı hayranlığı oluşmuştur. Bazı toplumlar modernleşmeyle birlikte geleneksel değerlerini kaybederken, bazı toplumlar da Batı'nın gelişmiş özelliklerini alıp kendi bünyesinde uygulamıştır. Modernleşmenin bir toplumun tüm alanlarında soruna yol açması Eisenstadt'a (2007, s. 39) göre; "Çeşitli gruplar arasında, toplumsal anlaşmazlıkların ve çatışmaların ilerlemesi, başkaldırı hareketleri, değişime direnişle birlikte düzensizlik ve bozulma süreçlerini de zorunlulukla içermesinden" dolaydır.

Batı'nın diğer toplumlara oranla daha iyi seviyelerde olmasının sebebi yaşadığı teknik ilerlemelerdir. Tarihsel gelişim süreci göz önüne alındığında Batılı toplumlar, gelişmişlik düzeylerini yaşamlarının her alanında uygulamaya başlamışlardır. Ardından Batı, 19. ve 20. yüzyıllarda bunun meyvesini alarak diğer toplumlara göre daha üstün konuma gelmiştir. Bunun sonucunda da gelişmiş toplumlar arasında "sömürgeleştirme" yarışı başlamıştır. Asya ve Afrika'da sömürge elde eden Batılı toplumlar buradan elde edilen hammaddeleri kendi ülkelerinde işlemişlerdir. Bunun sonucunda Batı toplumları zenginleşirken, diğer toplumlar tarafından da cazibe merkezi haline gelmişlerdir. Bu seviyeye erişemeyen toplumlarda Batı hayranlığı başlamış ve kendilerinde "geri kalmışlık" duygusu oluşmuştur. Söz konusu süreç sonucunda, bu düşünce tarzı "Batılılaşma" kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Sözlük anlamı güneşin battığı yer (garp) olan ve temel anlamı yön olan "Batı" kelimesi, siyasal anlamda ise "Avrupa" ve "Kuzey Amerika"ya işaret etmektedir. Batılılaşma hakkında yapılan birçok tanımda bu kavramın bir süreç, tasavvur olduğu söylenebilmektedir. Genel anlamıyla *Batılılaşma*, çağdaş Batı kültürüne dahil olmak için bu kültür dışındaki diğer toplumların yaptıkları çabalar olarak belirtilebilir. Bu süreçte diğer toplumlar, Batı'nın teknik ve diğer kurumlardaki gösterdiği gelişmeleri benimsemektedir. Siyasal, toplumsal ve kültürel açılımlara sahip olan Batılılaşma kavramı Kahraman'a (2002, s. 125) göre üç evrede oluşmuştur. "Bunlar, *zihniyet, kurum ve kimlik* oluşturma süreçlerinin son yüzyılımı belirleyen temel kavramlardır. İlk

evrede zihniyet, ikinci aşamada (siyasal) kurum, son evrede de kimlik, Batılılaşma bağlam ve çevresinde meydana gelmiştir".

Çiğdem'e (2002, s. 68) göre Batılılaşma; "Modernite olarak karşılaştığı direnmeyi henüz aşmış değildir ama buna karşılık bütün dünya toplumlarını modernleştirme yolunda geri çevrilemez değişimlere yol açmıştır". Buradan hareketle Batılılaşma için modern dünyanın yeni yaşama biçimi denilebilir. Ayrıca Batılılaşma, Batı dışında kalan toplumların, Batı'nın ulaştığı gelişmişlik seviyesine ulaşmak için gerçekleştirdiği sosyal, siyasi ve kültürel eylemler olarak özetlenebilmektedir.

Batı, 18. yüzyıl içerisinde "Batı" diye tanımlanabilecek özelliklere sahip olmaya başlamıştı ancak bu sürecin erken aşamalarında bulunmaktaydı ve "Batılılaşmaya" devam etmekteydi. Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesiyle Batı, "Batı" olacaktı (Belge, 2002, s. 43). Batı'nın bu süreçleri tamamlamasıyla birlikte, Batı'lı olmayan toplumlar "Batılılaşma" uğraşı içerisine girmeye çalışmıştır. Batılı toplumların kültürü benimsenmeye çalışılmış ve Batı'nın etkisi altına girilmiştir. Ancak daha sonrasında toplumlar, kendi geleneklerini üretme çabası içerisine girmişlerdir.

Bir toplum içerisinde ortaklığın, milli kimliğin ve geleneğin üretilmesinde Batılılaşma etkin role sahip olmuştur. Toplumlar, Batılılaşma sürecine dahil oldukça kendilerini daha rahat ifade edebildikleri geleneklerini üretmişlerdir. Çiğdem'e (2002, s. 69) göre Batılılaşma, karşıtlık ya da uzlaşma olarak gelenekçiliğin anlaşılmasında vazgeçilmez bir kavram olmuştur.

Bir ideoloji olarak görülen Batılılaşma ve modernleşme eş anlamlı bir olgu olmamasına rağmen modernleşme sürecinde olan toplumlar belirli ölçülerde Batılılaşmak zorunda kalmıştır. "Modernleşme, maddi süreç ve göstergelerden duygu ve düşünce dünyasına dek uzanan kapsayıcı bir kavramken batılılaşma ağırlıklı olarak biçimle ilgilidir ve bu nedenle kapsamı daha dardır (Çulhaoğlu, 2002, s. 171)". Söz konusu kavramlar birbirlerini tamamlıyor gibi görünse de modernleşme, içerdiği yoğunluk bakımından Batılılaşmaya oranla daha geniş bir kavramdır ve Batılılaşma somut uygulamalara yönelik bir kavram olarak nitelendirilebilir. Bir toplumun modernleşebilmesi için içerisinde olması gereken Batılılaşma ölçütlerinin ne olduğu, söz konusu toplumun değer yargıları ve iç dinamikleriyle doğrudan orantılıdır.

2.2. Batı Dışı Topluların Modernleşmesi

Modernleşmenin önemli konularından bir tanesi de Batı dışında kalan toplumların modernleşme süreçleridir. Batı'da yaşanan gelişmelerden tarihsel süreç boyunca geride kalan toplumların modernleşme çabaları ve kültürel değerlerini koruyup koruyamayacağı önemli bir meseledir. Batılı olmayan toplumların Batı'nın kültürel değerlerini benimseyip ya da benimsemeden modernleşme sürecine girmeleri konusu üzerine birçok düşünür tartışmıştır. Bunun yanı sıra, Batı'da yaşanan gelişmelerin tümünün alınıp kendi toplumunda hayata geçirilmesi veya geleneksel değerlerin korunup bu modernlik unsurlarının bir kısmının hayata geçirilmesi de önemli bir konu olmuştur. Ancak tüm bunların yanı sıra, 'Batı dışı modernlik' toplumların gelişmesine katkı sağlayacak bir süreç olmasından dolayı bu pratiğin kavramsallaştırılması gereklidir.

Nilüfer Göle'ye (2002, s. 59) göre, batı dışı modernlik; "Batıyı merkezden kaydırarak modernlik üzerine Batı'nın kıyısından yeni bir okuma ve dil üretmeye çalışmaktadır, yani yerel olguların analizinin evrensel bir dil kazandırabileceğine işaret etmektedir". Bununla birlikte, Köker'e (1995, s. 51) göre, "Batı dışı toplumlarda modernleşme, daha kısa bir zaman dilimi içinde, kendiliğinden olmayan ve dış etkenlerin yoğun itici gücü etrafında ortaya çıkmaktadır". Tanımlardan anlaşılacağı üzere, temelleri Rönesans'a, Aydınlanma hareketine ve sanayi devrimine dayanan Batı'nın modernlik deneyimleri, farklı toplumlara, farklı kültürlere, gelenek ve göreneklere ulaşmaktadır.

Göle (2002, s. 60), Batılı olmayan toplumlara göre modernleşmeyi şu şekilde yorumlamıştır:

"Modernliği Batılı olmayan toplumların merceğinden yeniden okumaya kalktığımızda, karşımıza birinci olarak bu toplumlar arasında Batı dışı modernlik kavramını meşru kılacak ve modernliğin yeni bir okumasını yapmamıza olanak sağlayacak bir müştereklik olup olmadığı çıkıyor. İkincisi de modernlik ve Batı birbirinden ayrıştığında, modernlik tanımının sınırları nedir sorusu ve beraberinde getirdiği modern kavramının aşınmaya uğraması".

Batı dışı toplumların modernleşmesine Hegel'in felsefi sisteminden⁸ bakış açısı farklı olmuştur. Modernliği kapsayıcı ve nüfuz edici, ancak yalın ve somut bir kavram olarak gören Hegel, Batı'nın modern olma bilincini övmektedir. Özgürlüğün Batı'dan geldiğini ve tarihin Batı'da şekillendiğini belirten Hegel, Doğu'da özgürleşim sürecinin olmadığını ve Doğu'nun tarihinin de olmadığını savunmaktadır. Hegel'e göre tarih; Batı'da akmakta, Reform ve Aydınlanma felsefesi gibi tarihsel süreçler de bu durumu desteklemektedir.

Batı modernliği, modernleşme sürecine girememiş veya modernleşme sürecini tamamlayamamış, Batı dışında kalan toplumlar için her zaman cazibe merkezi olmuştur. Söz konusu sürece Batılı toplumlar hemen erişememiş, modernleşme süreci en az dört yüzyıl sürmüştür. Batı dışı toplumların bu sürece hemen ulaşmak istemesinden dolayı ortaya siyasal ve kültürel sorunlar çıkmıştır. Bununla birlikte, Göle'ye (2002, s. 61) göre modernlik olgusu; "Batılı olmayan toplumların kendi tarihleriyle ilişkilerini altüst etmekte; hatta modernleşme geçmişle bugün arasındaki devamlılık köprülerini atıp, tarihin ve kültürün karmaşık örgüsünü siyasal ve ideolojik basitlemelere terk etmektedir".

Batı dışı toplumlar değişimin yavaş yaşandığı ya da hiç yaşanmadığı durağan toplumlarken; Batı toplumları bu durumun aksine hareketli ve sürekli değişen toplumlardır. Eisenstadt'a (2007, s. 108) göre, Batı dışı toplumlar "Batı Avrupa'daki ilk değişimler sonucunda ortaya çıkan yeni uluslararası siyasal, ekonomik ve entelektüel sistemlerin etkisiyle, modernleşmeye yönelik hamlenin büyük oranda dışarıdan geldiği farklı bir konumda vuku buldu". Bu sebepten ötürü Batılı olmayan toplumların modernleşmesi, Batılı toplumların dışarıdan müdahalede bulunmasıyla gerçekleşmiştir.

Batı dışı toplumlarda halkın büyük çoğunluğu gelenekselliği sürdürmek isteyen kitleler olmasından dolayı, modernleşme sürecine geçilmesi kolay olmamıştır. Toplum, bir yandan modern topluma doğru değişmek isterken, diğer yandan geleneklerini sürdürmeyi istemiştir. Köker'e (1995, s. 63) göre, "Geleneksel bir toplumla modern bir toplum arasındaki temaslar bir kez başladıktan sonra, süreç içinde, artık sanayileşme yoluna girmiş olan geleneksel toplumda bu sürecin gereklerini yerine getirme görevini üstlenecek olan bir 'entelektüeller grubu' oluşmaktadır". Sonuç olarak, Batı dışı

---

⁸ Alman idealizmi ve rasyonalizminin öncülerinden olan Hegel'in felsefesi anlayışında ana konu kavramlardır ve Hegel felsefesi, gelişme kavramına dayanır. Hegel, her şeyin birbirine bağlı olarak değiştini ve hareket halinde olduğunu savmaktadır.

toplumun modernleşmesi konusunda geleneksellikten yana olanlar ve modernleşme yanlısı olanlar arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır.

Batı dışı toplumların tarihsel ve sınıfsal olarak farklı yapıda olmalarından dolayı modernleşme tüm ülkelerde aynı biçimde gerçekleşmemiştir. Batı Avrupa'da sanayileşmenin artması ve bunun sonucunda modernleşmenin gerçekleşmesi paralellik göstermiştir. Batı dışı toplumlarda ise, sanayileşme Batı müdahalesiyle oluşmuştur. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi modernleşme ilk olarak Avrupa kıtasında, doğal gelişimiyle birlikte İngiltere'de yaşanmıştır. "İngiltere'de modernleşme 17. yüzyılda siyasal ve hukuki olarak kurumsallaşırken, söz konusu süreç, 19. yüzyılda Rusya, Japonya ve İtalya'da siyasal bir aktör olarak devletin rol almasıyla yaşanmıştır (Şen, 2010, s. 20)". Ayrıca Rusya, Japonya, Osmanlı Devleti, İran gibi Batı dışı toplumlar, tarihi kimliğini koruyarak Batılı olmaya çalışırken; Afganistan ve Etiyopya gibi ülkeler hemen hemen geleneksel kalmayı başarmıştır.

Batı dışı toplumların modernleşmesi çerçevesinde, 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı ve Rus modernleşmeleri birbirlerinden farklı olarak düşünülmemektedir. Avrupa karşısında üstünlüğünü kaybetmeye başlayan ve yavaş yavaş o dünya ile bütünleşmek zorunda kalan Osmanlı İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğu olmuştur. Söz konusu dönemde Rus Batılılaşması'nın baş kahramanı radikal reformlar gerçekleştiren ve dünyada adı Çar I. Petro veya "Büyük Petro" olarak anılan Pyotr Alekseyeviç⁹ olmuştur. Büyük Petro, 17. ve 18. yüzyılda kimliğini gizleyerek Batı'ya iki kez yolculuk yapmış, burada elde ettiği bilgiler doğrultusunda ülkesinde reformlar yapmıştır. Devlet ile ilgili konularda diplomatik, hukuksal, idari, ticari, vb. birçok alanda reformlar yapan Büyük Petro, ordu ve donanmanın da gelişmesini sağlamıştır. Osmanlı ve Rus modernleşmesinin benzerlik göstermesi bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı'da da aynı özelliklere sahip olan III. Selim'in batılılaşma yolundaki çabaları, Büyük Petro'nun çabalarına benzemektedir.

Büyük Petro, Batı'daki gelişmeleri takip ettiği süre zarfında ülkesindeki ayaklanma sebebiyle tekrar Rusya'ya dönmek zorunda kalmıştır. Ayaklanmaya 'Streltsi'¹⁰ sebep olmuştur. Osmanlı'daki Yeniçerilere birçok açıdan benzeyen bu birliğin

---

⁹ Kimi tarihçiler tarafından "Büyük" sıfatıyla anılan Pyotr Alekseyeviç, Türk tarihçiler tarafından davranışlarından dolayı "Deli Petro" olarak anılmaktadır.

¹⁰ Streltsi, Rusya'da Çarın korunması amacıyla 16. yüzyıl ortalarında kurulmuştur. Kurulan bu özel askeri birlik yaklaşık 100 yıl boyunca Rus ordusunun ana bölümünü oluşturmuştur.

yapısı bozulmuş ve birlik yine Yeniçeriler gibi hanedanlaşmıştır. Petro'nun Rusya'ya döndüğünde kendisine 'Deli' sıfatını kazandıran ve isyanı bastıran yaptırımları olmuştur. Büyük Petro, isyanı bastırıp bu birliği dağıttıktan sonra reformları gerçekleştirmeye devam etmiştir. Burada söz konusu yaptırımların Osmanlı İmparatorluğu'nda, Patrona İsyanı'nın çıkması ve sonraki dönemlerde II. Mahmut'un Yeniçerilere son vermesi, Rus İmparatorluğu ile yine benzerlikler göstermektedir. Klyuçevskiy Petro reformlarını şu şekilde özetlemektedir:

Klyuçevskiy'e göre, Petro'nun reformları doğrudan, politik, sosyal ya da ahlaki düzeni değiştirmeyi, ya da Rus yaşamını tamamen yabancı olan Batı Avrupa örneğine zorla dönüştürmeyi hedeflememiştir. Reformlar sadece, Rus devleti ve halkına, Batı Avrupa'nın entelektüel ve maddi kaynaklarını sağlamayı amaçlamıştır. Böylece Rusya, Avrupa'daki doğru pozisyonunu alacaktır ve insanları üretim kapasitelerini yükseltebilecektir. Fakat Petro, memurların açgözlülüğü, arsız soylular ve cahil ruhban sınıfı tarafından aşılana önyargılar ve korkularla savaşmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle, tehlikeli bir savaşın ortasında, şiddet kullanmak ve çok acele davranmak zorunda kalmıştır. İlk reformlar ılımlı ve sınırlı bir nitelik taşıırken ve sadece ordunun yeniden yapılanması ve devletin finansal kaynaklarının geliştirilmesi konularında iken, daha sonra, hayatın normal akışını karıştıran ve toplumu alt üst eden ısrarcı bir şekilde dönüştürmüştür. Petro, bu konuda da eğitimin mucizevi gücüne inanmıştır (Klyuçevskiy, 2000'den aktaran Yüksel, 2006, s. 94)".

Rusya'nın tarihinde Büyük Petro dönemi, önemli bir dönüm noktası olurken, Rus modernleşmesi çerçevesinde ülkede büyük dönüşümlere imza atmıştır. Bu durumu etkileyen olumlu süreçler içerisinde Avrupa toplumunun dini açıdan Rusya'ya yakın olması da önemli bir etken olmuştur. Rusya'nın da Hıristiyan bir toplum olması, batılılaşmasını kolaylaştırmıştır. Ancak, bu süreç Osmanlı İmparatorluğu'nda tam tersidir. Çünkü, gelenekselliğe bağlı olan Osmanlı toplumu "gavur" olarak nitelendirdiği Batı'ya benzemeye çalışması, daha zorlu bir süreç olmuştur. Şerif Mardin (2015, s. 38) Batı ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki farklılığı ve toplumun kendi içerisinde yaşadığı çatışmayı şu şekilde özetlemiştir:

"Bir tarafta, Frenkler, Levantenler, taş binalar, yabancı töreler, günah ve işretle dolu olan Beyoğlu, diğer tarafta, mahalle sathında beraberliğin yaygın olduğu ve sıkı bir cemaatin oluşturduğu şehrin Müslüman kesimi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kültürel çarpışmanın ekolojik yönü bu farka ilişkindir".

Günümüzde, dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olan Japonya'nın modernleşme başarısı da Batı ile kurduğu ilişkiye dayanmaktadır. Başka bir deyişle,

Japon modernleşmesi kendi iç dinamikleri sayesinde gerçekleşmemiştir. Batı'nın - özellikle İngiltere ve ABD- kurduğu özel ilişkiler sonrası Japonya modernleşme sürecine girmiştir. Ancak, Japon modernleşmesinin altında diğer ülkelerden farklı olarak bir özgünlük yatmaktadır. Eisenstadt'a (2007, s. 120) göre, "Japonya, dış güçlerin etkisiyle, yani Batılı genişlemenin etkisi altında modernleşmeye zorlanmasına rağmen, şimdiye kadar diğer ülkelerdeki modernleşmenin muhtelif örnekleriyle ilgili temel özellikleri göstermeyen, Batı Avrupa ülkesi olmayan, modernleşmeye geç katılmış tek ülkedir".

Japon modernleşmesinin temel niteliklerini kazandığı dönem (1868-1912) Meiji¹¹ dönemidir. Meiji döneminde toplumsal düzeyde köklü reformlar yapılmıştır. İmparator Meiji tahta çıktığı zaman ülkenin hedefini belirleyen, beş maddelik yayınladığı "Ant" şu şekildedir:

"1- Kamuya açık toplantılar düzenlenmeli, tüm devlet işlerinin yürütülmesini sağlayan kararlar için kamuoyunun görüşleri alınmalıdır.

2- Devlet işlerinin ciddi bir biçimde yürütülmesi ve idare edilmesi için halk ve hükümet iradelerini birleştirerek işbirliği içinde olmalıdırlar.

3- (Belirlenen/belirlenecek hedeflere ulaşılması için) sıradan halkın, en az askerler ve kamu görevlileri kadar, taleplerini belirtmelerine ve kararlara katılmalarına fırsat tanınarak toplumda hoşnutsuzluğun doğmaması sağlanacaktır.

4- Geçmişin kötü adet ve gelenekleri kaldırılacak ve her şey yerin ve göğün doğru yoluna (doğa yasalarına) uygun olacaktır.

5- Tüm dünyadan bilgiler toplanarak İmparatorluğun temeli güçlendirilecektir (Büyükbaş, 2003, s. 80)".

Meiji döneminde yapılan reformlar, diğer Batı dışı toplumların -Osmanlı ve Rus İmparatorluğu- modernleşme döneminde yaptığı reformlardan pek farklı olmamıştır. Ancak, Japon modernleşmesinin ilgi çeken taraflarından bir tanesi de Meijilerin geleneksel sembollere ve toplumsal tabana yönelik tutumlarıdır. "Samurayların ikinci derecedeki aristokrat kolundan doğan Meijiler, bu değişiklikleri meşrulaştırmak için yenilenmiş geleneksel imparatorluk sembollerini kullanarak, sadece daha önceki

---

¹¹ Meiji dönemi veya Meiji devri, Japonya'daki büyük reform hareketlerini kapsayan bir dönemdir. Japonya'da, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mutsihito liderliğinde başlatılan modernleşme dönemine Meiji Restorasyonu (1868-1912) olarak adlandırılmaktadır. Kaynak: <http://www.sessiz tarih.net/2014/06/meiji-restorasyonu-nedir.html>

aristokrasinin ve pek çok samurayın siyasi ve ekonomik gücünü değil, statü sembollerini ve ekonomik temellerini de ortadan kaldırdılar (Eisenstadt, 2007, s. 122)".

Rusya ve Japonya modernleşmesinin aksine İran, 19. yüzyılın başlarından itibaren Batı'yı model alarak modernleşme sürecine girmiştir. Ancak bu süreç içerisinde Batı'nın siyasi ve toplumsal modernleşme sistemlerini model alan İran, bunun yanında Osmanlı İmparatorluğu'ndan da etkilenmiştir. İran'da siyasi bir tercih olarak ortaya çıkan modernleşme; birey, toplum ve devlet üzerinde etkili olmuştur. İran'ın modernleşme çabaları, geleneksel kültürün çok kuvvetli olduğu ve siyasi bağlılığın çok fazla olduğu bir havada başlamıştır. İran'da Batılılaşma devlet tarafından talep edilmiş ve devlet, tepeden inmece bir tavırla bireyi, toplumu dönüştürmek istemiştir. Bunun yanı sıra İran'da kendi imkanlarıyla modernleşmeyi savunanlar elitler de olmuştur. Belge'ye (2002, s. 53) göre; "İran modernleşmesinde burjuvalaşma az ve feodal tahakküm daha fazladır. İran her bakımdan monolitik¹² bir toplumdur. İran'da modernleşme daha dar bir kadro eliyle yürütülebilir; bu kadronun değerleri ve kültürü de, kitlelerinkinden çok daha kopuk olmak zorundadır".

Sonuç olarak, Batı dışı toplumlarda modernleşme süreci bir şekilde Batı'lı ülkelerin müdahalesi sonucunda gerçekleşmiştir. Rus İmparatorluğu'nun, Japonya'nın ve İran'ın modernleşme sürecinden sonra Türk toplumunun modernleşmesinin temelini oluşturan 'Osmanlı Modernleşmesi'ne de sonraki bölümde değinilecektir.

2.3. Osmanlı-Türkiye Modernleşmesi

Türkiye'nin temellerini oluşturan ve altı yüz yıldan fazla (1299-1918) yaşama sahip olan Osmanlı İmparatorluğu, 15. ve 17. yüzyıllar arası dünya üzerinde büyük bir hakimiyet kurmuş ve o dönemde dünyanın en büyük imparatorluğu olmuştur. Ancak üstün yılların ardından 1683 yılı Viyana bozgunu ile beraber Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyılın sonlarından itibaren Batı karşısındaki egemenliğini kaybetmiş ve Batı'nın üstünlüğünü kabul etmiştir. Güçler dengesi bozulduğunda ise, Osmanlı İmparatorluğu bu durumu düzeltmenin çare ve yollarını aramaya başlamıştır. Tüm bu şartlar altında Osmanlı İmparatorluğu, kendine ilham kaynağı olarak Batı'yı almış ve Batı'ya yönelmiştir.

---

¹² Monolitik kelimesinin sözlük anlamı, yekun olarak tek parça olan ve içine başka bir kaynaktan katkı almamış demektir.

17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, dünyadaki çağdaş gelişmeleri takip edememiş ve bu süreç sonucunda Batı'dan geride kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesindeki etkenler; ekonomik, askeri, eğitim ve dış etkenler yönünden sınıflandırılabilir. Ticaret yollarının eski önemini yitirmesi, gümrük vergilerindeki azalma ve ithalat-ihracattaki azalma ekonomik yönden gerilemeye sebep olan etkenlerdir. Kapıkulu ocağının bozulması, yeniçerilerdeki disiplinsizlik ve Avrupa askeri teknolojisinden geride kalınması askeri yönden gerilemeye sebep olmuştur. Eğitimde yetkin kişilere görev verilmemesi ve eğitim kurumlarının çağın gerisinde kalması eğitim yönünden gerilemeye yol açmıştır. Coğrafi keşifler, Rönesans-Reform hareketlerini takip edememe dış etkenler yönünden ve bunlara ek olarak da şehzadelerin sancaklara gönderilmemesi, şehzadelerin çocuk yaşta padişah olması merkezi otoritenin zayıflaması açısından gerilemeye sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda tüm bu sebeplerden dolayı kötü gidişata son vermek amacıyla modernleşmeye gereksinim duyulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, modernleşme hareketlerinin hangi süreçte başladığına dair üzerinde kesin olarak uzlaşılan bir dönem olmamıştır. Osmanlı'da, modernleşme sürecinin yoğunluğuna bakılarak farklı dönemlerden söz edilebilmektedir. Ancak üzerinde ortak paydaya varılan konu, Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi konum sebebiyle Batı ile sürekli iç içe olduğudur. Batı toplumunun iç dinamikleri sayesinde kendi bünyesinde oluşan modernite, Osmanlı İmparatorluğu'nda askeri, siyasi ve toplumsal bir proje olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu modernleşme projesinde Tekeli'ye (2002, s. 22) göre; sorun, varolan düzenin bozulmasında görülmekte ve çözüm, eski düzenin ihya edilmesinde aranmaktadır. Bunun ötesinde yapılacak değişiklikler varsa o da kurulu düzenin kurumlarında yapılan bazı değişikliklerle sınırlı kalacaktır.

İçine düşülen durumdan kurtulmak için Osmanlı İmparatorluğu çeşitli reformlara başvurmuştur. Tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen reformlar Dağtaş'a (2015, s. 12) göre şu şekilde özetlenebilir: "Orduda modernleşme (1826), Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması (1838), Tanzimat'ın ilanı (1839), Islahat Fermanı'nın kabul edilmesi (1856), I. Meşrutiyetin ilanı (1876) ve II. Meşrutiyetin ilanı (1908)". Söz konusu bu reformlara aşağıda; III. Selim ve II. Mahmut Dönemi, Tanzimat Dönemi ve Islahat Fermanı, II.

Abdülhamit ve Jön Türkler Dönemi, Bağımsızlık Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğu başlıkları altında değinilecektir.

2.3.1. III. Selim ve II. Mahmut Dönemi

III. Selim'in¹³ Osmanlı İmparatorluğu'nda tahta çıkmadan önce dünyaya ve Avrupa'ya ilgisi yoğun olmuştur. Henüz şehzadeyken dönemin Fransız Kralı XVI. Louis ile mektuplaşan III. Selim, Osmanlı'da köklü bir değişikliğe gidilmesinin gerekli olduğu inancına kanaat getirmiştir. Fransız Devrimi (1789) ile aynı tarihte Osmanlı tahtına oturan III. Selim, tahtta kaldığı süreç boyunca askeri, mali ve idari alanlarda köklü değişikliklere gitmiştir. Selim'i diğer Osmanlı hanedanlarından farklı kılan şey Erik Jan Zürcher'e (2015, s. 44) göre şöyledir;

"17. yüzyıl ortasında merkezi otoriteyi yeniden kuran Köprülü vezirlerinin zamanından beri süregelen geleneksel reform teşebbüsleriyle 19. yüzyıl Tanzimat reformları arasında, geçiş döneminin bir şahsiyeti olarak ilginç kılan şey, amaçlarına ulaşmak için Avrupa'nın usullerini (ve Avrupalı danışmanları) kabule istekli olması ve saltanatının Avrupa'yla Osmanlı yönetici seçkinler sınıfı arasında iletişim kanalları açma yoludur".

III. Selim, askeri alanda daha önce başlatılan düzenlemeleri, çağdaş tekniklerle yeni bir forma sokmayı ciddi bir biçimde ele almıştır. Askeri alandaki bu düzenlemeler, "mevcut orduyu; yeniçerileri, sipahiyi yani feodal atlı askerlerini ve topçular, top arabacıları gibi ihtisas birliklerini daha etkili kılma girişimleriyle başlamıştı (Zürcher, 2015, s. 44)". III. Selim, Osmanlı-Rus Savaşlarındaki kayıplardan sonra savaş kabiliyetini kaybeden, disiplinsizleşen yeniçerilere karşı askeri modernleşmenin başlangıcı kabul edilen "Nizam-ı Cedid" (yeni düzen) (1794) ordusunu kurmuş ve kurumun masraflarının karşılanması için de İrad-ı Cedid adında hazine oluşturmuştur (Berkes, 2006, s. 97-98). Yeni kurulan bu ordunun eğitim ve öğretim işleri için Avrupa'dan yabancı subaylar getirtilmiştir. Sultan III. Selim Nizam-ı Cedid'i oluşturmakla yetinmemiş, bunun yanı sıra reformlarda yapmıştır. Londra, Paris Viyana ve Berlin gibi şehirlerde elçilikler açmış, ve Fransızca Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi dili olarak kabul edilmiştir (Zürcher, 2015, s. 46). Söz konusu dönemde kültür hareketleri değer kazanmış, yabancı dil eğitime önem verilmiş ve bazı eserler Osmanlıcaya çevrilmiştir.

¹³ III. Selim, babası III. Mustafa öldüğünde henüz 13 yaşında olduğu için onun yerine tahta amcası I. Abdülhamit çıkmıştır. Abdülhamit, diğer padişahların aksine III. Selim'e kafes hayatı boyunca iyi davranmış, onun iyi bir eğitim almasına izin vermiştir. 7 Nisan 1789 yılında ölen amcası I. Abdülhamit yerine III. Selim 28 yaşında geçmiştir.

Osmanlı Devleti içerisinde yapılan bu olumlu gelişmelerden ve III. Selim'den rahatsız olan bir kesim de vardır. Devlet içerisindeki önemli kişiler ve yeniçeri ağaları Nizam-ı Cedid'i kaldırmak için planlar yapmış ve Kabakçı Mustafa liderliğinde ayaklanma çıkarmışlardır. Ayaklanma sonucunda III. Selim Nizam-ı Cedid'i kapatmak ve tahttan inmek zorunda kalmıştır. Alemdar Mustafa Paşa tarafından tahta tekrar çıkarılmak istenen III. Selim, yeni Sultan IV. Mustafa tarafından öldürülmüştür. Böylelikle III. Selim'in başlattığı yenilik hareketi tamamlanamamış, ancak Avrupa'ya açılmanın ilk temelleri atılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminin en buhranlı dönemlerinde¹⁴ tahta çıkan II. Mahmut, aynı zamanda da gerçekleştirdiği reformlarla Osmanlı Modernleşmesi'nin temellerini atmıştır. Devlet içerisindeki bazı kesimler tarafından yüzyılda bir gelen âlim olarak kabul edilen Sultan II. Mahmut, bazı kesimler tarafından gerçekleştirdiği reformlar için "gavur padişah" olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca devletin gerilemesinin önüne geçmek için III. Selimden sonra II. Mahmut en çok çalışan padişahlardan biri olmuştur.

Berkes'e (2006, s. 171) göre II. Mahmut reformculuk dönemi, "Yeni bir rejim arama deneylerinde, gelenek doğrultusuna en çok uyan mutlakıyetçi monarşi şekline yönelik dönemidir". Bunu gösteren özellikler yani II. Mahmut döneminin portresi şu şekildedir:

"a) Hükümdarın mutlak yetki hakkı devam ediyor; b) Yönetilenler "reâyâ" olmaktan çıkıp, "tebaa" ve "halk" oluyor; c) Kapıkulluğu kalkıyor, onun yerine sınıf, ırk, din farkları gözetilmeden devşirilecek bir militer örgüt kurulmasına doğru gidiliyor; d) Sivil bürokrasi ve ordunun başında bulunanlarla ulemâdan seçilen kişilerden oluşan en üst yetkili, kanun yapma görevlisi sürekli meclisler kuruluyor (Berkes, 2006, s. 171)".

Sultan II. Mahmut, tahta geçtikten bir müddet sonra III. Selim'den daha güçlü ve daha başarılı bir reformcu olduğunu ortaya koymuştur (Shaw ve Shaw, 2010, s. 25). Sultan II. Mahmut döneminde askeri alanda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Dağtaş'a (2015, s. 32) göre; "III. Selim'in ölümüne de neden olan reformlar, özellikle orduda modernleşme; ardından tahta geçen Sultan II. Mahmut tarafından, çok daha geliştirilerek sürdürülmüştür". III. Selim döneminde kurulan Nizam-ı Cedid, Sultan II.

¹⁴ Söz konusu süreçte Balkanların dağılmasıyla son bulan Sırp ve Yunan isyanları olmuş, İngiliz, Rus ve Fransız donanmaları Navarin'de Osmanlı donanmasını yok etmiş, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyan etmiş ve ordularıyla Anadolu'ya kadar dayanmıştır.

Mahmut döneminde Sekban-ı Cedid ocağına dönüştürülmüş, daha sonra bu ocak kaldırılarak yeniçerilerin baskısıyla Eşkinci Ocağı kurulmuştur (Ortaylı, 2014'ten aktaran Dağtaş, 2015, s. 32-33). Osmanlı'nın duraklama döneminden itibaren disiplinsiz tavırlarıyla, ayaklanmalarıyla sorun haline gelen yeniçeri ocağı tarihe "Vakây-ı Hayriye" (1826) olarak geçen olayla kaldırılmıştır. Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra merkezi otorite kuvvetlenmiş ve "Asâkir-i Mansure-i Muhammediye" ordusu kurulmuştur. Sultan Mahmut'un askeri alandaki reformlarına ilaveten, kurulan askeri bando (Mızıka-i Hümayun) ve harp okuluyla birlikte askeri tıbbiyenin açılması da eklenebilir.

II. Mahmut'un gerçekleştirdiği reformlar sonucunda merkezi otorite kuvvetlenmiştir. Bunun ardından modern bir devlet kurma yolunda Divan-ı Hümayun kaldırılmış (1834) yerine Meclis-i Vükelâ¹⁵ kurulmuştur. Avrupa'da kullanılan Nazırlık Sistemi kullanılmaya başlanmış ve bu sistem iç-dış şeklinde ayrılmıştır. Müsadere usulü¹⁶ ve tayin usulü kaldırılmış ve merkezi otoritenin kuvvetlenmesi için muhtarlıklar kurulmuştur (Zürcher, 2015, s. 71). Yine merkezi otoritenin kuvvetlenmesi için posta, polis ve karantina teşkilatları kurulmuş, din ve mezhep ayrımı kaldırılmıştır. Bunların yanısıra o dönemde Osmanlı İmparatorluğunda askeri ve ekonomik amaçlı sadece erkeklerin sayıldığı ilk nüfus sayımı yapılmıştır. II. Mahmut döneminde ayrıca memurlara fes, ceket ve pantolon giyme, kravat takma ve tıraş olma zorunluluğu getirilmiş, tayin, terfi ve cezalandırılmaları bir kurala bağlanmıştır (Zürcher, 2015, s. 81). Ayrıca ilk kez bir yurtiçi gezisine çıkan II. Mahmut, devlet dairelerine de kendi resmini astırmıştır.

Sultan II. Mahmut'un reformlarının başarısı için fonların temininden sonraki ikinci en önemli koşul, reformları yürütebilecek bir kadronun oluşturulmasıydı (Zürcher, 2015, s. 73). Bu kadronun oluşturulabilmesi için Avrupa teknolojisini ve Avrupa dillerini bilen kişilere ihtiyaç vardı. Sultan Mahmut tarafından 1827 yılında Avrupa'ya ilk kez bir öğrenci topluluğu gönderilmiştir. İstanbul'da ilköğretim zorunlu hale getirilirken, yüksek okullara öğrenci yetiştirmek amacıyla Mekteb-i Ulumu Edebiye ve devlet memuru yetiştirilmesi amacıyla da Mekteb-i Maarif-i Adliye adlı

¹⁵ Meclis-i Vükela (Vekiller Meclisi) Osmanlı İmparatorluğu'nda Sadrazamın başkanlığındaki Şeyhülislamla birlikte diğer nazırlardan meydana gelen meclisin adıdır. Kaynak: http://www.turkcebilgi.com/meclis-i_v%C3%BCkela#bilgi

¹⁶ Müsadere usulü, İslam hukukuna göre halka ait olan malvarlığının bir kısmına ya da tümüne devlet tarafından el konmasıdır.

okullar açılmıştır. Ayrıca diplomatik temasların artmasıyla Osmanlı Devleti dil konusunda sorunlar yaşamıştır. Bu sorunların çözümü için "Tercüme Odası" (1833) kurulmuştur. Bu kurumda memurlara zamanın diplomatik dili olan Fransızca öğretilmektedir. Bunların yanısıra "II. Mahmut döneminde reformların anlatılması ve tepkilere karşı cevap verilmesi, kısaca reformlarla ilgili kamuoyu oluşturmak için, ilk kez devlet eliyle çıkarılan ilk gazete olan Takvim-i Vakâyi'nin (1831) yayını başlamıştır (Dağtaş, 2015, s. 36)".

II. Mahmut döneminin askeri ve eğitim reformlarının yanısıra ekonomik yönden de önemli gelişmeler yaşanmıştır. 16 Ağustos 1838 yılında İngiliz-Osmanlı Ticaret Anlaşması (Balta Limanı Ticaret Anlaşması) olarak bilinen anlaşma sonrasında Osmanlı pazarı, bütünüyle İngiliz ticaretine açılmıştır (Zürcher, 2015, s. 78). Anlaşma maddeleri gereğince Osmanlı mahsulü olan bütün maddeler ihraç edilecektir. Bir diğer madde de transit resmi kaldırılırken, bir diğerinde ise İngiliz gemisiyle gelen ticaretçi bir kez gümrük vergisi ödedikten sonra alıcı veya ithalatçı tarafından nereye götürülürse görülsün bir daha vergi ödemeyecektir. Bu gibi maddeler sebebiyle Osmanlı büyük bir gelir kazancını kaybetmiştir. Osmanlı tüccarları herhangi bir malı başka bir yere götürüp satmak istediği zaman %12 vergi verirken, İngilizler için bu rakam %5 olmuştur (Zürcher, 2015, s. 79). Yani İngiliz tüccarlar Osmanlı tüccarlarına karşılık korunmuştur. 1838'den sonra diğer devletlerle de imzalanan bu anlaşma sonucunda devlet hazinesi büyük zararlar etmiş, devlet masraflarını karşılayamaz hale gelmiş, dışa bağımlı olunan bir devir başlamış ve "yerli tüccar ve zanaatkârların ağır bir darbe görmesi, bir süre sonra bundan zarar gören geniş halk kesimlerinin büyük bir hoşnutsuzluğunu yaratmış ve bu hoşnutsuzluk 'Batılılaşma' karşısı bir şekil almıştır (Dağtaş, 2015, s. 42)".

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde askeri alanda, eğitim alanında, ekonomi alanında ve yönetim alanında yapılan reformlar, Türk Modernleşmesi tarihi kapsamında önemli bir yere sahip olmuştur. Modernleşme çabaları, II. Mahmut'un vefatı ve ardından gelecek Abdülmecid tarafından devam ettirilmiş bu süreç Türkiye'nin kurulmasına kadar devam etmiştir. Ancak bu Batı dışı modernleşme çabaları, toplumun kendi iç dinamikleri sayesinde oluşmadığı için ve toplum tarafından tamamiyle içselleştirilemediği için tam anlamıyla başarıya ulaşmamıştır.

2.3.2. Tanzimat Dönemi ve Islahat Fermanı

II. Mahmut'un 1839 yılında ölmesiyle Osmanlı tahtına en büyük oğlu olan Abdülmecid geçmiştir. Sultan Abdülmecid'in tahta geçmesiyle merkezileşmeye ve modernleşmeye yönelik reformlar II. Mahmut dönemindeki gibi devam etmiştir. Tanzimat Dönemi (Tanzimat-ı Hayriye) genel anlamıyla, Osmanlı toplumunu modernleştiren Tanzimat ve Islahat reformlarının uygulandığı dönemdir. Tanzimat Dönemi'nde, 3 Kasım 1839 yılında Gülhane Meydanı'nda önde gelen reformcu Hariciye Nazırı Reşit Paşa tarafından yazılan ama yeni Sultan adına ilân edilen bir hatt-ı hümayun, saray kapılarının dışında Osmanlı Devleti ileri gelenleri ve yabancı diplomatlardan oluşan bir topluluğa okundu (Zürcher, 2015, s. 84). Osmanlı Devleti'nin amacını ifade eden hattı-ı hümayun'un vaatleri şu şekildedir;

- 1) Padişah iradesiyle tebasının yaşam, onur ve mal mülklerini güvence altına almayı garanti eden,
- 2) Vergi takdir ve salınmasını bir sisteme bağlayacak olan,
- 3) Silahlı kuvvetlerde askere alma, eğitimde yeni yöntemler geliştirecek yeni kuruluşların yaratılmasını onayladığını ve
- 4) Devletin tebasını ve onların haklarını koruma görevlerini bildiriyordu (Shaw ve Shaw, 2010, s. 91-92).

Şerif Mardin'e (2015, s. 12) göre, Tanzimat olarak bilinen yenilik hareketi büyük çapta "kameralizm"den esinlenmiştir. Kameralizm, aydın despotizminin Avrupa'da yeni gelişmekte olan devlet birimlerine verilen isimdir. Kameralizm uygulamasında, 18. yüzyılda Avrupa'daki bazı krallar halkın çıkarlarını gözeterek, tebaayı koruyacak tedbirlerle bunu devlet politikası haline getirmişlerdir. Bu sayede kendilerine de yarar sağlanacak ve milli bütünlük kurulacaktı. Batı'da kameralizm uygulamasını dönemin Avusturya büyükelçisi Sadık Rifat Paşa ve Tanzimat Fermanını yazan sadrazam Mustafa Reşit Paşa görmüşler ve bunun Osmanlı Devleti üzerinde olumlu bir etki yaratacağına inanmışlardır. Ancak, Osmanlı Devleti üzerindeki bu amaçları gerçekleştirmemiş, Batılı birçok kurum Osmanlı bünyesine yerleşmiştir. Tanzimat döneminde Batıya karşı oluşan tepkilerin sebebi ve Avrupa devletlerinin dış politikalarının Osmanlı Devleti aleyhine olması kameralizmin yanlış anlaşılmasıyla bağdaştırılabilir.

Tanzimat Fermanının ilan edilmesinin altında III. Selim ve devamında II. Mahmut ile başlayan Batılılaşma sürecinin devam ettirilmesi ve devletin içinde bulunduğu kötü gidişattan kurtulması yatmaktadır. İmparatorluğun Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yla yaşadığı sorun¹⁷ için Avrupa'nın, özellikle İngiltere'nin desteğinin istenmesi de fermanın ilan edilmesindeki sebeplerdendir. Dağtaş'a (2015, s. 44) göre de bu sebepler uzun süredir süregelen sebeplerdir ve şu şekildedir; tımar sisteminin çökmesi, Batılı ülkelerin pazar arayışı, yükselmeye başlayan Balkan ulusçuluğu. Bunlara devletin, halkın can, namus ve malını güvenceye almak istemesi ve Avrupalı devletlerin kendi iç işlerine karışmasını engellemek istemesi de eklenebilmektedir.

Tanzimat döneminde hükümetin güç merkezi, artık saray değil Babıâli'nin kulluktan yeni kurtulmuş bürokratlarıydı (Zürcher, 2015, s. 94). Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde "patrimonyalizm"¹⁸ diye nitelendirilen yönetim biçimi hakimken, bu durumu değiştirmek için uğraşan bürokrat sınıfı modern bir devlet olabilmek için ilk adımları atmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin yıllardır süregelen klasik yapısına getirilen yeniliklerin başında bu durum gelmekteydi. Bu durum padişahın yetkilerini tam anlamıyla sınırlamış olmasa da güç dengelerinin ve bürokratik yapının artık değişmekte olduğunun habercisi olmuştur. Zürcher'e (2015, s. 94) göre bu dönemde; "Yönetim sisteminde merkezî düzeyde görülen esas gelişme, gereksiz elemanların tasfiyesi yoluyla verimliliğin artırılması ve uzmanlaşmaya gidilmesi konularında aralıksız olarak yürütülen çalışmalar"dır".

---

¹⁷ Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Mora isyanı sırasında Mora ve Girit valiliklerinin kendisine verilmesi şartıyla Sultan II. Mahmut'a yardım etmiştir. Mehmet Ali Paşa, Mora İsyanı'nı bastırması ancak, Osmanlı Rus savaşlarında Osmanlı Devleti'nin yardım istemesine rağmen kuvvet göndermemiştir. Mora valiliği yerine Suriye valiliğini isteyen Mehmet Ali Paşa, bu isteğinin reddedilmesi üzerine Suriye'yi işgal etmiş ve oğlu olan İbrahim Paşa, isyan sırasında Suriye'yi almıştır. Ardından Torosları geçen İbrahim Paşa Adana ve Konya'da Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğratmıştır. Yaşanılan olaylardan sonra Mehmet Ali Paşa kuvvetlerini İstanbul'a kadar durdurabilecek herhangi bir güç kalmamıştır ve Sultan II. Mahmut Ruslardan yardım istemiştir. Rus donanmasının İstanbul'a gelmesinden tedirgin olan İngilizler ve Fransızlar, Mısır ile Osmanlı Devleti arasında bir barış antlaşması imzalanmasını sağlamışlardır. Osmanlı Devleti ile Mısır valisi Mehmet Ali Paşa arasında imzalanan Kütahya antlaşmasına göre, Mehmet Ali Paşa'ya Mora ve Girit valiliklerinin yanı sıra Suriye valiliği, oğlu İbrahim Paşa'ya da Cidde valiliğine ek olarak Adana Valiliği verilmiştir. Ancak Mısır'da güçlü bir yönetimin bulunması İngilizlerin işine gelmemiştir. Çünkü Mehmet Ali Paşa İngilizlerin bu bölgede ticaret yapmalarını engellemiştir. Bu sorunun o bölgede tekrar Osmanlı Devleti'nin hakim olmasıyla çözüleceğine inanan İngiltere, Sultan II. Mahmut'u Mehmet Ali Paşa'ya karşı kıskırtmıştır. Bunun üzerine Nizip'te Osmanlı ordusu ile yapılan savaşta Osmanlı ordusu bir kez daha yenilmiş, Kaptan-ı Derya Ahmet Paşa Osmanlı donanmasını Mehmet Ali Paşa'ya teslim etmiştir (1839). Artık Osmanlı Devleti'nin, kendi valisine karşı yaptığı savaşlar sonunda ne ordusu, ne donanması kalmıştır. Bu gelişmelerin yaşandığı günlerde Sultan II. Mahmut ölmüş, yerine oğlu Abdülmecid Osmanlı padişahı olmuştur. Kaynak: <http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/30kavalali.html>

¹⁸ Max Weber'in siyaset bilimine kazandırdığı kavram olan patrimonyalizm Doğan'a (2011, s. 197) göre keyfi ve yolsuz bir yönetime dayanan, sultanın tüm topraklara sahip olduğu, askeri ve bürokratik hizmetlilere dayanan bir yönetim biçimidir. Daha fazlası için bkz. N. Doğan (2011). "Patrimonyalizm Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım", Liberal Düşünce, yıl 16- sayı 14: s. 161-184.

Tanzimat döneminde askeri, ekonomik, idari ve hukuki alanda yapılan reform niteliğinde yenilikler olmuştur. En önemli sayılabilecek reformların başında iltizam yoluyla aşar vergisi toplama usulünün kaldırılıp, bunun yerine maliye bakanlığı tarafından toplanmasının kararlaştırılmasıdır. Vergi sisteminin merkezileştirilmesi Dağtaş'a (2015, s. 47) göre modern ulus devletlerin en önemli özelliklerinden bir tanesidir. Tanzimat döneminde il genel meclisleri kurulmuş ve eğitim bakanlığı da kurularak okullar ilk, orta, lise ve yüksekokul şeklinde ayrılmıştır. Ayrıca yenilikler arasında; ilk kağıt paranın basılması, ilk demiryolu hattının kurulması, kız öğrencilerin ilk kez okula alınması, öğretmen okulları ve mülkiye mektebinin açılması, Avrupalı tarzda yapılan kanunlarla sadece Müslümanlara tanınan ayrıcalıkların son bulması ve yasalar önünde eşiklik tüm uyruklara tanınması sayılabilir.

Müslümanlar tarafından tepkiyle karşılanan Tanzimat Fermanı'nı gayrimüslimler ise yetersiz bulmuşlardır ve din özgürlüğünün sağlanamadığına inanmışlardır (Berkes, 2006, s. 218). Azınlık isyanları yapılan reformlarla son bulmamış Avrupa Osmanlı'nın iç işlerine karışmıştır. Tanzimat Dönemi'yle beraber ilk kez bir padişah sınırsız yetkileri üzerinde bir kanun gücü olduğunu görmüştür. Ayrıca Tanzimat Fermanıyla birlikte askeri alanda da yenilikler yapılmış, Batı'nın askeri ve idari yapısı Osmanlı İmparatorluğu'na aktarılmıştır (Mardin, 2015, s. 13).

Osmanlı Devleti ve Ruslar arasında Kırım Savaşı devam ederken Avrupa devletleri Osmanlı'nın yanında yer almışlardır. Ancak Avrupalılar bu yardımların karşılıksız olmayacağını, ülke sınırları içerisinde yaşayan azınlıklar hakkında ıslahatlar yapılmasını istemişlerdir. Abdülmecid tarafından 1856 yılında yapılan bu ıslahatlar, kimilerine göre Avrupa baskısıyla olsa da kimi düşünürlere göre devlet eliyle yapılmıştır. Mardin'e (2015, s. 14) göre Islahat Fermanı, Tanzimat'ı başlatan Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ikinci bir aşaması görünümündedir. Niyazi Berkes (2006, s. 216) ise Islahat Fermanı'nın ilan edilmesini şöyle özetlemektedir:

"Tanzimat bildirisinin vaat ettiği reformları gerçekleştirecek kanun ve nizamların yapılmamış, yapılanların da uygulanmamış olmasından şikayetçi olan Batı devletlerinin elçileri, Kırım Savaşı'nın sona ermesiyle Paris'te toplanacak olan barış konferansında Rusya'nın Kaynarca Anlaşması'ndan beri elde ettiği bir hak iddiasıyla Ortodoks Hıristiyan milletler çıkarına isteklerde bulunmasını önlemek amacıyla Islahat Fermanı'nın hazırlanmasını istemişlerdi. Sadrazam, dış işleri bakanı ve şeyhülislam ile bu devletlerin

elçilerinin katıldığı tartışmalar sonunda Tanzimat kurallarını tekrarlayan, açıklayan ve genişleten bir ferman olarak yayımlandı".

Islahat Fermanı'nın maddelerine bakıldığında en önemli madde, Müslüman olmayan halka din ve vicdan özgürlüğünün sağlanacak olması olarak karşımıza çıkmaktadır. İlber Ortaylı (1987, s. 91) bu durumu; "gayrimüslimlerin buldukları yerde, ihtiyaç duydukları okul ve kiliseleri ve benzeri işlev gören kurumları kurup, bunları serbestçe onarabilir" şeklinde vurgulamıştır. Fermanla birlikte gayrimüslim halk, bedelini ödediği takdirde askerlik yapmayacak ve vergilerini ödediği takdirde devlet içerisinde mal-mülk sahibi olabileceklerdir. Berkes'e (2006, s. 216) göre; Islahat Fermanı'nda, Müslüman-Hıristiyan eşitliği konusunda cizyenin kaldırılması ve Hıristiyanlar için askerlik ödevi konması öngörülmektedir. Bunlara ek olarak Müslüman olmayanlara okullarda çalışma izni verilecek ve gayrimüslim halk devlet memuru olma hakkı elde edebileceklerdi. Fermana göre adam kayırma ve rüşvet ortadan kalkacak, uygulanacak yasalar herkese karşı eşit olacaktır. Ayrıca Hıristiyanların yemininin ve tanıklığının kabulüyle mahkemeler açık olarak yapılabilecek ve isteyen kendi dilinde yemin edebilecektir (Berkes 2006, s. 228). Maddelere genel olarak bakıldığında gayrimüslim halka geniş imtiyazlar verildiği ve Türk halkından ziyade azınlıklara fayda sağlandığı görülmektedir.

Sonuç olarak Tanzimat ve Islahat Fermanları, Osmanlı toplumunun Batılılaşması için III. Selim ve II. Mahmut reformlarından daha kapsamlı ve modernite çizgisine daha yakın olmuştur. Ancak Tanzimat ve Islahat Fermanları bazı noktalarda başarılı olmuş olsalar da erişilmek istenen noktaya ulaşılamamıştır. Osmanlı Devleti'ndeki milliyetçilik akımları hızla devam etmiş ve parçalanma sürecine doğru gidilmiştir.

II. Abdülhamit ve Jön Türkler Dönemi

Tanzimat ve Islahat reformlarına karşı gelen ve Osmanlı Devlet'i içerisinde Batı tarzı eğitim görmüş 'seçkin' olarak adlandırabileceğimiz bir grup oluşmuştur. Bu grup özellikle Babıali tercüme odasında çalışmış ve Fransızca'yı iyi bilen kişilerden oluşuyordu. "Söz konusu kişiler zamanın Avrupa düşünce akımlarıyla, özellikle '1848'in düşünceleriyle, liberalizm ve milliyetçilikle tanışmış oldular. Bu kişiler Osmanlı aydınlarının öncüleri olarak tanımlanmıştır (Zürcher, 2015, s. 107)". Reşit Paşa sayesinde düşüncelerini rahat bir şekilde ifade edebilen bu aydınlar, Ali ve Fuat Paşa'yla

tartışmış ve reformlara ağırlıklarını koyamamışlardır. Bu grup, bir süre sonra "Yeni Osmanlılar"¹⁹ (Jön Türkler) şeklinde adlandırılmıştır. Yönetici seçkinlerin arasında küçük bir grup olan Yeni Osmanlılar'ın ülke içerisinde etkileri çok büyük olmuştur.

Yeni Osmanlılar II. Abdülhamit tarafından dağıtıldıktan sonra faaliyetlerini gizli bir şekilde yürütmüştür. Aydın'a (2001, s. 117) göre Yeni Osmanlılar hareketinin temel hedefi, hiç bir kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde mutlak monarşiye karşı "anayasalcılık"tır. Yeni Osmanlılar kendi dönemlerinden önce başlayan modernleşme süreci içerisinde yer almışlardır. Modernleşme projesi onlara göre, yeniden gözden geçirilmeli ve geçmişte yapıldığını ileri sürdükleri yanlışlardan ve abartmalardan kaçınılmalı, "taklit" gibi yanlış olduğunu iddia ettikleri yörüngeden çıkarılmalı, mevcut coğrafya ve toplumun özellikleri dikkate alınarak yeniden "doğru" bir şekilde şekillendirilmeliydi (Koçak, 2001, s. 73). Yeni Osmanlılar'ın hedeflerinden biri de yeni anayasayla birlikte devletin tekrar yükselmesini sağlamaktır. Yeni Osmanlılar'ın (Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa) geleneksellikten ayrılıp yeniyi temsil etmiş olmaları, I. Meşrutiyetin kurucusu, başlatıcısı ve ilk uygulayıcısı olmaları ve bundan daha da önemlisi kendinden sonraki yetişecek nesil için fikir kaynağı olmaları açısından öneme sahiptirler.

Yeni Osmanlılar'a göre Osmanlı Devleti içinde bulunduğu durumdan Meşrutî bir yönetim kurulmasıyla kurtulabileceğini ve kısa bir süre içerisinde anayasal yönetime geçilmesinin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Bunların yanısıra ülke yönetimine herkes katılmalı ve tam bir eşitlik sağlanmalıdır. O dönemde Osmanlıda ve hatta tüm dünyada 1870-1878 yılları arasında büyük buhran dönemleri yaşanmıştır. Ekonomik açıdan da sıkıntılı geçen bu dönemde Sultan Abdülmecid'ten sonra tahta çıkan Sultan I. Abdülaziz intihar etmiş²⁰, yerine akli sorunları olan V. Murat geçirilmiştir. Ancak sorunları nedeniyle Sultan Murat'ın devleti yönetemeyeceği anlaşılmış yerine 1 Eylül 1876 yılında II. Abdülhamit çıkmıştır. Yeni Osmanlıların desteğiyle tahta çıkan II. Abdülhamit döneminde Türk tarihinin ilk anayasası "Kanuni Esasi" hazırlanarak 23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyeti ilan edilmiş ve Meşrutî yönetime geçilmiştir. Kanuni

---

¹⁹ Yeni Osmanlılar, I. Jön Türk Hareketi, İttihat ve Terakki oluşumu ise II. Jön Türk Hareketi olarak da anılmaktadır (Dağtaş, 2015, 66).

²⁰ Sultan I. Abdülaziz'in ölümü tarihçiler tarafından sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Resmî tarih olarak intihar ettiği yazılsa da öldürüldüğüne dair iddialar da ortaya atılmıştır.

Esasiyle birlikte "Meclis-i Mebusan" ve "Âyan Meclisi" denilen parlamento oluşturulmuştur.

Türk tarihinde ilk anayasa olan "Kanuni Esasi", halka ilk kez hükümdar yanında iştirak etme hakkı vermiştir. Buna ek olarak halk ilk kez seçme ve seçilme hakkına kavuşmuştur. Tazegül'e (2005, s. 83) göre; "1876 anayasası vatandaşlara kanun önünde eşitlik, basın özgürlüğü, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, şikayet ve dava hakkı gibi temel hak ve özgürlükler tanımıştır".

İç ve dış baskılar sebebiyle I. Meşrutiyeti ilan eden Sultan Abdülhamit, Mithat Paşayı sadrazam yapmış ancak tahta çıktığı zaman onu direkt sürgün etmiştir. Abdülhamit, 1877-1878 yılları arasında başlayan Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) bahane gösterilerek 1878 de Meclis-i Mebusan'ın çalışmalarının durdurarak kapatmıştır. Ancak Âyan Meclisine dokunulmamıştır. Böylelikle I. Meşrutiyet sona ermiştir. 1908'de ilan edilecek II. Meşrutiyet'e kadar geçen otuz yıl boyunca "İstibdat Dönemi"²¹ olarak anılacaktır.

Sultan II. Abdülhamit, baskıcı rejimine karşı kendi hizmetinde olanları yönlendirmede sorun yaşamıştır. Zürcher'e (2015, s. 135) göre Sultan Abdülhamit'in en büyük zayıflığı; "Kendi geliştirdiği eğitim kurumlarından çıkmış yeni bürokrat ve subay kuşaklarına, yani Osmanlı aydın zümresine sadakat aşıl原因amamış olmasıydı". Meclisin kapatılması dolayısıyla Yeni Osmanlılar Abdülhamit'i tahttan indirip yerine kendi görüşleri doğrultusunda V. Murat'ı geçirmek istemişlerdir. Birkaç kez denemeye rağmen bunu gerçekleştirememişlerdir. Bu olayların sonrasında ilk örgütlü muhalefet, 1889 yılında Mekteb-i Tıbbiye'de, Dr. İshak Sukuti, Dr. Abdullah Cevdet, İbrahim Temo ve Şerafettin Mağdumi isimli dört kişi tarafından "İttihad-ı Osmani Cemiyeti" adı altında kuruldu. Zamanla büyüyen bu cemiyet, baskıdan kurtulmak için Avrupa'nın bazı ülkelerine gitmişler, görüşlerini orda geliştirmişlerdir. 1895 yılında örgütün liderliğini isteyen Ahmet Rıza, cemiyetin adını "Nizam ve Terakki Cemiyeti" şeklinde

---

²¹ İstibdat dönemi, I. Meşrutiyet'in son bulmasından II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine kadar geçen süreçte baskıcı yönetimin, ülke üzerinde hakim olduğu dönemdir. Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasıyla tüm yetkileri kendinde toplayan Sultan Abdülhamit, Osmanlı tarihinin ilk geniş kapsamlı istihbarat örgütünü kurmuştur. Örgütün amacı, siyasi rakipleri hakkında bilgi toplamak ve kendisine karşı yapılacak ayaklanmalara karşı önceden haber elde etmektir. Bilgi toplayan bu kişilere de "jurnalci" adı verilmiştir. Bu dönemde basına karşı büyük bir sansür uygulanmış, 1881'de kurdurduğu komisyona gazete ve dergileri denetleme yetkisi vermiştir. Hatta durum biraz daha abartılarak yasaklı kelimeler listesi oluşturulmuş ve böylelikle istenildiği gibi gazete ve dergiler kapatılmıştır.

değiştirmeye çalışmış ancak İstanbul grubu bunu kabul etmemiştir. Bunun sonucunda cemiyetin yeni adı "İttihat ve Terakki Cemiyeti"²² oldu (Zürcher, 2015, s. 136).

İTC'nin en büyük amaçlarından bir tanesi Osmanlı Mebuslar Meclisini yeniden açmak istemesidir. Ayrıca İTC, Kanuni Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesini, Osmanlı Devleti çatısı altında yaşayan tüm milletlerin dil, din, ırk ve mezhep ayrımı yapılmadan yaşamasını ve devletin dağılma sürecinin durdurulmasını amaçlamışlardır. 1908 yılına gelindiğinde Balkanlardaki milletçilik akımları iyice artmış ve Osmanlıya karşı ayaklanmalar olmuştur. Çıkan isyanlar sonrasında Balkanlarda toprak kayıpları yaşanmış ve Sultan Abdülhamit bunun karşısında çaresiz kalmıştır. Bu gelişmeler sonrasında 23 Temmuz 1908'de Kanuni Esasi yeniden yürürlüğe girerek II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. İTC, Sultan Abdülhamit'i Meşrutiyeti tekrar ilan etmeye mecbur bırakarak askeri ve teknik alanda yapılacak olan yeniliklerin yanısıra siyasi alanda da yenileşmeye gidilmesi gerektiğini göstermişlerdir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra dinci çevreler karşısında bu duruma tepki oluşmuştur. Zürcher'e (2015, s. 149) göre; "O dönemde İTC, iki farklı muhalefet odağıyla uğraşmaktaydı. Biri Ahrar Fırkası'nın muhalefeti bir diğeri ise ulemayla tarikat şeyhlerinin alt tabakasından olan muhafazakar dinci çevrelerden gelmekteydi". 1908 Devrimine karşı 12 Nisan 1909'da, tarihe "31 Mart Vakası" olarak geçen ayaklanma yapılmış ve Selanik'ten gelen Harekat Ordusu tarafından bu ayaklanma bastırılmıştır. Meclis bu ayaklanmadan Sultan Abdülhamit'i sorumlu tutmuş ve onu tahttan indirerek, yerine kendi istekleri doğrultusunda V. Mehmet'in (Mehmet Reşat) gelmesini sağlamışlardır. Ardından 1876 Anayasası üzerinde bazı değişiklikler yapılarak siyasi ve hukuksal kurumlar tekrar düzenlenmiştir.

1910-1912 yılları arasında Osmanlı'da Balkanlar sorunu boy göstermiştir. Balkanlar'daki devletler çatışma halindeydi ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan atılmasını istemekteydiler. 1912 yılında Balkan Devletleri (Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Yunanistan) Osmanlıya karşı savaş ilan etmişler ve bu durum Balkan Devletlerinin üstünlükleriyle sonuçlanmıştır. 1913 yılında Enver Bey önderliğindeki bir grup İttihat ve Terakki²³ üyesi, Babiâli'de bulunan Bakanlar Kurulunu toplantı halinde

---

²² İlerleyen dönemlerde "İttihat ve Terakki Cemiyeti" sıkça kullanılacağından İTC olarak kısaltılacaktır.

²³ İttihat ve Terakki Cemiyeti 1913 yılında resmen siyasi parti olmuştur. Bu parti ideolojisinde Türk milliyetçiliğine yer vermiş ancak ulusçuluğu, partinin temel doktrini olarak almayarak bir çelişkiye düşmüştür. İkinci partileşme eğilimi, önce Ahrar (Özgürler yani liberaller) partisi olarak, daha sonra Hürriyet ve İtilaf (Özgürlük ve Uzlaşma)

basmış, Mahmut Şevket Paşa sadrazam olarak ilan edilmiştir. Tarihte "Babiâli Baskını" olarak geçen bu askeri darbeye Harbiye Nazırı Nazım Paşa öldürülmüştür. Darbe sonucunda İttihad ve Terakki iç siyasi duruma tamamen hakim olmuştur. Darbe ardından Balkan Devletleri tekrar saldırıya geçmiş ve Edirne'de dahil tüm topraklar kaybedilmiştir. Ancak Enver Bey önderliğindeki bir ordu Balkan Devletleri'nin aralarındaki toprak paylaşımı kavgasını fırsat bilerek Edirne'yi geri almış ve yeni sınır Meriç nehri kabul edilmiştir.

Balkanlarda kaybedilen topraklar üzerinde Osmanlı İmparatorluğu beş yüz yılı aşkın süredir bulunmuştur. Balkanlardaki kayıplardan sonra Devlet'in nüfusunun büyük çoğunluğunu artık Türkler oluşturmaktaydı. Zürcher (2015, s. 166) Balkanlardaki kayıpları şu şekilde ifade etmiştir: "Osmanlıların Balkan Savaşı'nda uğradığı kayıp çok fazladır. İnsani, ekonomik ve kültürel açıdan durum feciydi. İmparatorluk Avrupa'daki topraklarının neredeyse tamamını, yaklaşık 4 milyon insanın yaşadığı 150 bin kilometrekareden fazla toprağını yitirmişti". 1913-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti, İttihat ve Terakki'nin ülke siyasetine yön vermesiyle I. Dünya Savaşına doğru gitmiştir.

İttihat ve Terakki döneminde siyasi olaylara değindikten sonra toplumsal ve kültürel hayatta modernleşme çabalarına da değinmek gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda modernleşmenin ilk belirtileri gözlenmeye başlamıştır. Dönemin önemli haberleşme aracı olan telgraf ve telefon gelişmiş, elektrik önce resmi binalarda daha sonra diğer yerlere yayılmıştır (Shaw ve Shaw, 2010, s. 368). Demiryollarının gelişmesi, buharlı gemilerin ulaşımda kullanılmaya başlanması gündelik hayatın kolaylaşmasını sağlamıştır. 19. yüzyılda İstanbul'da gündelik hayatta modernleşme yaşanmıştır. Belediyenin eline para geçmesiyle bayındırlık programları başlatılmış, sokaklar ve kaldırımlar yeniden şekillendirilmiş, kent içi ulaşım geliştirilmiştir. Gayrimüslim halkın yaşadığı yerlere (Pera ve Galata) Müslüman halk yerleşmiş ve böylelikle kültürel hayatta çok merkezli bir görüntü sağlanmıştır. Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki döneminde kadınların özgürlüğü yolunu açmış, evlilik ve mirasta kadın erkek eşitliğini savunmuş, mesleklerde olduğu gibi toplumsal ve ekonomik yaşama eşit koşullarla ve tam olarak katılmalarını sağlamak için toplumsal ve

---

partisi olarak biçimlenmiştir. Üçüncü parti eğilimi ise İttihad-ı Muhammedî altında belirmeye başlamış ancak siyasi parti olma gücünü kazanamamıştır (Berkes, 2006, s. 406).

ekonomik reformlar önermiştir (Shaw ve Shaw, 2010, s. 367). Modernleşmeyle birlikte eski meslek çarşıları önemini kaybetmiş, yurtiçinde ithal mallar değer kazanmıştır. İthal edilen mallar vitrinlerde sergilenmiş ve geleneksel mekanlar önemini kaybetmiştir. Modernleşme izleri ayrıca edebiyat alanında da kendini göstermiş, yazarlar modern konu ve problemlere ilgi göstermişlerdir. Batılı oyunlar çevrilmiş, romanlarda Batı izleri daha etkin olarak görülmüştür.

2.3.4. Bağımsızlık Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğuşu

1914 yılına gelindiğinde İtilaf ve İttifak Devletleri arasında I. Dünya Savaşı meydana gelmiş, 1918 yılında savaşı İngiltere, Rusya ve Fransa'nın içinde bulunduğu İtilaf Devletleri kazanmıştır. Osmanlı Devleti 'de savaşa İttifak Devletleri arasında, Almanya'nın yanında girmiş ve savaşı kaybetmiştir. Berkes'e (2006, s. 475) göre, Osmanlı İmparatorluğu'nu diriltme, yaşatma hatta büyütme özlemleriyle girilen savaş 1918 Kasım ayında sona erdiği zaman, bu imparatorluktan geriye bir Türk ulusu kaldığına bile pek az kişi inanmaktaydı". Yenilgi sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nde Osmanlı Devleti tamamen Avrupa Devletlerine teslim olmuştur. Bu anlaşma, Osmanlı askerlerinin terhis edilmesi, boğazların işgal edilmesi, demiryolu ve telgraf hatları İtilaf devletleri tarafından denetlenmesi gibi çok ağır maddeler içermekteydi. En önemli madde ise İtilaf Devletleri kendi güvenliklerini bahane ederek istediği yeri işgal edebilecekti.

Mütareke sonrasında Osmanlı Devleti'nin savaşa girme sebebi olan İttihat ve Terakki'nin o dönemdeki liderleri ülkeyi terketmişlerdir. Bu durumun altında İtilaf Devletleri tarafından yargılanma korkusu yatmıştır. İttihat ve Terakki'nin içerisindeki isimlerden sadece Enver Paşa ülkede kalmıştır (Zürcher, 2015, s. 203). Söz konusu süreç içerisinde Sultan V. Mehmet vefat etmiş yerine tahta kardeşi Vahdettin geçmiştir. Ülkede İttihat ve Terakki'nin önderliğinde milis kuvvetlerin kurulması kararlaştırılmış ve Anadolu'da silahlı direniş hareketi başlamıştır. Bu girişim Zürcher'e (2015, s. 205) göre "müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin"nin kurulması şeklini alacak ve bu örgütler savaş sonrasında Trakya ve Anadolu'da ulusal direniş hareketinin oluşturulmasında hayati bir rol oynayacaktır.

1919 yılına gelindiğinde ülkede yas havası hakimdir ve Müslüman halk arasında bir umutsuzluk havası vardır. İttihat ve Terakki'nin amacı ülkede milliyetçilik bilincinin

uyandırılarak İtilaf Devletlerine karşı gelinmesidir. Bu durumu Yunanlıların İzmir'i işgali başlatmış ve işgalden hemen sonra protesto olarak İstanbul Darülfünun öğrencileri ve hocaları önderliğinde kitle gösterileri yapmıştır (Zürcher, 2015, 210). Anadolu'daki direniş hareketine başkanlık edebilecek biri aranmaktaydı ve o kişi I. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Cephesi'nde, Doğu Anadolu ve Filistin cephesinde başarılı bir şekilde savaşan Karakol²⁴ mensubu Mustafa Kemal Paşa olacaktır. Mustafa Kemal İttihat ve Terakki'nin bir üyesidir ve 1909 yılında Hareket Ordusuna katılmıştır (Zürcher, 2015, 214). Libya'da görev yapan Mustafa Kemal, Ali Fethi Bey'le yakındır ancak Enver Paşa'yla anlaşamamaktadır. O dönemde İstanbul'da bulunan Mustafa Kemal oradan bir şey yapamayacağını anlamış, Anadolu'ya hareket etmiştir. 19 Mayıs 1919 yılında Samsun'a geçen Mustafa Kemal Bağımsızlık Savaşı'nın temelini atmıştır.

İstanbul hükümeti tarafından, yaptıkları dolayısıyla vatan haini ilan edilen Mustafa Kemal Anadolu'da savaş hazırlığına devam etmekteydi. İstanbul hükümeti, İngilizler sayesinde, Mustafa Kemal'in başlattığı direnişe karşı silahlı örgütlenmeye destek vermemekteydi. 1920 yılında bu örgütlerin hareketleri, isyanları zor da olsa bastırılmıştır. Yunan ordusu Anadolu'nun batısında işgallere devam etmekteydi ancak ordu batıda henüz hazır olmadığı için müdahale edememekteydi. Doğu'da ise Kazım Karabekir'in ordusu saldırıya hazır bulunmaktaydı. Batı'da Eskişehir'e kadar ilerleyen Yunan ordusu İsmet Bey'in (İnönü) komutasındaki askerlerle 10 Ocak 1921 yılında (I. İnönü Zaferi) mağlup edilmiştir ve düzenli ordunun Batı'daki ilk başarısı sağlanmıştır. Sonrasında Yunanlara karşı II. İnönü zaferi 1 Nisan 1921 yılında yaşanmış ve Yunanlar Anadolu'dan çekilmeye başlamıştır. Daha sonra 13 Eylül 1921 de Sakarya Muharebesi kazanılmış ve Türk kuvvetleri Sakarya'nın batısına doğru geçmiştir. Ardından 30 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin kazanılmasıyla Yunanların İzmir'e doğru geri çekilmiş ve 9 Eylül'de İzmir'den de çıkarılmıştır. Bunun sonucunda Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır (11 Eylül 1922). Savaş halinin bitmesinin ardından Lozan Barış Antlaşması 23 Temmuz 1923 yılında imzalanmıştır. Lozan Antlaşması sonucunda İtilaf Devletleri İstanbul'u boşaltmış, ekonomik bağımsızlığın kazanılması yolunda tüm kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Türkiye'nin çözüme kavuşturulamayan tek sorun Musul meselesi olmuştur.

---

²⁴ Karakol, mütareke döneminde Osmanlı'nın istihbarat örgütü olmuştur. İstanbul'un işgalinin sonrasında milli uyanışın başlamasıyla halk çeşitli örgütler kurmuştur ve Karakol bu örgütlerden bir tanesidir.

Osmanlı-Türkiye modernleşmesi kapsamında yaklaşık yüz yıllık bir süreç bu bölümde özetlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin duraklamasından çöküşüne kadar olan gelişmelerine de bu bölümde değinilmiştir. Diğer bölüm ise kronolojik olarak devam ederek, Cumhuriyet Dönemi modernleşme konusu üzerinde duracaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ MODERNLEŞMESİ VE 1930'LU YILLAR

1. CUMHURİYET DÖNEMİ MODERNLEŞMESİ GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Cumhuriyet Modernleşmesinin Boyutları

Türkiye'de modernleşme sürecinin temellerinin atılması yaklaşık iki yüz yılı aşkın bir süreci kapsamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme sürecinin hangi tarihte başladığına dair ortak bir payda olmamasıyla birlikte, orduda yapılan reformların ardından Tanzimat Fermanı ve diğer unsurlarla modernleşme sürecine girildiği söylenebilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde III. Selim ve II. Mahmut'la birlikte gelen modernleşme hareketleri, II. Abdülhamit ile devam etmiş, İttihat ve Terakki döneminde ise, hız kazanmıştır. Söz konusu süreçte siyasal, ekonomik, hukuki, toplumsal ve kültürel alanda birçok yenilik meydana gelmiştir.

Türkiye, I. Dünya Savaşı ve ardından gerçekleşen bağımsızlık savaşı sonrasında Lozan Barış Antlaşması'yla bağımsızlığını kazanmıştır. Yaklaşık olarak on yıl süren savaş sürecinin ardından ülke yoksullaşmış ve ülke nüfusu önemli ölçüde azalmıştır. Bunların yanı sıra, büyük çaptaki göçler ve ölümler de nüfusa etki etmiştir. Savaş öncesinde %80 oranında Müslüman yaşayan Anadolu'da, savaş sonrası bu oran %98'e yükselmiştir (Zürcher, 2015, s. 244). Gerçekleşen savaşlar sonrasında, yapılarda fiziksel olarak da çok fazla tahribat olmuştur. En büyük hasar, Batı Anadolu'daki demiryollarında, köprülerde ve evlerde görülmüştür. Bu bağlamda, ülkenin genel durumunun kötü olmasından dolayı modernleşme hareketleri ve reformlar hız kazanamamıştır.

Cumhuriyet dönemi modernleşmesi birden oluşmamış, temellerini Osmanlı İmparatorluğu'ndan almıştır. Cumhuriyet'in kurulmasını sağlayan ve devrimleri yapan kadrolardaki kişiler, Osmanlı eğitim kurumlarında yetişmiş ve askeri kurumlarından çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan cumhuriyet'e geçişteki modernleşme sürecini Ortaylı (1987, s. 25) şu şekilde ifade etmiştir:

"İmparatorluk genç Cumhuriyete parlamentarizm, siyasal parti, basın gibi siyasal kurumları miras olarak bıraktı. Cumhuriyetin tabipleri, fen adamları, hukukçu, tarihçi ve filologları son devrin Osmanlı aydın kadrolarından çıktı. Cumhuriyet ilk anda eğitim sistemini, üniversiteyi, yönetim örgütünü, mali sistemini imparatorluktan miras aldı. Cumhuriyet

devrimcileri bir ortaçağ toplumuyla değil; son asrını modernleşme sancıları ile geçiren imparatorluğun kalıntısı bir toplumla yola çıktılar".

Cumhuriyet dönemiyle birlikte eski bir dönem tamamen kapanmış, yeni bir dönem başlamamıştır. Cumhuriyete kadar uzanan süreçte gerçekleşen modernleşme birikimleri, söz konusu dönemin getirdiği siyasi ortamda sonuçlarını göstermiş ve modernleşme açısından daha fazla yol alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan cumhuriyete geçişteki modernleşme sürecinde yapılan reformların siyasal boyutlarına, ekonomik boyutlarına, hukuki boyutlarına, toplumsal boyutlarına ve kültürel boyutlarına ilerleyen bölümlerde detaylıca değinilecektir. Bunlardan ilki cumhuriyet modernleşmesinin siyasal boyutlarıdır.

1.1.1. Cumhuriyet Modernleşmesinin Siyasal Boyutu

Bağımsızlık savaşının ardından Mustafa Kemal'in siyasi prestiji artmış ve bu durum Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) tartışmaları beraberinde getirmiştir. TBMM içerisindeki bir grup muhalif, yönetimin "tek adam"da toplanmasından ve kişisel bir yönetim kurulmasından çekinmiştir. Mustafa Kemal, bu durumu fark ederek 6 Aralık 1922 tarihinde "Halk Fırkası" adında yeni bir siyasi parti kurulacağını açıklamıştır. Halk Fırkası'nın resmi kuruluşu 11 Eylül 1923 yılında gerçekleşmiş ve Mustafa Kemal genel başkan seçilmiştir. Halk Fırkası'nın amaçları; tüm ulusu temsil etmek istemesi, her cins ayrıcalığa karşı durmak istemesi, temellerini halkçılık esasına dayandırması, hukuk devletini egemen kılmak istemesi ve Türkiye'yi çağdaşlaştırması olmuştur (Koçak, 1997, s. 90-91).

Türkiye, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra bağımsızlığını tüm dünyaya duyurmuştur. Bunun ardından 29 Ekim 1923 yılında TBMM'de yapılan toplantıda "Cumhuriyet" önerisi benimsenmiş ve yine aynı gün yapılan seçimde Mustafa Kemal Paşa cumhurbaşkanı seçilmiştir (Koçak, 1997, s. 93). Mustafa Kemal, yapılan toplantının bir gün sonrasında, İsmet İnönü'yü başvekilliğe atamış ve ilk Cumhuriyet hükümeti ilan edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ülkedeki siyasi bunalımı bir derece çözmüştür ancak İstanbul'da bulunan ve bağımsızlık savaşında rol oynayan kişiler tarafından bu durum hoş karşılanmamış ve tepki görmüştür. Zürcher (2015, s. 248) söz konusu süreci şu şekilde özetlemiştir:

"Bu karar, bağımsızlık savaşında rol oynayan Hüseyin Rauf, Ali Fuat (Cebesoy), Adnan (Adivar), Refet (Bele) ve Kazım (Karabekir) başkentte olmadıkları sırada alınmıştı. Bunlar İstanbul basınındaki mülakatlarda bu ilana öfke gösterip, bu kararı zamansız bulup, devleti bir Cumhuriyet olarak adlandırmamanın aslında özgürlük getirmediğini ve ister bir Cumhuriyet yönetiminde olsun ister bir monarşi yönetiminde olsun, asıl farklılığın istibdatla demokrasi arasında olduğunu vurguladılar".

İstanbul'da yaşayan elit kesim, Türkiye'nin yeni başkentinin Ankara olmasından duyduğu rahatsızlığını dile getirmiştir. Bu durum Feroz Ahmad'a (2006, s. 117) göre, muhafazakarlara indirilmiş önemli bir darbeydi, çünkü kaleleri olan İstanbul'u siyaset hayatından çıkarıyor ve siyasetin ağırlık merkezini Anadolu'ya çekiyordu. Bu tepkilerin ardından, Halk Fırkası'nın içerisinde oluşan muhalefet Hüseyin Rauf'un önderliğinde giderek artmıştır. 17 Kasım'da Hüseyin Rauf ve milletvekillerinin partiden ayrılmasıyla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) kurulmuştur. TCF, Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olma özelliği taşımaktadır. Zürcher'e (2015, s. 250) göre, yeni parti laik ve milliyetçi politikalarından yana olmuş ancak onun köktenci, merkeziyetçi ve otoriter eğilimlerine karşı çıkmıştır. Bunun yerine, adem-i merkeziyetçiliği, güçler ayrımını ve devrimci değişimden çok evrimci değişimi savunmuştur.

Cumhuriyetin ilan edilmesi, hilafetin sonunu getireceği için İstanbul hükümeti tarafından endişe ve tepkiyle karşılanmıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra oluşan tepkilerin altında, halifenin gelecekteki durumunun belirsiz olması ve halifenin ülke üzerindeki etkisini kaybedeceği yatmıştır. Söz konusu süreci Berkes (2006, s. 510) şu şekilde ifade etmiştir: "Mustafa Kemal için, devlet gibi tüzel bir kişiliğe ancak gerçek kişilerin inancının olabilmesi ve dini takan bir devletin başkanı olmak ne denli yakışıksızsa, onlar için de halife dururken Mustafa Kemal'in, dini İslam olan devletin başkanı olması uygunsuz bir tutarsızlıktır".

Saltanatın halifelikten ayrılmasından ve son Osmanlı saltanatının (Vahdettin) yurtdışına kaçmasından sonra TBMM, aynı hanedandan Abdülmecit Efendi'yi halife olarak seçmiştir. Ancak, kendisinden şu şartları yerine getirmesi istenmiştir: "TBMM kendisini halife seçtiği için memnuniyetini dile getirecek, Vahdettin'in tutumu ve davranışları açık şekilde kınanacak, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Türkiye ve İslam dünyası için en uygun idare şekli olduğu belirtilecek ve halk hükümetinin yaptığı hizmetlerden takdirle bahsedecektir (İnan, 1991, s. 132)". Abdülmecit Efendi, kendisine verilen şartları yerine getirmemiş; aksine saltanatın devamını gösterecek hareketlerle

bulunmuştur. Bu durum hükümetin otoritesini sarsacak bir tehdit olarak algılandığından hoş görülmemiştir. Bunun nedeni ise, Osmanlı saltanatına Yavuz Sultan Selim zamanında gelen hilafet makamının başka devletlerin altında bulunan Müslüman halklar üzerinde pek fazla bir etkisinin olmamasıydı. Bunun örneği I. Dünya Savaşı sırasında Türk ordusunun Müslümanlar tarafından saldırıya uğramasıyla görülmüştür. Yaşanan bu gelişmelerin sonrasında Mustafa Kemal'in yaptığı bir toplantı sırasında halifeliğin tamamen kaldırılması öngörülmüştür. Bunun ardından, 3 Mart 1924 yılında Meclis toplantısında 431 sayılı kanunla hilafet kaldırılmıştır (İnan, 1991, s. 132).

Söz konusu süreç içerisinde baş gösteren sorunlardan bir tanesi de "Kürt sorunu" olmuştur. Mesut Yeğen'e (1999, s. 14-15) göre, Kürt sorunu olarak tarif edilecek bir toplumsal durum, ilk kez 19. yüzyılın başında ortaya çıkmış ve bu sorun Türkiye'nin son iki yüz yılına damgasını vuran modernleşme süreciyle irtibatlandırılmıştır. Cumhuriyet döneminde Türkler ve Kürtler arasındaki ilişkiler kötüleşmiştir. Bunun nedenlerinden biri, iki toplumun bir arada olmasını sağlayan din birliği yani hilafetin kaldırılmış olmasıdır. Zürcher'e (2015, s. 253) göre, bir başka sorun, Cumhuriyet'in, yeni bir ulusal bilinç oluşturma çabasıyla, Kürt kimliğine karşı baskıcı bir siyaset geliştirmek istemesidir. Bu olaylar sonrasında 1925 yılında Şeyh Sait²⁵ isyanıyla ayaklanma patlak vermiştir. Diyarbakır'ı kuşatan isyancılar orayı ele geçirememiş, kısa bir süreliğine Elazığ'ı almışlardır. Bunun ardından, isyan esnasında Ankara hükümeti sıkı önlemler almış ve doğu vilayetlerinde sıkı yönetim ilan edilmiştir. Meclis, hükümeti olağanüstü yetkilerle donatan Tahrir-i Sükûn yasasını çıkartmış ve İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur (Ahmad, 2014, s. 75-76). Kürt isyancıların püskürtülmesiyle ve Şeyh Sait'in yakalanmasıyla isyan sona ermiştir. İsyanın sona ermesiyle birlikte önderlerden birçoğu idam edilmiş ve 20 binden fazla Kürt tehcir edilerek ülkenin batısına yerleştirilmiştir (Zürcher, 2015, s. 255). Tüm bu olaylar sonrasında TCF, parti üyelerinin isyanı desteklemeleri ve dini siyasete alet etmeleri sebepleriyle 3 Haziran 1925 yılında kapatılmıştır. Böylelikle siyasette tek başına hakimiyet sağlanmıştır.

Şeyh Sait ayaklanmasının ardından, ülkede yeni başlayan çok partili hayat denemesi başarısız olmuştur. Tahrir-i Sükûn kanunu ile hükümet, ülkede otoriter bir yönetim kurmuştur. Koçak'a (1997, s. 102) göre, bundan sonraki dönemde gerek

---

²⁵ 1865 ya da 1866 yılında doğan Şeyh Sait, Palu, Elazığlıdır. Nakşibendi tarikatının çok etkin bir üyesi olan Şeyh Sait, Zaza aşiretleri arasında çok nüfuzlu bir kişidir. İsyandan sonra yargılanmış ve 1925 yılında idam edilmiştir. Daha fazlası için bkz. E. J. Zürcher (2015). "Modernleşen Türkiye'nin Tarihi" s. 253.

Meclis'teki gerekse Meclis dışındaki muhalefet geçmişe oranla zayıf kalmış ve serbest tartışma ve eleştiri olanağı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.²⁶ Ülkede, siyasal alanda yaşanan olaylardan sonra Mustafa Kemal ve hükümet tarafından yoğun bir modernleşme çabasına girilmiştir. Hakkı Uyar'a (1998, s. 80) göre, geri kalmışlıktan kurtulmak ancak geç kalınmış bir modernleşme hareketiyle olabilecektir. Bu hareket "hızlı ve zoraki" modernleşme hareketidir ve otoriter bir yönetimle "sorunsuz ve engelsiz" bir biçimde gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

1.1.2. Cumhuriyet Modernleşmesinin Ekonomik Boyutu

"Siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferle taçlandırılmazsa, kazanılacak başarılar yaşayamaz ve sürekli olamaz" (Mustafa Kemal Atatürk)

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Türk siyaseti ve kamuoyunda önde gelen konulardan bir tanesi ekonomi alanı olmuştur. Mustafa Kemal'in ekonomik gelişme ve kalkınma konusundaki anlayışı, ya her yönden bağımsız olmak ya da yok olmak olmuştur. Cumhuriyet yıllarında (1923-1929) izlenen ekonomi politikaları ve ekonomi görüşleri Osmanlı dönemiyle (1908-1922) benzerlik göstermiştir. Bu benzerlik, Korkut Boratav'a (2001, s. 280) göre, Meşrutiyet sonrasında "milli iktisat" görüşü olarak nitelendirilen ve savaş yıllarında kısmen uygulanan iktisadi tezlerin dönemin nesnel koşullarından doğan sınırlamaların dışında, 1923 sonrasına büyük ölçüde egemen olmasında gözlenmiştir.

Cumhuriyetle birlikte ekonomik bağımsızlık istenmiş ve bunun ardından "İzmir İktisat Kongresi" yapılmıştır. 17 Şubat 1923 yılında, katılımcıların çiftçiler, tüccarlar, sanayiciler ve işçilerin oluşturduğu dört grup toplanmış ve bu grupların getirdiği öneriler kongrede değerlendirilmiştir. Kongrenin önemini, ülkede bütün konularda olduğu gibi ekonomik alanda da kalkınmanın sağlanması ve yeraltı-yerüstü kaynakların devlet tarafından işlenmesinin sağlanması oluşturmuştur. Kongre, Mustafa Kemal'in nutuk metni okumasıyla başlamış ve nutukta, siyasal bağımsızlığın kazanılmasından sonra ekonomik bağımsızlığın da kazanılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır

---

²⁶ 1930 yılında Mustafa Kemal tarafından Fethi Okyar'a kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) da, gördüğü yoğun ilgi üzerine 4 ay sonra kapatılmıştır. SCF, programında cumhuriyetçilik, laiklik ve milliyetçilik ilkelerine bağlı olduğunu vurgulamış, yabancı sermayenin ülkeye girmesinin özendirilmesini istemiş ve ekonomik yaşamda sürekli devlet müdahalesine karşı çıkmıştır. Daha fazlası için bkz. M. Tunçay (1999). "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)"

(Zürcher, 2015, s. 287). Söz konusu dönemin Ekonomi Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt), kongrenin toplanma amacını şu şekilde belirtmiştir:

"Memleketin reçber (çiftçi), ticaret ve endüstri mensuplarının bir arada toplanacağı bu kongrede yurdumuzun ekonomik gelişmesi için acele olarak alınacak tedbirler hakkında görüşülecek ve alınan kararlar TBMM ve hükümetine verilecektir. Kongre aynı zamanda memleketin ekonomik örgütlenmesinin gelişme çarelerini görüşecek, tarım ve endüstri işçileri sendika örgütü kuracaklardır. Bu sendikaların başında bir yönetim kurulu bulunacaktır (İnan, 1991, s. 104)".

İzmir İktisat Kongresi, ülkede yerel sanayinin korunmasını istemiştir. Kongrede alınan kararlardan biri, yabancı yatırımlara karşı çıkılmaması, ancak onlara ayrıcalıklı muamele yapılmaması olmuştur. El işçiliği ve yapılan küçük imalatlardan hızlı bir şekilde fabrikaya veya büyük işletmelere geçilmesi de alınan kararlardandır. Bir diğer karar, hammaddesi yurtiçinde yetişen veya çıkarılan ürünler için ayrı sanayi dallarının kurulması ve özel teşebbüslere katkı sağlayacak "devlet bankaları"nın kurulması olmuştur. Bu kararlara, demiryollarının inşaat programlarına bağlanması ve işçilere sendikal haklar verilmesi de eklenmiştir.

İktisat kongresinin ardından, en önemli yatırımlardan biri demiryolları alanında görülmüştür. 1924 yılında hükümet, genellikle ülkenin Batı kısmında yabancıların elinde bulunan demiryolu hisselerini almış, 1923-1929 yılları arasında 800 kilometrelik demiryolu döşemiş ve 1929 yılında da 800 kilometrelik demiryolu inşaatına da devam etmiştir (Zürcher, 2015, s.288). 1930'lu yıllarda demiryolu hattı uzunluğu daha da artmış ve devlet yabancıların elindeki tüm hisseleri almıştır.

Cumhuriyetle birlikte, öncelikle kamu alanı ve doğal kaynaklar olmak üzere ülkedeki yabancı kaynaklar satın alınmaya başlanmıştır. Devlet, mali yapıyı geliştirmek için çalışma içine girmiştir. Ülkede, Mustafa Kemal'in isteğiyle fabrika ve iş kurmak isteyenlere sermaye sağlanması amacıyla 1924 yılında "İş Bankası" kurulmuş, ardından 1925 yılında "Türk Sanayi ve Maadin Bankası" kurulmuştur (Shaw ve Shaw, 2010, s. 460). İş Bankasının genel müdürlüğüne Celal (Bayar) Bey getirilmiş ayrıca İş Bankası, yerli ve yabancı sermaye ile siyasi iktidar arasındaki bütünleşme sürecinde aktif bir rol oynamıştır (Boratav, 2001, s. 280-281). Mustafa Kemal daha sonra İş Bankası'na ortak olmuştur.

İktisat kongresinde alınan bir dizi kararlar sonrasında bankaların da kurulmasına rağmen, söz konusu dönemde "Türk sanayisi" hala zayıf kalmıştır. Türkiye'de 1927 yılında 65 binin üstünde sanayi kuruluşu vardır ve buralarda 250 bine yakın işçi çalışmaktadır. Ancak, bu sanayi kuruluşlarının az bir kısmı makine gücünden yararlanmakta ve büyük bir kısmı zanaatkar atölyelerinden oluşmaktaydı (Zürcher, 2015, s. 289). Türk sanayisinin geliştirilmesi amacıyla 1927 yılında "Teşvik-i Sanayi Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanunla birlikte fabrika ve madenlere parasız topraklar verilmiş, bunların özel denetim altına alınabilmesi için emlak ve arazi vergileri alınmamış, hükümet her fabrikaya üretiminin %10'u kadar yardım sağlamış, bu kurumlarda yalnızca Türk işçiler istihdam edilmiş²⁷ ve bu yeni yasayla fabrika kuranlar 15 yıl alanlarında tekel kalıp hükümetin hiçbir müdahalesine maruz kalmamışlardır (Shaw ve Shaw, 2010, s. 460). Yapılan bu yenilikler sayesinde sanayi alanında gelişmeler görülmüştür.

Türk ekonomisinin önemli bölümünü oluşturan tarım alanında da cumhuriyetle birlikte reformlar yapılmıştır. Söz konusu dönemde tarımsal gelişmenin başlıca aracı "Ziraat Bankası"²⁸ olmuştur. Yeni hükümetle birlikte Ziraat Bankası'nın sermayesi arttırılmış ve kredi olanakları sermayesinin %100'üne çıkarılmıştır. Ayrıca, fiyatların sabit tutulması için bankanın tarım ürünleri alması kararlaştırılmış, köylülere en az karla tarım araçları satmış, ekilebilir alanların çoğaltılması için toprak alım satımı yapmış ve tarımla ilgili özel şirketlere yatırımlar yapmıştır (Shaw ve Shaw, 2010, s. 458). Bu gelişmelerin ardından 1925 yılında "Aşar vergisi"²⁹ kaldırılmış ve yerine satış vergisinin konmasıyla çiftçiye kolaylıklar sağlanmıştır (Zürcher, 2015, s. 290). Ankara'da tarım ve veterinerlik kurumlarının kurulması ve tarım bakanlığının uyguladığı yeni politikalar, tarım alanında yaşanan diğer gelişmeler olmuştur.

Sanayi ve tarım alanında yapılan reformlarının ardından 1929 yılına gelindiğinde iktisat politikaları sarsıntıya uğramıştır. Bunun nedenlerinden biri; Lozan Antlaşması'nın gümrük tarifeleri için koyduğu sınırlamaların son bulmasından dolayı 1929 yılında yeni bir gümrük tarifesi uygulama gerekliliğidir. Bir diğer neden, 1929 yılı, yine Lozan Antlaşması'na göre Osmanlı'dan kalan borçların ilk taksitinin ödeneceği

²⁷ Söz konusu kurumlarda yabancı işçilerin çalışmalarına bazı çok sıkı kısıtlamalarla izin verilmiştir.

²⁸ Ziraat Bankası'nın temelleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1888 yılında atılmıştır.

²⁹ Öşür vergisi olarak da bilinen Aşar vergisi, Osmanlı İmparatorluğu'nda tarım ürünleri üzerinden alınan %10'luk bir vergidir. Tanzimat'tan önce tımar ve zeamet sahipleri için tahsil edilen bu vergi, yerel gereksinimlerin karşılanması için ve askerlerin giderleri için kullanılmıştır. Kaynak: <http://www.nedir.com/a%C5%9Far-vergisi>

yıldır. Son ve en etkili neden ise yine aynı yıl içerisinde tüm dünya ekonomisinin sarsılacağı büyük buhranın patlak vermesidir (Boratav, 2001, s. 285). Dünya ekonomik buhranı, tüm ülkeleri olumsuz etkilediği gibi Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Ülkede 1929 yılında 256 milyon lira olan ihracat, 1932 yılında 85 milyon liraya gerilemiştir (Zürcher, 2015, s. 290). Bu sebepten dolayı ülkede aşırı ticaret açığı görülmüştür. Buna ek olarak, 1930'lu yıllarda ekonomi alanında izlenen "Devletçilik" politikasına ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

1.1.3. Cumhuriyet Modernleşmesinin Hukuki Boyutu

Cumhuriyet dönemiyle birlikte modernleşme yönündeki önemli gelişmeler hukuk alanında da görülmüştür. Osmanlı döneminden gelen hukuk sisteminde, birlik ve ihtiyaçların karşılanabileceği kanunlar bulunmamaktaydı. Osmanlı hukuk sistemi³⁰, şeriata dayalı olduğundan Cumhuriyet ile bağdaşmamaktaydı ve şerait, Müslüman olan halkın toplumsal hayatının hemen hemen tüm alanını kapsayan bir hukuk sistemi durumundaydı. Berkes'e (2006, s. 527) göre, Cumhuriyet dönemiyle, şeriatçılık eğilimi bütün hukuk alanının dışına çıkarılmış ve din-dünya ayrımı ilkesi uygulamaya konulmuştur. Mustafa Kemal, 1922 yılındaki Meclis konuşmasında adliyeye verilen öneme değinmiş, Mecelle'nin³¹ yetersizliği üzerinde durmuş ve yeni hukukçuların yetiştirilmesi için bir hukuk mektebinin kurulacağını belirtmiştir. Bu durumla ilgili ise ilk ciddi adım 1925 yılında "Ankara Hukuk Mektebi"nin açılması olmuştur. Okul konuşmasında Mustafa Kemal yeni kanunların gerekliliğine ve yeni hukuk neslinin yetişmesinde öneme bir kez daha değinmiştir.

Cumhuriyet döneminde hukuk alanında yapılan reformlardan biri de 1924 Anayasası'nın yürürlüğe girmesidir. Mustafa Kemal, yeni anayasada cumhurbaşkanına önemli yetkiler verilmesini istemiş ve hazırlanan anayasa tasarısında da bu önerilere yer vermiştir (Koçak, 2001, s. 95). Bu önerilerden biri, meclisi feshetme yetkisinin hükümetin görüşünü almak koşuluyla cumhurbaşkanına verilmek istenmesidir ancak

---

³⁰ Osmanlı İmparatorluğu, Islahat Fermanı sonrası birçok alanda olduğu gibi hukuk alanında da batıdan etkilenmiş ve önemli değişiklikler yaşamıştır. Söz konusu dönemde; bir yanda İslam hukuku ve şeriat mahkemeleri, diğer yanda Batı'dan alınan kanunlar ve adli mahkemeler ikili bir hukuk sistemi oluşturmuştur. Daha fazlası için bkz. B. Dağtaş (2015). "Tanzimat Sonrası Yayıncılık ve Roman- Yeni Osmanlılar ve Tezli Romanlar", s. 19).

³¹ Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye, 1868-1876 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin, hukuki bakımdan modernleşmeye çalıştığı dönemde yapılan kanunlaştırma hareketleridir. Söz konusu yasa, kitaplardan oluşmuştur ve her kitap hazırlandıkça padişahın iradesinin alınmasının ardından yürürlüğe girmiştir. Mecelle, Osmanlı Devleti'nin ilk Medeni kanunu olarak kabul edilmiştir. Daha fazlası için bkz. C. O. Karahasanoğlu (2011). "Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye'nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi", OTAM, sayı 29: s. 93-124

meclis bu öneriyi kabul etmemiştir. Diğer bir öneri, meclisten geçen yasaları cumhurbaşkanının meclise geri gönderme isteği olmuştur. Bu öneri de meclis tarafından sınırlandırılmıştır. Koçak'a (2001, s. 96) göre, 20 Nisan 1924 yılında ilan edilen anayasa büyük ölçüde kağıt üzerinde kalmıştır ve tek parti dönemindeki cumhurbaşkanları (Mustafa Kemal ve İsmet İnönü) kağıt üzerindeki sembolik yetkiler dışında çok geniş yetkilere sahip olmuştur. Bunların yanı sıra, 1924 yılında şeyhülislamlık makamı, Şeriye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmış ve Diyanet İşleri Reisliği ile Evkaf Umum Müdürlüğü kurulmuştur (Zürcher, 2015, s. 277). Yapılan bu düzenlemeler sonucunda devlet, din üzerinde denetiminin olduğunu göstermiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Batı'dan alınan kanunlar arasından kuşkusuz en önemlisi 17 Şubat 1926 yılında kabul edilen "Medeni Kanun" olmuştur. Şevket Süreyya Aydemir'e (2011, s. 242-243) göre, Medeni Kanun, yeni Türkiye'yi Osmanlı'nın hukuki yapısından ve dayanaklarından ayırması bakımından, TBMM'ye sevk olunan kanunlardan belki de en iddialısı olmuştur. Bunun nedeni ise; yeni devlet yapısının laik özelliği, hiçbir kanunda bu kadar açık bir şekilde ifade edilmemiş olmasından dolayıdır. Türk Medeni Kanunu, İsviçre Medeni Kanunu'nun bir nevi tercümesi olmuştur. Dönemin yeni Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey zamanında, Türk Medeni Kanunu'nun devamı niteliğindeki *Borçlar Kanunu* 22 Nisan 1926'da ve İtalya'dan alınan *Ceza Kanunu* da 1 Mart 1926'da çıkarılmıştır (Aydemir, 2011, s. 241). Bunların yanı sıra, Alman Ticaret Kanunu'ndan etkilenerek 29 Mayıs 1926'da *Türk Ticaret Kanunu* ve 18 Haziran 1926'da *Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu* çıkarılmıştır. Mahmut Esat Bey, Medeni Kanunun çıkarılma amacını şu şekilde özetlemiştir:

"Modern çağda uygar uluslara özgü olan bütün haklarda direnen Türk ulusu, bu kanunu almakla o hakların gerektirdiği bütün sorumlulukları da yüklenmektedir. Bu kanunun yayımlandığı gün Türk ulusu temelsiz inançlardan ve geleneklerden, Tanzimat'tan beri süregelen sallanmalardan kurtulmuş olacaktır. O gün, eski bir uygarlığın kapılarının kapandığı, çağdaş ilerleme uygarlığına gidilen gün olacaktır (Berkes, 2006, s. 531)".

Cumhuriyet döneminde ağırlıklı olarak 1926 yılında yapılan hukuk devrimleriyle "Türk Hukuk Sistemi" laik ve çağdaş bir görünüme kavuşmuştur. Türkiye böylelikle İslami hukuk çevresinden ayrılmış, Batı'da olduğu gibi Roma Hukuku çevresine girmiştir. Çok hukuklu yapıya son verilmiş ve hukuk birliği sağlanmıştır. Medeni Kanun, bir ulusun toplumsal ve siyasal varlığının tümünü kapsayan kurallar sistemi

olmamıştır. Ancak, toplumsal hayata yeni bir düzen vermede çok etkili olmuştur. Medeni Kanun aile hukukunda, miras hukukunda ve kadının erkeğe karşı eşitliğinde değişiklikler yapmıştır. Birden fazla kadınla evlenmek yerine tek kadınla evlenme mecburiyeti Medeni Kanun'un getirileri arasındadır. Öte yandan, işçiler ve çiftçilerin hakları konusunda getirilen düzenlemeler ile borçlar kanununun getirdiği düzenlemeler yine Medeni Kanunla birlikte olmuştur. Medeni Kanunla beraber kadın haklarına yönelik gelişmeler bir sonraki alt başlıkta cumhuriyet modernleşmesinin toplumsal boyutunda detaylı olarak ele alınacaktır.

1.1.4. Cumhuriyet Modernleşmesinin Toplumsal Boyutu

Cumhuriyet döneminde, diğer alanlarda olduğu gibi toplumsal alanda da çağdaş düşünce yapısına geçilmiş ve devrimler yapılmıştır. Bu alanda yapılan devrimlerin arasında öne çıkan, cumhuriyetle beraber gelen *kadın hakları* olmuştur. Mustafa Kemal'in bu konuyla ilgili görüşleri şöyledir: "*Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmî, içtimaî, iktisadî hayatta erkeğe ortak, yardımcı yapmak lazımdır (Aydemir, 2011, s. 245)*". Medeni Kanunla birlikte sosyal yaşam değişikliğe uğramıştır. Aile kuruluş sisteminde devrimler olmuş ve bu dönemde kadınlar temel haklarına ileri düzeyde ulaşmıştır. Bununla birlikte, medeni haklarda kadın ve erkek hiçbir ayırım gözetilmeden eşit sayılmıştır. Ayrıca, miras ve mülkiyet hakları bakımından kadınlar ikinci derece olmaktan kurtulmuş ve kendi kişiliğine sahip olmuştur (İnan, 1991, s. 168). Bunların yanı sıra, Medeni Kanun'un önemli noktasından biri de, tek kadınla evli olma ilkesinin kabul edilmesidir. Evlenme yaşı olarak da kadınların 18 yaşını doldurması gerekmektedir. Yine kanun hükümleri içerisinde, evlenmenin belediyeler aracılığıyla yapılması ve nüfus kağıtlarına kaydedilmesi yer almıştır.

Medeni kanunla birlikte, kadınların gözetildiği kadar her iki taraf da eşit sayılmaya çalışılmış ve "aile" kuruluşunu koruyucu tedbirler de alınmıştır. Bu tedbirler şöyledir; ailede karı-koca birliğini erkek temsil eder, kadın evlenince kocasının soyadını alır, boşanma davası açan bir kadın ayrı evde yaşayabilir, herhangi bir ayrılık durumunda anlaşma olmazsa çocukların velayeti kocaya düşer ve erkek, kadını akrabalarıyla beraber yaşaması için zorlayamaz (İnan, 1991, s. 168). Medeni kanunun kabulüyle, kadınlar aile hukuku yönünden medeni haklara sahip olmuşlardır. Kadın ve

erkek vatandaşlar hiçbir ayrılık gözetilmeden eşit kabul edilmişlerdir. Kadın ve erkeklerin eşit olması gerektiğini Mustafa Kemal şu sözlerle belirtmiştir:

"Mümkün müdür ki, bir toplumun yarısı topraklara zincirle bağlı kaldıkça öbür yarısı göklere yükselebilir? Şüphe yok; ilerici adımlar, dediğim gibi iki cins tarafından, birlikte, arkadaşça atılmalı, yenilik ve ilerleme düzeyinde aşamalar birlikte geçilmelidir. Böyle olursa devrim başarıya ulaşır (Kinross, 2008, s. 489)".

Bu gelişmelerin ardından, 1930 yılında kadınlara belediyelerde seçme ve seçilme hakkı tanıyan "Belediyeler Kanunu" çıkmış, ardından 1933'te çıkan köy kanununda muhtar seçilme hakkı tanınmış ve 1934 yılında da milletvekili seçilme kanunuyla milletvekili seçme seçilme hakları tanınmıştır (Aydemir, 2011, s. 245). Bu hakların verilmesinin ardından kadınlar siyasal alanda söz sahibi olmuşlardır. Bu duruma karşı çıkanların yanı sıra, TBMM içerisindeki bazı milletvekilleri olumlu yaklaşmışlardır.

Toplumsal yaşamda atılan önemli adımlardan biri de, 1925 yılında tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması olmuştur. Zürcher'e (2015, s. 283) göre, "buraların Osmanlı tarihi boyunca çok önemli dinsel ve toplumsal işlevleri olmuş, din anlayışında mistik ve duygusal bir boyut sunmuştur". Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılma nedeni, Cumhuriyet döneminde yapılan tüm reformlara karşı çıkılarak gerilikçi bir yapı yaratılmak istenmesinden dolayı olmuştur. Ancak, tarikatlar tamamıyla ortadan kaldırılamamış ve bunlar büyük ölçüde yeraltına kaymışlardır.

Cumhuriyetle birlikte toplumsal alana gelen bir diğer yenilik; yine İsviçre'den alınıp düzenlenen, 1934 yılında kabul edilen ve nüfus kaydı açısından ileriye doğru atılan büyük bir adım olan "Soyadı Kanunu"nun kabulüdür (Zürcher, 2015, s. 278). Yasanın çıkış amacı, kişilerin öz adlarının yanında soyadı olması yerine taşıdığı unvanların yol açtığı karışıklığı gidermek, ayrımları ortadan kaldırmak ve askere alma, nüfus işlemleri, okul kaydı gibi alanlarda yaşanan karışıklıkları engellemektir. Bu kanunun ardından lakap ve unvan (ağa, bey, efendi, paşa, hazret) kullanımı da yasaklanmıştır. Öte yandan, söz konusu kanunla birlikte Mustafa Kemal'e de "Atatürk" soyadı verilmiştir.

Toplumsal alanda yaşanan gelişmelere takvim, saat ve ölçülerde yapılan değişiklikler de dahil edilebilir. Daha önce Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat dönemine kadar "Hicri takvim" kullanılmış, Tanzimat sonrasında Hicri takvimle beraber

"Rumi takvim" kullanılmıştır. Bunun ardından sadece Rumi takvim kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, 1925 yılında yapılan değişiklikle ülkede artık "Miladi takvim" kullanılmaya başlanmıştır. Yine aynı yıl içerisinde, saatte, daha önce kullanılan güneşin battığı anı 12.00 kabul eden "alaturka saat" sistemi yerine, günü 24 saate bölen saat sistemi kullanılmaya başlanmıştır. Uzunluk ölçülerinde ise, o vakte kadar kullanılan kulaç, arşın ve endaze gibi uzunluk ölçülerinin yerini metrik sistem almış, okka, dirhem gibi ağırlık ölçülerinin yerini miligramdan tona uzanan ölçü sistemi almış, hacim için kullanılan ölçek, tas ve şinik gibi birimlerin yerini litre sistemi almış ve son olarak yüzey ölçümlerinde kullanılan dönüm ve çiftliğin yerini metrekareden kilometrekareye uzanan yeni ölçü sistemi almıştır.

Cumhuriyet dönemi devrimleri içerisinde "eğitim" alanı da önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim alanında temel ilke, eğitimi bütünleştirme ve birleştirme ilkesi olmuş, Müslüman halkın eğitim kurallarındaki ikililiğin kaldırılması istenmiş ve ulusal eğitim kavramı getirilmek istenmiştir (Berkes, 2006, s. 532-533). Bu yönde atılan ilk adım ise 1924 yılında çıkan *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* (eğitimin birleştirilmesi) olmuştur. Bu kanunla beraber bütün eğitim, Eğitim Bakanlığı çatısı altında toplanmış, eğitim kurulları olan medreseler kaldırılmış, medreseler yerine yeni İmam Hatip Okulları ve İstanbul Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi açılmıştır (Berkes, 2006, s. 533). Bu kanunla beraber iki yönlü sürdürülen öğretim usulü kalkmıştır. Kanunun ardından, Eğitim Bakanlığı ilköğretimden sonraki okulların tüm bölgelerde yeteri kadar olması için uğraş vermiştir. Ayrıca, meslek ve sanat okulları açılarak teknik alanda duyulan ihtiyaç giderilmek istenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, okuma yazma oranının yükselmesi için eğitimin önemine Meclis'teki bir konuşmasında vurgu yapmış ve şöyle demiştir:

"Memlekette okuma yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin yeni kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak ve nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak için memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalaa edeceğiz. Batı bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan programı daha radikal bir tarzda uygulayarak Cumhuriyete cidden modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak gereklidir. Doğu bölgesi için Van Gölü kıyılarının en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokulları ile ve nihayet üniversitesi ile modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden fiiliyata geçilmelidir (İnan, 1991, s. 180)".

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ardından gelen Harf devrimi, eğitim alanında Cumhuriyet dönemi içerisinde gerçekleşen en büyük değişiklik olmuştur. Arapça ve Farsça alfabenin bir çeşidiyle yazılan Osmanlı Türkçesi'nin, Türkçenin seslerine uymayı, harflerinin ve işaretlerinin karışık olması, yeterince sesli harfin bulunmaması ve okunuşunun çeşitli anlamlara göre değişmesinden dolayı okunması zor olmuştur (Kinross, 2008, s. 510). Bu durum sonucunda iki ayrı dil gelişmiştir. Biri Osmanlı'da Enderun sınıfının kullandığı yazılan ama konuşulamayan Türkçe, diğeri ise halk dili olarak konuşulan ancak yazılamayan Türkçedir. Bu sorunun giderilmesi için öncelikle 1928 yılında "Dil Encümeni" kurulmuş ve bu kuruluşun içinde Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Fazıl Ahmed ve Yakup Kadri gibi isimler yer almıştır. Bu grupta yapılan toplantı sonrasında şu kararlar ortaya çıkmıştır: Milleti cehaletten kurtarmak için Latin harfleri gereklidir, Komisyonun teklif ettiği alfabe gerçekten Türk alfabesidir ve gramer, imla kuralları geliştirilecektir (Katoğlu, 1997, s. 415-416). Bunun ardından 3 Kasım 1928 yılında yeni harfler kanunu yürürlüğe girmiştir. Yeni harflerin kabul edilmesinin önemini Atatürk şu şekilde belirtmiştir:

"Zengin ve ahenkli dilimiz şimdi yeni Türkçe harfleriyle kendini gösterebilecektir. Yüzyıllardan beri kafamızı bir demir mengene içine sıkıştırmış olan bu anlaşılmaz işaretlerden kurtulmamız şarttır. Kısa zamanda, yeni Türk harflerini öğrenmelisiniz. Bunları her yurttaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu bir millet ve ülke görevi biliniz... Bu görevi yaparken de düşününüz ki, bir milletim %20'si okuma yazma bilir, %80'i bilmezse bu ayıptır... Bu yanlışlıkları düzeltereğiz, bunu yaparken de bütün yurttaşlarımı bu işe katılmış görmek isterim. Milletimiz, yazısı ve düşüncesiyle, gerçek yerinin uygarlık dünyasında olduğunu ispat edecektir (Kinross, 2008, s. 512)".

Yeni harflerin kabul edilmesiyle birlikte ülkede okuma yazma seferberliği olmuş ve herkes birbirine yeni harfleri öğretmeye çalışmıştır. Harf devrimi Türkiye için heyecan verici bir dönem olmuş ve Mustafa Kemal Atatürk'e "başöğretmen" sıfatı verilmiştir (İnan, 1991, s. 185). Eğitim ve öğretim üzerinde yapılan bu reformlarla birlikte söz konusu dönemde düşük olan okuma yazma oranında artış yaşanmıştır. İlköğretimin mecburi ve parasız olması, yeni okulların açılmasıyla birlikte eğitim sistemi düzene girmiştir. Öte yandan, harf devrimiyle birlikte yazılan-basılan eser sayısında artış olmuş, yurt içerisinde yabancı dil öğrenimi kolaylaşmış ve çağdaşlaşma yolunda önemli bir adım atılmıştır.

1.1.5. Cumhuriyet Modernleşmesinin Kültürel Boyutu

Cumhuriyet döneminde yer alan modernleşme hareketleri içerisinde kültürel alanda yapılan reformlar önemli bir yer tutmaktadır. Bunlardan biri olan kıyafet devrimi, halkın kılık ve kıyafetinin düzenlenmesiyle, batılı toplumlara uygun olabilmek için gerçekleştirilmiştir. Kılık kıyafete ilişkin düzenlemeler içerisinde yer alan ve 1925 yılında ilan edilen "Şapka Kanunu", halkın günlük yaşamında önemli bir değişime yol açmıştır. Söz konusu kanun, çoğunlukla devlet memurlarının giyim kuşamından başlamış ve Batılı toplumlarca kabul edilen giyim şekli Türklerin hayatına girmiştir (Doğaner, 2012, s. 238). Şapka Kanunu, cumhuriyet döneminde yapılan ilk reformlardan biri olmuştur. Bunun nedeni ise, bu devrimden sonra yapılacak reformlara zemin hazırlanmak istenmesidir.

Şapka Kanunu'nun yapılmasının temel gerekçesi, mevcut olan giysilerin değiştirilerek medeni milletlerle arada fark olmadığını gösterilmek istenmesi ve ortak bir giyim tarzı oluşturulmak istenmesidir. Bu sebepten dolayı halkın üzerinde psikolojik bir etki yapılmak istenmiş ve Batı'nın Türkler hakkındaki olumsuz düşüncelerinin önüne geçilmek istenmiştir (Sitembölükbaşı, 1999, s. 69).

Cumhuriyet döneminde, güzel sanatlar alanında yapılan reformlar da önemli bir yere sahiptir. Güzel sanatlarla birlikte kültür hayatı, edebi eserlerle, ses, renk ve biçimlerle zenginleşmiştir. Medeni hayatın içerisinde güzel sanatların değerine Atatürk şu şekilde vurgu yapmıştır:

"Yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekasını, ilme bağlılığını güzel sanatlara sevgisini ve milli birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü incelemelerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür (İnan, 1991, s. 195)".

Cumhuriyet dönemi içerisinde, güzel sanat dallarından biri olan "müzik" alanında da modernleştirmeler yapılmış ve yine bu alanda Batı zevkleri benimsenmiştir. Bu alanda başarıya ulaşmak için de musiki ve dramatik sanatlarda okullaştırılmaya gidilmiştir (Katoğlu, 1997, s. 423). İlk olarak 1924 yılında Musiki Muallim Mektebi (Müzik Öğretmen Okulu) açılmıştır. Bu okulun amacı, sanatçı yetiştirmekten çok, orta öğretim için öğretmen yetiştirmek olmuştur. Sonrasında Osmanlı'ya bağlı olan "Darül

Elhan"³² olarak açılan konservatuar, Batı müziğine yönelik eğitimler veren "İstanbul Belediye Konservatuarı"na (1926) dönüştürülmüştür. Belediye Konservatuarı'nda Batı musikisinin ağırlık kazanması; eğitim sisteminin modernleştirilmesi, tekkelerin kapatılmasıyla alaturka müzik eğitimi veren kurumların ortadan kaldırılması, her alanda olduğu gibi Batılılaşma hareketleri doğrultusunda yapılan politikaların yansımasıyla oluşmuştur (Katoğlu, 1997, s. 425).

İstanbul Belediye Konservatuarı'nın ardından, müzik alanında reformların devam etmesi amacıyla "Musiki Muallim Mektebi"ne Batı müziği alanında yabancı uzmanlar getirilmiştir. Bunlardan bir tanesi de besteci Paul Hindemith olmuş ve Türk musikisi hakkında incelemelerde bulunmuştur. Hindemith, incelemelerin ardından bir Türk konservatuarının kurulmasının gerekliliğini belirtmiş ve bu kurumun şu şubelerden oluşmasını öngörmüştür: İlki, serbest müzik mektebi (konservatuar), ikincisi öğretmen okulu ve sonuncusu tiyatro mektebidir (Katoğlu, 1997, s. 431). Bunun ardından 1936 yılında "Ankara Devlet Konservatuarı" kurulmuştur. Konservatuarda öğrenciler çeşitli sınavlardan geçirilmiş ve kimileri müzik bölümüne kimileri de tiyatro bölümlerine alınmıştır.

Cumhuriyet döneminde tiyatro alanında da gelişmeler yaşanmıştır. Tiyatro, yeni cumhuriyetin ilkelerini halka anlatmak için önemli bir araç görevi görmüştür. Cumhuriyet döneminde "İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları" ve "Devlet Tiyatroları" sahne sanatlarının icra edilmesine öncü olmuştur. Meşrutiyet döneminde "Darülbedayi" adını taşıyan tiyatro, 1934 yılında "İstanbul Şehir Tiyatrosu" olarak değişmiştir. Şehir Tiyatroları'nda dünya tiyatrosunda önemli yere sahip eserler icra edilmiş ve Şehir Tiyatroları, İstanbul'un kültür yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur. Katoğlu'na (1997, s. 444) göre, Şehir Tiyatrolarında, antik dönemin Sofokles ve Aristofones'inden Shakespeare tragedya ve komedyalarına, İtalyan ve İspanyol eserlerden Alman ve Fransız klasiklerine kadar birçok oyun sergilenmiştir. Şehir Tiyatrolarının yanı sıra merkezi Ankara'da olan ve 1940'lı yıllarda ortaya çıkan Devlet Tiyatroları da tiyatro alanında büyük önem taşımış ve büyük bir sanat kurumu olmuştur.

---

³² Darül Elhan, Osmanlı Devleti'nin ilk resmi müzik okulu olarak İstanbul'da 1917-1927 yılları arasında faaliyet gösteren dört yıllık eğitim kurumudur. Osmanlı Devleti'nde Maarif Nezareti'ne bağlı okullarda öğretmenlik yapmak üzere hem Türk hem Batı müziğinin bilen öğretmenler yetiştirmek amacıyla söz konusu kurum kurulmuştur. Kaynak: <https://www.turkcebilgi.com/darulelha>.

Osmanlı Devleti döneminde kurulan "Sanayi-i Nefise Mektebi"³³ aracılığıyla heykel ve resim gibi sanat dallarında, Batılı alanda bir yaratıcılık canlandırılmak istenmiştir. Osmanlı döneminde başlayan heykel eğitimi, Cumhuriyet döneminde de devam etmiş ve Avrupa'ya birçok öğrenci gönderilmiştir. Bu dönemde diğer alanlarda olduğu gibi yurtdışından önemli heykeltıraşlar getirilmiştir. Heykel eğitimi alan kişiler tarafından Cumhuriyet'in ilk yıllarında çok sayıda Atatürk büstü ve portresi yapılmıştır. Ayrıca savaş kompozisyonlu heykel ve kabartmaların yanı sıra devrimleri konu alan heykellerde yapılmıştır.

Cumhuriyet döneminde resim alanında da Batılı örnekleri esas alan gelişmeler yaşanmıştır. Osmanlı döneminde, Avrupa'ya gönderilen ilk resim sanatçılarından olan Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa ve Süleyman Seyyit Bey Türkiye'de resim sanatının gelişmesine öncülük etmişlerdir. Bunun ardından 1929 yılında kurulan "Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği" (Müstakiller) Türk resim sanatında yeni bir döneme öncülük etmişlerdir. Refik Ekipman, Cevat Dereli ve Şeref Akdik gibi sanatçılar devlet tarafından yurtdışına gönderilmiş ve resim sanatının kolayca benimsenmesini sağlamak için çalışmalar yapmışlardır. Üyeler birbirlerinden bağımsız olarak çalışmış ve farklı sanat dallarında eserler vermişlerdir. Bu grup içerisinde düşünce farklılıkları nedeniyle ayrılan Nurullah Berk, Abidin Dino ve Elif Naci gibi sanatçılar "D Grubu" adı verilen yeni bir birlik kurmuşlardır. Bu sanatçılar çağdaş Türk resminin modernleşme sürecini hızlandırmıştır ve kökleştirmişlerdir (Katoğlu, 1997, s. 431).

1.2. Kemalizm

"Kemalizm" kavramının ortaya çıkışı bir anda gerçekleşmemiştir. Kemalizm, tarihi bir süreçte kendi içerisinde harmanlanarak gelişmiş, gerçeklerden oluşarak meydana gelmiştir. Kemalizm, adını Milli Mücadele Dönemi içerisinde Anadolu'nun işgal edilmesine karşı duran ve direnişin önderi olan Mustafa Kemal'den almıştır. Bununla birlikte Kemalizm kavramı, asıl olarak "Kemalist" kelimesinden meydana gelmiştir. Anadolu'nun işgali için çalışan emperyalist güçler ve onlara destek sağlayan Damat Ferit hükümeti tarafından direnişçiler, Kemalist olarak adlandırılmışlardır. Bu

---

³³ Sanayi-i Nefise Mektebi, ressam Osman Hamdi Bey tarafından 1882 kurulmuş ve resmi olarak 2 Mart 1883'de öğretime başlamıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi, ülkenin ilk sanat ve mimarlık yüksek okulu olmuş ardından Cumhuriyet döneminde 1928 yılında "Güzel Sanatlar Akademisi" adını almıştır. Güzel Sanatlar Akademisi ülkedeki "akademi" unvanını alan ilk yüksek öğretim kurumu olmuştur. Kaynak: <http://www2.msgsu.edu.tr/msu/pages/16.aspx>

bağlamda, ilerleyen zamanlarda bir ideoloji şeklini alacak olan Kemalizm'in birçok tanımını yapılmıştır.

Murat Belge'ye (2001, s. 38) göre, bir öğreti getirmekten kaçınan Kemalizm, Türkiye'de yaşayan Türk milletinin milli modernizasyon ideali ve ideolojisi olmuştur. Zürcher'e (2015, s. 269) göre, "Kemalizm ya da Atatürkçülük kavramını oluşturan düşünceler ya da ülküler bütünü, bir süreç içerisinde doğal olarak ve yavaş bir şekilde gelişmiştir. Bununla birlikte, Kemalizm, bir tutum ve kanılar bütünü olmuştur". Tekinalp'e (1998, s. 39) göre, Kemalizm, savaştan sonraki yeni Türkiye'nin bütün tarihini, devletin eylem programını ve Türk ulusunun önderinin saptadığı ideale yönelik olan emeklerini içermektedir. Bu tanımlamalardan hareketle Kemalizm, Mustafa Kemal Atatürk'ün ifade ettiği düşüncelerin ve ortaya koyduğu eylemlerin ideolojik bir halidir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 1935 yılında toplanan Dördüncü Genel Kongresi'nde Kemalizm üzerinde şu şekilde durulmuştur: "Yalnız birkaç yıl için değil geleceği de kapsayan düşüncelerimizin ana çizgileri burada toplu bir biçimde yazılmıştır. Partiyi kapsayan bütün bu ilkeler Kemalizm yoludur (Tekinalp, 1998, s. 37-38)". Buradan hareketle söz konusu süreç içerisinde Türkiye'nin yeni rejimi Kemalizm olmuştur. İdeal amaçlara erişmek için gelecekte izlenecek olan yolun Kemalizm olduğu vurgulanmıştır.

Kemalist ideolojinin içerisindeki unsurların anlaşılabilmesi, 1931 yılında parti kongresinde benimsenen ve 1937 yılına gelindiğinde anayasaya sokulan "Altı Ok"un tanımlanmasıyla mümkün olmaktadır. "Altı Ok" olarak adlandırılan ve Kemalizm'in ideolojisini taşıyan ilkeler; Cumhuriyetçilik, Laiklik, Milliyetçilik, İnkılapçılık, Halkçılık ve Devletçiliktir. Zürcher'e (2001, s. 44) göre, Cumhuriyetçilik ve Devletçilik siyasanın³⁴ hedeflerinden ziyade araçlarıyla ilgilidir ve kalan dört ilke Kemalist ideolojinin özünü oluşturmuştur.

Kemalist ideolojiyi taşıyan ilkelerinden biri olan Cumhuriyetçilik, yönetim biçimi olarak milletin egemenliğine dayalı olan Cumhuriyet'i yaşam biçimi olarak benimsemiştir. Cumhuriyetçilik, cumhuriyet rejiminin ve demokrasinin geliştirilmesi,

---

³⁴ Siyasa, kanunların yapılmasına, idarenin yürütülmesine ve hükümetin ülke içinde ve uluslararası alanda işlem yapmasına rehberlik eden genel prensipler bütünüdür. Kaynak: <http://www.turkcebilgi.com/siyasa#bilgi>

korunması ve benimsenmesi için yapılan tüm çalışmaları kapsamaktadır. Cumhuriyetçilik ilkesi parti programında şu şekilde ifade edilmiştir:

"Parti, milletin hakimiyeti gayesini en iyi ve en sağlam temsil ve tatbik eden Devlet şeklinin, Cumhuriyet olduğuna kanidir. Parti bu sarsılmaz kanaatla, Cumhuriyeti her tehlikeye karşı bütün vasıtaları ile muhafaza ve müdafaa eder (Aydemir, 2011, s. 423)".

Köker'e (1995, s. 161) göre, Laiklik ilkesi, yeni Türkiye'nin toplumsal-siyasal temellerini belirleyen ve Kemalizm'e temel özelliklerini veren en önemli ilkelerden bir tanesi olmuştur. Laiklik ilkesinin temelinde, ilk ifade edilmeye başlanmasından itibaren din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ve dinin, siyasete alet edilmemesi yatmıştır. Devlet yönetiminde aklın ve bilimin esas alınması gerekliliğini savunan Laiklikte bireyler, ibadet hürriyetine sahip olmuştur. Bununla birlikte Laiklik, milletin maddi, manevi ve fikri yapısını modern medeniyet seviyesine ulaştırmaya yönelik olmuştur. Köker'e (1995, s. 162) göre, Kemalizm, yaratmak istediği yeni toplumsal örgütlenmenin temelini millete dayandırmak ve milleti dinsel olmayan öğelerle belirlenen bir kavram olarak ele almak eğilimindedir. Ayrıca, Laiklik ilkesiyle birlikte ülke içerisinde hukuk birliği sağlanmış ve tüm vatandaşlar kanun önünde eşit duruma gelmiştir. Laiklik ilkesi de parti programında şu şekilde ifade edilmiştir:

"Parti, bütün kanunların, nizamların ve usullerin yapılmasında ve tatbikinde, en son ilim ve teknik esasları ile ihtiyaçlarına uyulmasını prensip olarak kabul etmiştir. Din, bir vicdan işi olduğundan, parti, dini dünya ve devlet işleri ile politikadan ayrı tutmayı, milletimizin çağdaş medeniyet yolunda ilerlemesi için başlıca şartlardan sayar (Aydemir, 2011, s. 431)".

Hürriyet Konyar'a (1999, s. 211) göre, Milliyetçilik düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkan bir düşünce akımı olmuştur. Milliyetçilik ilkesinde vatanın bütünlüğü, milletin bölünmezliği ve egemenliği esas olmuştur. Mustafa Kemal'in milliyetçilik anlayışına göre, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına "Türk Milleti" denir ve Türk milleti, halk idaresi olan bir cumhuriyetle idare olunan bir devlettir (Köker, 1995, s. 154). Milliyetçilik ilkesi, milletini çağdaş bir toplum olarak yüceltme, milletin çıkarları doğrultusunda hiçbir fedakarlıktan kaçınmama ve her koşulda milletini içtenlikle sevme esasına dayanmıştır. Milliyetçilikte temel esas milli birlik ve beraberliğin sağlanması olmuştur. Aydemir (2011, s. 423), CHP'nin milliyetçilik anlayışını şu şekilde aktarmıştır:

"CHP Milliyetçiliği gerek müstakil, gerek başka devletin tebaası halinde yaşayan bütün Türkleri bir kardeşlik hissi ile sevmek, onların refahını dilemekle beraber, hariçteki bu Türkleri, kendi siyasi işgal hududundan hariç tutar. Partinin ve yeni Devletin telakkisine göre, Türkiye Cumhuriyeti dahilinde ve Türk dili ile konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen her vatandaş, hangi mezhepten olursa olsun Türk'tür. Türk milleti büyük insanlık ailesinin yüksek ve şerefli bir uzvudur. Bu itibarla bütün insanlığı sever. Milli menfaatlerine dokunulmadıkça başka milletlere karşı düşmanlık beslemez ve telkin etmez. Türk milliyetçiliği, bütün çağdaş milletlerle bir ahenkte yürümekle beraber, Türk İctimai Heyetinin hususi seciyesini ve başlı başına müstakil hüviyetini korumayı esas sayar. Bu itibarla, milli olmayan cereyanların memlekete girmesini ve yayılmasını istemez".

Kemalist ilkeler, İnkılapçılık ilkesi ışığında gerçekleşmiş olup İnkılapçılık, her zaman yeniliği esas almış, sürekli yeni gelişmelere açık olmayı istemiş, yeniliklerle toplumun ihtiyaçlarını gidermeyi hedeflemiş, bilimi ön planda tutmuş ve modernlik amaçlayan bir ilke olmuştur. Zürcher'e (2015, s. 270) göre, İnkılapçılık, sürekli değişime ve Kemalist reform programını desteklemeye içten bağlı olma anlamına gelmektedir. Parti programına giren İnkılapçılık tanımı şu şekilde olmuştur:

"Parti, devlet yönetiminde tedbir bulmak için derece ve tekamül prensipleri ile kendini bağlı tutmaz. Milletimizin sayısız fedakarlıklarla başarmış olduğu inkılaplardan doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalmak ve onları korumak parti için esastır (Aydemir, 2011, s. 433)".

İnkılapçılık ilkesi toplumun çağdaşlaşmasında önemli katkılar sağlamıştır. Bu katkılardan en önemlisi, kişi egemenliğine dayalı sistemin yıkılıp milletin egemenliğine dayalı cumhuriyetin gelmiş olmasıdır. İnkılapçılık ilkesiyle birlikte dine dayalı devlet yapısı yerine laik devlete geçilmiş, din ve vicdan hürriyeti sağlanmıştır. Bunların yanı sıra inkılaplar sayesinde millet, sosyal yönlerden gelişerek ileri ve medeni toplum haline gelmiştir.

Türkiye vatandaşı olan herkesi kanun önünde eşit sayan, halkın devlet yönetimine eşit katılımını sağlayan, siyasilerin, yöneticilerin halk için çalışmasını öngören ve Kemalizm ideolojisini taşıyan ilke Halkçılık ilkesi olmuştur. Zürcher'e (2015, s. 270) göre, Halkçılık, ulusal dayanışma ve bütün ulusun çıkarlarını topluluk ya da sınıf çıkarlarının üstünde tutma düşüncesi anlamına gelmiştir. Halkçılık ilkesi, Cumhuriyetçilik ve Milliyetçilik ilkelerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Halkçılık ilkesi, bir kimsenin başkasından üstün olmadığı bir toplumu esas alan,

herkesin kanunlar önünde eşit olduğu ve sınıf mücadelesinin bulunmadığı bir düzen üzerine kurulmuştur. Konyar (1999, s. 195), Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halkçılık ilkesini şu şekilde ifade etmiştir:

"Halk Fırkası nazarında halk mefhumu, herhangi bir sınıfa münhasır değildir, hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavata kabul eden bütün fertler halktandır. Halkçılar hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları vazetmekteki mutlak hürriyet ve istiklali tanıyan fertlerdir".

Devletçilik ilkesi, Kemalist ilkelerin oluşumu sırasında üzerinde en çok düşünülen ilkelerden bir tanesi olmuştur. Devletçilik ilkesinin özünde, ülkenin sosyal politikasında izlenecek yol ve yöntemlerin belirlenmesi, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın devlet eliyle gerçekleştirilmesi yatmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere söz konusu ilkedeki asıl amaç, bireylerin yapamayacağı oluşumların devlet tarafından sağlanması olmuştur. Devletçilik ilkesinin parti programındaki tarifi ise şu şekildedir:

"Devletin ekonomi işleri ile alakası, fiili suretle yapıcılık olduğu kadar, hususi teşebbüslere yön vermek ve yapılmakta olan işleri tanzim ve murakabe etmektir. Halk partisi hususi ve ferdi çalışmaları esas almakla beraber, umumi ve yüksek menfaatlerin icap ettirdiği işlerde, bilhassa iktisadi sahada, devletin faal bir hale getirilmesi esasını kabul eder. CHP devletçiliği, toptan ve kolektivist devletçilikle asla alakalı değildir. Devletçilik, dünyanın şimdiki gidişi içinde, iktisadiyatımızı koruyup yükseltecek bir prensip olarak tatbikatta fiilen tanınmıştır (Aydemir, 2011, s. 428-429)".

1930'lu yılların ekonomi politikasında önemli bir yer tutan Devletçilik konusuna bir sonraki başlıkta daha detaylı bir şekilde değinilecektir.

1.3. 1930'lar ve Ulusal Kimlik

Siyasal açıdan bakıldığında 1930'lu yıllarda ülkede tek parti yönetimi giderek yerleşiklik kazanmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHF) 10-18 Mayıs 1931 yılında toplanan kongresi dönemin önemli gelişmelerinden birtanesi olmuştur. Bunun nedeni ise, bu kongrede CHF kendisi için bir program kabul etmiştir. Koçak'a (1997, s. 113) göre, "Programda, anayasa ilkesi olarak güçler birliği ilkesi onaylanmış, tek dereceli seçimin temel amaç olduğu anımsatılmış, kadınlara oy hakkının tanınmasının gerekliliği belirtilmiş ve daha önceki başlıkta üstünde durulan ve CHF'nin ana ilkeleri sayılan 'Altı Ok' ilkeleri bu kongrede tanımlanmıştır". Yeni kabul edilen programın özellikleri hızla

uygulamaya konulmuş ve CHF siyasal alanda tekelliğini kurmuştur. Bunun ilk yansıması ise, Türk Ocakları'nın Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda lağvedilerek Cumhuriyet Halk Fırkası'na bağlanması olmuştur.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın üçüncü Kurultayı, kendini dağıtan Türk Ocakları'nın yerine "Halkevleri"nin kurulmasına karar vermiştir. Halkevleri, Türkiye'nin istediği çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için bu doğrultuda eğitim vermeyi hedeflemiştir. Yeğen'e (1999, s. 182) göre, Halkevleri'nin ulusal birliğin sağlanmasına katkıda bulunacak eğitim örgütleri olarak kurulması, dil, edebiyat ve tarih alanlarındaki faaliyetlerin Halkevleri bünyesindeki ayrıcalıklı faaliyet alanları olmasına yol açmıştır. Toplumsal değişime yol açan Türk Devrimleri'nin halka benimsetilmesine olanak sağlayan Halkevleri'nin ilki 1932 yılında Ankara'da kurulmuş ve daha sonra tüm Türkiye geneline yayılmıştır.

Tevfik Çavdar, (1996, s. 317) Recep Peker, Reşit Galip ve İsmet İnönü'nün verdiği demeçler doğrultusunda Halkevleri'nin amaçlarını şu şekilde özetlemiştir:

"Ulusu bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, aynı ideale bağlı halk kütlesi halinde örgütlemek.

Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak.

Ulusal birliği oluşturan, milli ruhu biçimlendiren ve kudretlendiren kültür öğelerini bulup ortaya çıkarmak, geliştirmek.

Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyip artıracak köycülük çalışmalarının yapılması.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilkelerini ve bu ilkelerin ülke düzeyinde nasıl uygulandığını anlatmak için kullanılan bir merkez olması".

Halkevleri, CHF'nin ilkelerinin ve ideolojisinin yayılması, benimsetilmesi ve bunlara bağlı olarak geliştirilmesi için çaba harcamıştır. Halkevlerinin nicel ve nitel açıdan hızlı geliştiği dönem 1932 ve 1940 yılları arasında olmuştur. Halkevleri sayısı ilk yılda 55'i ve on üç yıla varmadan 478'i bulmuştur (Tazegül, 2005, s. 119). Ayrıca Halkevleri'nin "Dil ve Edebiyat Kolu, Güzel Sanatlar Kolu, Temsil Kolu, Spor Kolu, Sosyal Yardım Kolu, Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu, Kütüphane ve Yayın Kolu, Köycülük Kolu, Tarih ve Müze Kolu" olmak üzere dokuz tane çalışma kolu olmuştur (Çavdar, 1996, s. 317-318).

Halkevleri ile yaklaşık aynı yıllarda kurulan *Türk Tarih Kurumu* ve *Türk Dil Kurumu* da yine Halkevleri gibi aynı amaca hizmet etmiştir. O dönemde, "Türk Tarihi Tetkik Encümeni" Türk Ocakları'nın bir alt uzmanlık kuruluşudur. Türk Ocakları'nın kapanmasının ardından bu kuruluşun üyeleri 1931 yılında "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti"ni kurmuşlar ve daha sonra bu kuruluş "Türk Tarih Kurumu" adını almıştır (Aydın, 2000, s. 222). Kurumun açılmasına öncülük eden Mustafa Kemal Atatürk, kurumun çalışmalarıyla da yakından ilgilenmiş ve toplantılarına katılmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal'in ardından gelen tüm cumhurbaşkanları da Türk Tarih Kurumu'nun koruyucu başkanı olmuşlardır.

Türk Tarih Tezi'nin ilk anlatımı olan *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabı, Türk Tarihi Tetkik Encümeni tarafından çıkarılmış ve bu eser Türk Tarih Tezi'nin bildirgesi olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, Batılıların çıkarmış olduğu tarih tezlerinin doğru kabul edilip okullarda okutulması yerine, milli bir tarih tezinin yazılmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Bu sebeple 1931 yılında yayınlanan Türk Tarihinin Ana Hatları'nın *Methal Kısmı*, Türk Tarih Tezi'nin ilk resmi belgeleri olmuştur. Türk Tarih Tezine göre, Orta Asya'dan yayılan ve Türklerin de atası olan halklar, dünyada var olan medeniyetlerin önemli bir kısmını oluşturmuştur. Ayrıca, tarihte yaşayan ve büyük medeniyet kuran kavimlerin Türk olduğuna dair kanıtlar gösterilmiş ve bu diyarlara medeniyetin, Orta Asya'dan yayıldığı savunulmuştur (Aydın, 2000, s. 224-225). Türk Tarih Tezi'nin ilk belgelerinde geçen bilgileri Suavi Aydın (2000, s. 224) şu şekilde aktarmıştır:

"Türklerin anayurdu Orta Aysa idi. Dünyanın diğer taraflarında insanlar henüz avcı-toplayıcı hayat yaşarken, burada hayvanların evcilleştirilmesi tamamlanmış, etkili ve hayvancı tarımcılığa geçilmiş, maden devirleri başlamıştı. Buzul devrinin sona ermesiyle Türkler buradan, Avrupa'ya, Çin'e, Hindistan'a ve Kuzey Afrika'ya göç etmişler ve bu durum *Türk göçleri* adıyla kavramlaştırılmıştır. Türkler gittikleri yerde Çin medeniyeti, Sümer, Hitit, Girit ve Lidya kültürlerini oluşturmuşlardır".

Bu bağlamda, Türk Tarih Tezi'ne göre diğer milletlerin kültürleri Türkler tarafından oluşturulmuş ve Türkler dünyanın dört bir yanına yayılmışlardır. Ayrıca Türkler, diğer milletlerden daha üstün görülmüş ve gelişmesini diğer milletlere göre daha erken tamamlamıştır. Öte yandan Suavi Aydın Türk tarih Tezi'nin işlevlerini de şu şekilde belirtmiştir:

"1) Türkiye Cumhuriyeti'nin Anadolu üzerindeki varlığını meşrulaştırmak.

2) Laisizmin vurgulanması ve yeni ulusal kimliğin İslam dışına taşınması.

3) Dünyadaki diğer çağdan ve egemen uluslarla, eşitler arası ilişkilere girebilmek için, bugünkü dünya uygarlığının yaratıcıları arasına Türkleri de koyacak olan Orta Asya merkezli bir kültürel yayılım tezini savunmak (Aydın 1993'den aktaran Dağtaş ve Tazegül, 2005, s. 79)".

Türk Tarih Kurumu'nun ardından Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda devletten bağımsız olarak 1932 yılında "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" kurulmuştur. Türk Dil Kurumu'nun kurulmasının hemen ardından ilk dil kurultayı toplanmıştır. Murat Katoğlu'na (1997, s. 417) göre bu toplantının amacı; Türk dilinin dünkü, bugünkü ve gelecekteki durumunu görüşmek, fikirler ileri sürerek çeşitli çalışma kolları kurmak, esas program hazırlamak ve dil meselesini halka maletmektir. Türk Dil Kurumu'nun amacı, Türk dilini çağdaş dünyaya uygun hale sokarak dünyanın getirdiği ihtiyaçları karşılayabileceği hale getirmek, Türk dilinin güncel sorunlarıyla ilgilenerek çözüm yolları bulmak, düşünüş tarzını çağdaşlaştıracak ve Batılılaştıracak bir hale getirmek olmuştur.

İlk kurultaydan iki yıl sonra 1934 yılında "II. Dil Kurultayı" toplanmıştır. Kurultayın en önemli noktalarından biri Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerinin tartışılmış olmasıdır. Kurultayda alınan kararlar arasında; bütün terimlerin Türkçe kökenlerden türetilmesi, türetilen bu kelimelerin okul kitaplarına girmesi, Osmanlıcadan Türkçeye cep kılavuzunun hazırlanması ve yabancı kelimelerin yerine önerilen Türkçe kelimelerin durumu vardır (Katoğlu, 1997, s. 419). Bunların yanı sıra, kurultay sonrasında din dilinin Türkçeleştirilmesi de gündemde olmuştur. İbadet dilinin Arapça olmasından dolayı Türk Dili, Arapça etkisinde kalmıştır. Bu sebepten dolayı ezan Türkçeleştirilmiş ve Kur'an'ın Türkçe çevirisi yapılmıştır. Buna ek olarak, Osmanlıdan kalan özellikle Yahudi azınlıklara karşı "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyaları da düzenlenmiştir (Dağtaş ve Tazegül, 2005, s. 79).

1936 yılında yapılan III. Kurultayda ise esas itibariyle *Güneş Dil Teorisi* üzerinde durulmuştur. İnsan dilinin nasıl oluştuğunu araştıran bu teoride, dil olgusunun kurulduğu ilk basamağa Türkçe koyulmuş, diğer dillerin Türk kökenli olduğu ve bu nedenle, Türkçede yabancı kökenli sayılan sözcüklerin dahi temelinde Türkçe olduğu

tezi savunulmuştur (Aydın, 2000, s. 227). Ayrıca yapılan III. Kurultay sonrasında Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin adı Türk Dil Kurumu olarak değişmiştir.

1930'lu yıllarda Türk siyasetinde önemli olan konulardan biri de ekonomi olmuştur. 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik bunalımı sonrasında Türkiye'de, yeni bir iktisadi siyasetin arayışı içine girilmiştir. Zürcher'e (2015, s. 290) göre yaşanan ekonomik buhranın etkisiyle, hükümetin koyduğu kota, halkın satın alma gücünü azaltmış ve Türkiye'de 1930'lu yıllarda büyük bir ticaret açığı yaşanmıştır. Yaşanan bu olumsuzlukların ardından yeni bir arayışa gidilmiş ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 yılındaki kongresinde devletçilik ilkesi Türkiye'nin ekonomi siyaseti olarak kabul edilmiştir.

Şevket Süreyya Aydemir'e (2011, s. 350) göre, Türk iktisadi edebiyatında devletçilik denilen hareket "Devletin kendisinin tesisler ve teşekküller kurmak suretiyle devlet işletmeciliğine girişile başlamaktadır". Öte yandan devletçilikte, özel mülkiyet ekonomik yaşamın temeli olarak kalmıştır. Devletçi ekonomik politika, Sovyetlerden ve İngiltere'den esinlenerek iki "Beş Yıllık Plan" şeklinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan planlar tarım alanında gelişmek yerine sanayi alanında gelişmeyi ön plana çıkartmıştır. Ayrıca bu planlar ticari dengeyi korumak için ithalatı azaltmayı, yerel ihtiyacı da yerli sanayileri geliştirerek karşılamayı amaçlamıştır (Shaw ve Shaw, 2010, s. 461). Bunun sonucunda sanayileşme, ülkenin hammaddeleri için de pazar olanağı yaratmıştır.

Türkiye'nin büyük ölçüde Sovyet tavsiyelerine uyan "Birinci Beş Yıllık Planı", 17 Nisan 1934 yılında yürürlüğe konmuştur. Bu plan demir, çelik, kağıt, pamuklu ve yünlü kumaş sanayi ve kimya gibi sanayilerin gelişmesini öngörmüştür. Ulaşım giderlerinin azaltılması, bölge ekonomisinde çeşitlilik oluşturulması ve çiftçiler için başka bir iş seçeneğinin yaratılması sebebiyle yerel sanayi fabrikalarının gerekli hammaddeyi üreten bölgelerde kurulması için söz konusu dönemde özel çaba gösterilmiştir (Shaw ve Shaw, 2010, s. 461). Ayrıca Beş Yıllık Plan sebebiyle, 1933'te sanayiden sorumlu Sümerbank ve 1935 yılında madencilikten sorumlu Etibank kurulmuştur (Zürcher, 2015, s. 292). 18 Eylül 1936 yılında ise ilkinden daha geniş alanları kapsayan "İkinci Beş Yıllık Plan" bakanlar kurulu tarafından kabul edilmiştir. İkinci planın içeriğinde ilkinden farklı olarak madencilik, elektrifikasyon, limanlar ve ağır makine fabrikaları bulunmuş ayrıca ilk plandaki Sovyet desteği yerine bu kez İngiltere desteği alınmıştır (Shaw ve Shaw,

2010, s. 463). Ancak bu planların gerçekleşmeye başladığı sırada II. Dünya Savaşı patlak vermiştir.

1930'ların ikinci yarısında devletçilik politikasının olumlu etkileriyle ve dünya ekonomisindeki düzelmeye etkisiyle Türkiye'nin Gayri Safi Milli Hasılası artış göstermiştir. Bunun yanı sıra sanayinin gelişmesinde de büyük bir artış görülmüştür. Zürcher'e (2015, s. 293) göre, ticaretin büyük bir kısmı hükümetler arası ikili anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştirilmekte ve Türkiye ticaretinin neredeyse %50'si Almanya ya da müttefikleriyle olmaktadır. Ayrıca söz konusu dönemde Türk mali rezervleri yaklaşık altı kat artarken, ülke dışındaki para hareketinin denetimiyle hükümet, Türk lirasının dünya pazarındaki değerini dolara karşı artırmıştır (Shaw ve Shaw, 2010, s. 466).

Türkiye'yi her zaman daha ileriye götürme hedefi taşıyan Mustafa Kemal Atatürk, bu hedefini gerçekleştirebilmek için yoğun çalışma temposu içerisinde olmuştur. Ancak çalışmaları özel yaşamını etkilemiş, siroz hastalığına yakalanmış ve 10 Kasım 1938 yılında hayatını kaybetmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün her zaman yanında olan en yakın yardımcısı İsmet İnönü, 11 Kasım 1938 yılında oybirliği ile Cumhurbaşkanlığına ve ardından yaşam boyu Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanlığına seçilmiştir.

1930'lu yıllarda yaşanan siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmelerden sonra üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri de "*ulusal kimlik*" düşüncesi olmuştur. Ulusal kimlik, Batı'da modernleşme süreçleriyle birlikte oluşan ulus-devlet yapısı sonucu ortaya çıkmıştır. "Ulus" kelimesinin anlamı, belirli bir toprak üzerinde siyasal olarak örgütlenen ve birlikte yaşayan, dil, tarih, ekonomik ve kültürel özellikler bakımından ortaklık gösteren insan topluluğudur. Giddens'a (2000, s. 50) göre, ulusal kimlik ise, tarihsel-kültürel koşulların ortaya çıkardığı psikolojik aidiyettir. Ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, bir ulusun sınırları içerisinde yaşayan insanların o döneme kadar önemli bir yere sahip olan etnik ve dini kimlikleri eski işlevini yitirirken, ulusal kimlikler en önemli kimlik odağını oluşturmaya başlamıştır. Aydın'a (1999, s. 51) göre, ulus-devletin özelliklerinden biri, devletin ulusal sınırları, tarihi ve ulusal kimliği ile büyük ölçüde özdeşleşmiş bir halk ve bu halkın tutunum kaynağı olan bu duyguya etkin katılımıdır.

Ulus-devletlerin ve ulusun çakışması sonucunda ortaya çıkan ulusal kimliğin temelinde, ulusa ait dil ve kültürün olduğu bir tanınma yatmaktadır. Ulus-devletlerde vatandaşların tek bir kimlik altında toplanması için politika yürütülmüş ve bunun sonrasında birtakım sorunlar yaşanmıştır. Bu durumu Suavi Aydın (1999, s. 16) şu şekilde özetlemiştir:

"Ulus-devletler, her türlü eski tutunum biçiminin üzerinde bir 'eritici kimlik' yaratarak ve bu eritici-bütüncül kimliğin özneleri arasında var olan her türden farklı tutunum odağını yoksayarak ya da ikincilleştirerek halletmeye girişmişlerdir. Bu sebeple ulus-devletler için kimlik sorunu yoktur; tayin edilmiş bir kültürün taşıyıcısı olan belirli bir kimliğin aktarılmasına ilişkin pratik sorunlar vardır".

Ulusal kimlik, modern dünyada yalnızlaşan bireylere sığımlıcaak liman işlevinin yanısıra diğer kimlik kategorilerini de bastıran bir olgu olmuştur. Ayrıca ifade edilmelidir ki ulusal kimlik ve kültürel kimlik arasında farklılıklar vardır. Bunun sebebi, modern ulus-devletler tarafından desteklenen ulusal kimliğin, kendisinin ait olduğu tüm toplumun kültürel değerlerini içermemesinden dolayıdır. Ulusal kimlik, söz konusu kültürel değerlerin bazılarının seçimi ile oluşturulmuş bir kimliktir. Ulusal kimlik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için Anthony Smith (1994, s. 31-32) ulusal kimliğin temel özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir:

- "1. Tarihi bir toprak/ülke, ya da yurt
2. Ortak mitler ve tarihi bellek
3. Ortak bir kitlesel kamu kltri
4. Toplumun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler
5. Toplum fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imknına sahip oldukları ortak bir ekonomi".

Toplum içerisinde yaşayan bireyler, normal yaşantılarında kendilerini birden fazla grubun içerisinde yer alan bir ye gibi hissedebilmektedir. Cinsiyet, toplumsal sınıf, siyasal tercihler, meslekler vb. bağlamlar bireyleri çeşitli grupların yesi yapmaktadır. Bireylerin dahil olduğu bütün kolektif bütünlükler o kişiye belli bir kimlik kazandırmaktadır. Her bir bireysel kimlik, kendini farklı şekillerde tanımlarken farklı durum ve kategorilerden yola çıkmaktadır. Ulusal kimlik de toplumsal düzenin sağlanmasını ve dayanışmanın önemini daha fazla ortaya koymaktadır. Ulusal kimliğin

önemli işlevlerinden birtanesi de; millete özgü kişilik ve değerleri tanımlayan ve halkın kadim gelenek ve âdetlerini yansıtan, ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerinin meşrulaştırıcısı olmasıdır (Smith, 1994, s. 35).

19. yüzyılın başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu da Avrupa'da yaşanan "*milliyetçilik*" akımının etkisinden olumsuz yönde etkilenmiştir. İmparatorlukta ilk isyan bayrağını Yunanlar ve Sırpalar, ardından Bulgar, Makedon ve Ermeniler çekerken, 19. yüzyılın sonlarına doğru milliyetçilik akımının etkilerinden Müslüman olan halklar; Araplar, Kürtler ve son olarak da Türkler etkilenmiştir (Georgeon, 2006, s. 2). Müslüman halklarda milliyetçiliğin geç çıkmasının temel etkeni ise Hıristiyan-Müslüman zıtlığı yani dini sebeplerden ötürü gerçekleşmiştir. Ayrıca İslam dini gereğince hiçbir ırkı yücelten tutum sergilenmemesinden dolayı Osmanlı kendisini etnik bir gruba mâl edememiştir. Yaşanılan diğer olumsuz gelişmelere ek olarak milliyetçilik sorunu da İmparatorluğun sonunu getiren bir gelişme olmuştur.

Türk ulusal kimliğinin inşası açısından yeni Türkiye Cumhuriyeti, Milli Mücadele sonrası Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı şekilde, bir ulus-devlet idealine yönelik olarak kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından oluşturulmak istenen yeni Türk kimliği, geleneğin ötekileştirilmesi suretiyle inşa edilmek istenmiştir. Ayrıca cumhuriyetin ilanıyla birlikte ülkede yeni bir insan tipi tanımlama ihtiyacı yani yeni bir kimlik inşa edilme zorunluluğu hissedilmiştir. Söz konusu durumun bileşenlerini Aydın (1999, s. 16) şu şekilde ifade etmiştir: "1) Osmanlılığın reddi, 2) İslamı temel alan kimlik ve siyaset biçimlerinin reddi, 3) Atatürk'ün mitosun varlığı, 4) Misak-ı Milli sınırları, 5) Atatürk Milliyetçiliği"

Saltanatın kaldırılması ve ardından gerçekleşen cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni Türkiye'de reformlar devam etmiştir. Söz konusu reformlara referans sağlayan ideoloji ise ulusçuluk³⁵ ideolojisi olmuştur. Bu ideolojinin amacı, yeni kurulan devletin içerisindeki bireylerden bir ulus oluşturmak ve ulusal kimliğini unutmuş halka ulusal kimliğini hatırlatmak ve onları ulusal bir kimlik çatısı altında bütünleştirmektir (Bayri, 2008, s. 50).

---

³⁵ Ulusçuluk ideolojisi, bir ulusu ayakta tutmak için kullanılan bir ideoloji olmuştur. Ulusçuluğun temel ilkesi olan "egemenlik ulusundur" kavramı yeni beliren grupların, sınıfların iktidarı etkileyebilmesi ve paylaşabilmesi için bir çözüm yolu olmuştur. Söz konusu bu çözüm yolu biz duygusuna dayalı ulusçuluk olarak belirlemiştir. Bu belirleş, resim, heykel ve benzeri sembolik icatlar oluşturarak rejimin halk tarafından kutsallaştırılmasını, değerlerinin benimsenmesini ve desteklenmesini sağlamıştır. Daha fazlası için bkz. N.D. Aksoy ve H.A. Arslantaş (2010). "Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet", TÜBAR, sayı 28: s. 31-39.

Türk ulusal kimliğinin oluşturulmasında cumhuriyetle birlikte gelen laiklik ilkesinin de etkileri büyük olmuştur. Georgeon'a (2006, s. 11) göre, İslami gelenekten gelip en azından dış çizgileri itibarıyla Batı Avrupa ülkelerine benzeyen laik milliyetçilik modelini benimseyen tek ülke Türkiye olmuştur. Laiklik reformları yapılmaya başlandığı zaman, medreselerin yozlaşması, ulemanın ekonomik, sosyal ve kültürel olarak zayıflaması ve devlet iktidarına başvurmadan dini bir reform gerçekleştirmenin olanaksız olmasından dolayı Osmanlı İslam'ında modernitenin yetersiz kaldığı görünmüştür (Georgeon, s. 15). Bu sebepten ötürü, laikleşme süreciyle birlikte milliyetçi siyasetin siyasal ve kültürel alanda hedeflerine ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır.

Eğitim kurumları da ulusal kimliğin oluşmasında aktif rol üstlenmişlerdir. Yeni ulusal kimliğin kabulünün sağlanması için ve ayrıca istenen tipte bireyleri yetiştirmek için eğitim konusu işlevsel olarak kullanılmıştır. Ders kitaplarında bayrak ve vatan gibi semboller aracılığı ile ulusal bir kimlik etrafında kolektif bir bilinç oluşturulmaya çalışılmış, kişilerin kendini Türk ulusuna ait hissetmeleri ve bu aidiyet ile gurur duymaları sağlanmaya çalışılmıştır (Caymaz, 2007, s. 17). Türk Ocakları'nın kapatılarak onların yerini Halkevlerinin alması ve Halkevlerinde yeni bir kolektif kimlik yaratılmaya çalışılması da bu durumun önemli bir göstergesi olmuştur.

2. CUMHURİYET DÖNEMİ BASINI

2.1. 1920'li Yılların Basın Hayatı

I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından Osmanlı Devleti İtilaf devletlerine teslim olmuş ve Mütareke'nin maddeleri gereğince Osmanlı toprakları İngiltere, Fransa, İtalya gibi devletler tarafından işgal edilmiştir. Bu durum sonrasında, Meclis-i Mebusan feshedilmiş ve yeni bir hükümet kurulmuştur. 19 Mayıs 1919 yılında Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasıyla birlikte Anadolu Kurtuluş Hareketi başlamıştır. Bu süreçte, merkezi İstanbul'da bulunan Osmanlı hükümeti, işgal kuvvetleriyle işbirliği yaparken diğer tarafta bulunan Ankara hükümeti, ülkenin bağımsızlığına kavuşabilmesi için Kurtuluş Savaşı'nı yürütmüştür. Bu duruma paralel olarak basın da Ankara ve İstanbul basını olarak gruplaşmıştır. Söz konusu süreç

içerisinde gazetelerden bir kısmı Milli Mücadele'yi desteklerken bir kısmı da Milli Mücadele'nin karşısında durmuştur.

İstanbul'da yayımlanan *İleri*, *Yeni Gün*, *Akşam* ve *Vakit* gibi gazetelerle birlikte Anadolu'da yayımlanan *İrade-i Milliye*, *Hakimiyet-i Milliye*, *Öğüt* ve *Hukuk-u Beşer* gazeteleri Milli Mücadele'ye destek veren gazetelerin başında gelmişlerdir. İstanbul'da Milli Mücadele'ye karşı olan ve bu savaşı yürütenler aleyhinde yayım yapan *Peyam-ı Sabah*, *İstanbul* ve *Alemdar* gazetelerinin yanı sıra Anadolu'da da *İrşad* ve *Ferda* gazeteleri Milli Mücadele'ye karşı tavır almışlardır. Bu iki grubun dışında kalan, bazı zamanlarda Anadolu'daki direnişi destekleyen bazı zamanlarda da tarafsız olan *Tasvir-i Efkar* (*Tevhid-i Efkar*), *İkdam* ve *Tercüman-ı Hakikat* gibi gazeteler de olmuştur (İnuğur, 1993, s. 337-363).

Milli Mücadele'yi destekleyen gazetelerin başında gelen *İleri Gazetesi* (1918) Celal Nuri ve kardeşi Suphi Nuri İleri tarafından çıkarılmıştır ve yazı işleri müdürü Halil Lütfü Dördüncü olmuştur. Milli Mücadele'nin İstanbul sözcüsü haline gelen *İleri Gazetesi*, İttihatçıları ve İstanbul hükümetini sert bir dille eleştirirken, Kurtuluş Savaşı'nın destekçisi olmuş ve Türklük konularını işlemiştir (Oral, 1968, s. 75). *Yeni Gün Gazetesi* (1918), Yunus Nadi tarafından çıkarılmıştır. Gazete, 1920 yılında İngilizlerin bir yazı sebebiyle matbaayı basmasıyla kapanmış ve Ankara'ya taşınmıştır. Ankara'da yayım hayatına devam eden Yeni Gün Gazetesi, Ankara hükümetinin yarı resmi sözcülüğü yapmış, Mustafa Kemal'in düşüncelerini yansıtmış ve Misak-ı Milli fikrini savunmuştur (Topuz, 2003, s. 125). *Akşam Gazetesi* (1918) dört arkadaş olan Necmettin Sadak, Kazım Şinasi Dersan, Falih Rıfkı Atay ve Ali Naci Karacan tarafından çıkarılmıştır. Falih Rıfkı Atay ve Necmettin Sadak gazetenin başyazarlığı görevini üstlenmiştir. Topuz'a (2003, s. 100-101) göre, *Akşam Gazetesi*, 1919 ve 1920 yıllarında İstanbul'daki siyasal olaylar ve haberlere yer verip haber gazetesi niteliği taşımaktayken, 1921 yılı sonlarında ise Anadolu haberlerine öncelik verip okuyuculara Kuvay-ı Milliye'nin önemini anlatmıştır. İstanbul'da yayımlanan ve Milli Mücadele'yi destekleyen bir diğer gazete ise Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Asım Us tarafından çıkarılan *Vakit Gazetesi* olmuştur.

İstanbul basınında olduğu gibi Anadolu basınında da milli mücadeleye destek veren gazeteler yayımlanmıştır. Bunların başında Mustafa Kemal'in isteğiyle 1919

yılında Sivas'ta çıkarılan *İrade-i Milliye Gazetesi*³⁶ gelmektedir. Gazete, Mustafa Kemal'in 1920 yılında Ankara'ya gelmesiyle birlikte *Hâkimiyet-i Milliye* adıyla burada yayımlanmış ve hükümetin resmi yayın organı olmuştur. *İrade-i Milliye*'nin kuruluş amacı, Kuvay-ı Milliye sözcülüğünü yapmak ve düşüncelerini yaymak olurken, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*'nin yayım amacı, Anadolu'da kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kararlarını millete duyurmak olmuştur (İnuğur, 1993, s. 352-353). 1918 yılında Afyon'da yayımlanmaya başlayan ve Milli Mücadele'yi destekleyen *Öğüt Gazetesi*, önce Yunanların işgali üzerine Konya'ya taşınmış ve ardından İtalyanların baskısıyla 1921 yılında Ankara'da çıkmaya başlamıştır (Topuz, 1996, s.76). *Hukuk-u Beşer Gazetesi*, 1918 yılında Osman Nevres (Hasan Tahsin) ve Avni Muhyiddin tarafından İzmir'de çıkarılmıştır. İttihat ve Terakki'nin izinden gidenleri gazetesinde kınayan, sosyalist görüşü savunan Hasan Tahsin, Yunan askerine ilk kurşunu atmasıyla Anadolu basınına karşı ilk direnişini başlatmıştır (İnuğur, 1993, s. 352).

İstanbul ve Anadolu basınında Milli Mücadele'yi destekleyen gazetelerin yanı sıra bu duruma tüm gücüyle karşı çıkan ve bu durumun aleyhinde yorum yapan gazeteler de olmuştur. Bunlardan birisi olan *Peyam-ı Sabah Gazetesi*, 1920 yılında iki gazetenin (Sabah-Peyam) birleşmesiyle yayıma başlamış ve başyazarı Ali Kemal olmuştur. Topuz'a (2003, s. 108) göre, Ali Kemal önderliğinde yayım yapan gazete, her zaman Milli Mücadele'nin karşısında olmuş, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını yeren, buna karşılık İngiliz ve Fransızları öven yazılara gazetesinde yer vermiştir. Sait Molla adında bir İngiliz ajanı tarafından 1919 yılında yayımlanmaya başlayan *İstanbul Gazetesi* de Milli Mücadele'nin karşısında durmuştur. *İstanbul Gazetesi*, o dönemde padişah Mehmet Vahdettin ve sadrazam Damat Ferit Paşa'nın da üye oldukları İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin³⁷ fikir ve görüşlerini yaymış ve propagandasını yapmıştır. Milli Mücadele'nin karşısında olan bir diğer gazete Refii Cevat Ulunay'ın 1908 yılında çıkardığı *Alemdar Gazetesidir*. Bu gazete yayımlarıyla hem İttihatçıların karşısında durmuş hem de ülkenin kurtuluşu için İngilizlerin yardımının zorunlu olduğunu

---

³⁶ 14 Eylül 1919 yılında Sivas'ta yayımlanmaya başlayan *İrade-i Milliye* gazetesi, 10 Ocak 1920 yılında Ankara'da *Hakimiyet-i Milliye* adıyla ve daha sonrasında dil devrimine uygun olarak 28 Kasım 1934 yılında Ulus gazetesi olarak yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazeteyle ilgili detaylı bilgiler tezin 3. kısmını oluşturacağı için gazete bu bölümde yüzeysel olarak anlatılacaktır.

³⁷ 20 Mayıs 1919'da kurulan İngiliz Muhipleri Cemiyeti, İngilizlerden para yardımı alarak Kurtuluş Savaşı'nı engellemeyi ve Anadolu'da karışıklıklar çıkarmayı amaçlamıştır. Derneğin başında padişah Vahdettin, Damat Ferit Paşa, İçişleri Bakanı Ali Kemal, Âdil ve Mehmet Ali beyler ve Sait Molla bulunmaktadır. Derneğin başkanı ise İngiliz Rahip Freu'dur. Derneğin amaçlarından bir tanesi de, uygarcı girişimlerle İngiliz koruyuculuğunu istemek olmuştur. Daha fazlası için bkz. M. K. Atatürk (1987). "Nutuk" s. 10-11.

savunmuştur (İnuğur, 1993, s. 342-343). Söz konusu gazetede aynı zamanda "Kirpi" ve "Aydede" lakaplarıyla Refik Halit Karay da Milli Mücadele aleyhinde yazılar yazmıştır. Anadolu'da ise Milli Mücadele karşıtı yayın yapan gazetelerin başında Yunanların isteğiyle yayımlanan *İrşad Gazetesi* ve Fransız destekli yayım yapan *Ferda Gazetesi* gelmektedir. *İrşad gazetesi*, işgal kuvvetlerini dost gösterip Mustafa Kemal'e ağır hakaret içeren yazılar yazmış ve *Ferda Gazetesi* de halkın mücadele gücünü yıkmak için Kuvay-ı Milliye aleyhinde yayımlar yapmıştır.

Milli Mücadele döneminde bazı gazeteler yeri geldiğinde tarafsız olarak görünmüş, yeri geldiği zamanda ulusal direniş hareketini destekler nitelikte yayımlar yapmışlardır. Bu gazetelerden biri olan *Tasvir-i Efkar*, Velid Ebuuzziya yönetiminde ilk günler Milli mücadeleyi destekler nitelikte yayımlar yapmış ancak 1921 yılında *Tevhid-i Efkar* adıyla yayımlanan gazetenin bazı yazılarında da şeriatçı bir tutumla yazılar yayımlanmıştır (İnuğur, 1993, s. 344-345). Söz konusu gazeteyi önemli kılan bir diğer nokta ise, Mustafa Kemal'in Milli Mücadele sırasındaki ilk resminin bu gazetede yayımlanmış olmasıdır. Topuz'un (2003, s. 114) ifade ettiği üzere, 1894 yılında çıkan ve yayınlarını Milli Mücadele döneminde de sürdüren *İkdam Gazetesi'nin*, ilk zamanlarda Kuvay-ı Milliye'ye pek güveni olmamıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun gazeteye katılmasıyla birlikte Ankara'nın elde ettiği başarılar yansıtılmış ve gazetenin Anadolu yanlısı olduğu kanıtlanmıştır. Bu gazetelere ek olarak Ahmet Mithat Efendi'nin 1878 yılında kurduğu *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, mütareke yıllarında ılımlı bir politika seyrederken, zaferlerin kazanılmasıyla birlikte ulusal eylemleri desteklemiştir (Topuz, 2003, s.116).

Milli Mücadele döneminde, Kurtuluş Savaşı'yla ilgili haberleri halka duyurmak ve ulusal birliği tehlikeye düşürecek kışkırtmalara önlem alınması amacıyla 6 Nisan 1920 yılında "Anadolu Ajansı" (AA) kurulmuştur (Topuz, 2003, s. 139). Ajans kurulduğunda ilk muhabirler, askeri birlik kumandanları ve Kuvay-ı Milliyeci valiler olmuştur. Mustafa Kemal imzası taşıyan bir bildiriye AA'nın kurulmasını Fuat Süreyya Oral (1968, s. 47-48) şu şekilde ifade etmiştir:

"Kalbigâhı İslam olan merkezi saltanatı Osmaniye'nin düşman işgaline geçmesi ve bütün millet ve vatanımızın en büyük tehlikeye maruz kalması neticesi olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği milli ve mukaddes mücadele esnasında, efradı ümmetin dahili ve harici en sahih havadis ile tenviri ihtiyacı mübremi nazarı dikkat ve ehemmiyete alınmış ve

binnetice burada en salâhiyettar zevattan mürekkep bir heyeti mahsusa idaresinde ve (Anadolu Ajansı) unvanı altında bir müessese vücuda gelmiştir. Anadolu Ajansı'nın en seri vesait ile vereceği havadis ve malûmat esasen heyeti temsiliyemizin menabii asliye ve mevsukası olacağı cihetle, bu ajans tebligatının oraca ve ezcümle müdafaa-i hukuk teşkilatımızca ve hatta nahiye ve köylere kadar isali suretiyle mümkün olduğu kadar fazla intişar eyleyebilmesi için tertibatı müstacele alınması ve neticeden malumat itası ehemmiyetle rica olunur.."

AA tarafından, İstanbul, Antalya, Kars ve İzmit gibi illere şubeler açılarak buradaki haberler toplanmış, bunun yanı sıra yabancı ülkelerin yayınları takip edilmiş ve Ankara'ya ulaştırılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin kurtuluşuyla ilgili haberlerin yurtdışında duyurulması için Londra, Berlin, Paris ve New York'ta haber bürolarının açılması öngörülmüştür. AA'nın, 1 Mart 1925 tarihinde devletin hissedarı olduğu özel bir teşebbüse devri uygun görülmüş ve "Anonim Şirketi" haline getirilmiştir (Oral, 1968, s. 48).

Milli Mücadele'nin ardından Cumhuriyet ilan edildikten sonra basın, sınırsız bir özgürlüğe kavuşamamıştır. Cumhuriyet rejiminin yeni olmasından dolayı ülkede bir tarafta saltanı ve hilafeti savunanlar varken, diğer tarafta Cumhuriyet'in her türlü düşünceye özgürlük getireceğini düşünenler olmuştur. Yeni kurulmuş olan Cumhuriyet'in tehlikeye uğramaması için hilafet yanlısı bazı gazeteciler, İstiklal Mahkemesinde yargılanmışlardır. Bu gazeteciler Hüseyin Cahit Yalçın (Tanin), Ahmet Cevdet (İkdam) ve Velid Ebuuzziya (Tevhid-i Efkâr) olmuştur (Topuz, 1996, s. 80). Yargılama sonrasında mahkeme tarafından bu süreç içerisinde yargılanan tüm sanıkların beraatına karar verilmiştir. Yaşanan olaylar sonrası Mustafa Kemal basının önemine dikkat çekmiş ve şunları belirtmiştir:

"Arkadaşlar, Türk basını, milletin gerçek seda ve idaresinin kendini belirtmesi şekli olarak, Cumhuriyet'in çevresinde çelikten bir kale vücuda getirmelidir, bir fikir kalesi, bir zihniyet kalesi... Basın mensuplarından bunu istemek, Cumhuriyet'in hakkıdır. Bütün milletin samimi bir birlik ve dayanışma içinde bulunması bir zarurettir. Umumun selâmet ve saadeti bundadır. Mücadele bitmemiştir. Gerçekleri milletin kulağına ve vicdanına gereği gibi ulaştırmakta basının görevi çok, çok önemlidir... (Topuz, 2003, s. 146)".

İstiklal Mahkemeleri'nin ardından, ülke içerisinde yönetime muhalefet olan sesleri susturmak için 4 Mart 1925 yılında meclis tarafından "Tahrir-i Sükûn Kanunu" kabul edilmiştir. Bu kanunun içeriği şu şekilde olmuştur: Memleketin huzurunu, güvenliğini

ve işleyişini bozacak düzeyde yapılan yayınlar ve girişimler cumhurbaşkanının onayıyla hükümet tarafından yasaklanabilmekte, ayrıca sanıklar İstiklal Mahkemelerine verilebilmektedir (Topuz, 2003, s. 147). İçerikten de anlaşılacağı üzere söz konusu kanun hükümete sınırsız yetkiler vermiş ve hükümet, basın özgürlüğünü dilediği gibi kısıtlayabilmiştir. İki yılda kabul edilen Takrir-i Sükûn Kanunu, iki yıl daha uzamış ve 1929 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

2.2. 1930'lu Yılların Basın Hayatı

1930'lu yıllara gelmeden önce, basının önemi açısından üzerinde durulması gereken bir nokta da 3 Kasım 1928 yılında yapılan "Harf Devrimi" olmuştur. Arap alfabesinin ağır olması ve bu alfabeyle yazmanın zor olması gazete ve dergileri zor durumda bırakmıştır. Oral'a (1968, s. 90) göre, ağdalı ve üst tabakanın anlayabildiği Osmanlıca ile yazılan gazeteler bu sebepten ötürü halka ulaşamamıştır. Harf Devrimi'nin yapılmasının ardından bir yıl içerisinde tüm gazete ve dergiler yeni Latin Alfabeti'yle yayım yapmaya başlamıştır. Ancak, bu durum bir taraftan olumsuzluklara yol açmıştır. Eski gazeteler Latin Alfabeti'nden olumsuz bir şekilde etkilenecek şekilde kapanmak zorunda kalmıştır. Bu sebepten ötürü hükümet gazete ve dergilere üç yıl prim vermiş ve okurların yeni harflere alışmasını sağlamıştır (Tazegül, 2005, s. 151).

1930'lu yıllara gelindiğinde ise, ülkede tek parti rejimi olmasından dolayı basın özgürlüğü oldukça sınırlı bir hale gelmiştir. Bu durumu destekler nitelikteki olay ise 25 Temmuz 1931 yılında çıkarılan "Matbuat Kanunu" olmuştur. Çıkarılan Matbuat Kanunu'nun hükümlerini Hıfzı Topuz (1996, s. 88-89) şu şekilde özetlemiştir:

"Gazete ve dergi çıkarılması için artık ruhsat almak gerekmemekte, yalnızca hükümete bildiri verilmelidir.

Milli Mücadele'nin karşısında olan kişiler veya bu sebepten ötürü hüküm giyen kişiler gazete çıkartmamaktadır.

Gazete bünyesinde çalışan kişileri kontrol altında tutmak için, bu kişiler hükümete bildirilmelidir.

Telif haklarıyla ilgili olarak, bir gazete veya derginin yayınladığı haber üzerinden 24 saat geçmeden başka bir yerde yayınlanmamaktadır ve intihar olaylarının gazetelerde yayınlanması yasaklanmıştır.

Kanunun en önemli maddesi ise, hükümetin dilediği zaman, dilediği gazete ve dergiyi kapama yetkisi vardır ve buna itiraz edecek bir adalet yolu tanınmamaktadır".

1935 yılına gelindiğinde, Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Ankara'da "Birinci Basın Kongresi" toplanmıştır. Kongrenin toplanma amacı basın ile, Basın Genel Müdürlüğü arasında sıkı bir işbirliği sağlamak ve basının kültürel görevlerini geliştirmek olmuştur (Topuz, 2003, s. 161). Kongreye ait işlerin yürütülmesi ve basın birliğinin esaslarının kurulması için, Falih Rıfkı Atay, Hakkı Tarık Us, Naşit Hakkı Uluğ, Rüştü Öktem gibi kişilerden oluşan bir heyet seçilmiştir. Hazırlanan program gereğince Oral'a (1968, s. 122) göre, gazeteler ve dergilerde öz Türkçe dil birliğine gidilmiş, gazetelerin sayfa adedi azaltılmış, fiyat ve kaliteler üzerinde kararlar alınmıştır. Toplanan basın kongresinin ardından, 1937 yılında ilk olarak Atina'da "Balkan Basın Birliği" toplantısı düzenlenmiş ve daha sonra aralarında Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın olduğu ikinci kongre İstanbul'da yapılmıştır. Yapılan bu konferansta Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğinin sağlanması amacıyla kararlar alınmıştır.

Söz konusu dönemde yayım yapan önemli gazeteler; *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Tan*, *Son Posta* ve *Ulus* gazeteleri olmuştur. Cumhuriyet rejiminin en etkili sözcüsü olan *Cumhuriyet Gazetesi*, 1924 yılında Yunus Nadi, Zekeriya Sertel ve Nebizâde Hamdi tarafından kurulmuştur. Gazetenin yayım amacı, İstanbul'da yapılan hilafet propagandalarına karşı cumhuriyet rejimini savunmak, Cumhuriyet rejimini benimsetmek ve halka sevdirmek olmuştur (Topuz, 2003, s. 162). *Cumhuriyet Gazetesi*, en doğru ve en çok haberi birlikte vermiş, en ciddi bilim ve teknik konuları hakkında haberler vermiş ve yapılan devrimlerin en büyük savunucularından birisi olmuştur (Oral, 1968, s. 77). *Cumhuriyet Gazetesi* ilerleyen yıllarda yazar kadrosunu daha da zenginleştirmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Tan Gazetesi, 1935 yılında İş Bankası tarafından kurulmuştur. Kurulduğu zaman gazeteyi Ali Naci Karacan yönetmiş ancak zarar edildiği için Zekeriya Sertel, Halil Lütfü Dördüncü ve Ahmet Emin Yalman, gazeteyi 1936 yılında yeniden yayımlamaya başlamışlardır. Bir süre sonra gazetenin yazar kadrosuna Refik Halit Karay, Refi Cevat Ulunay ve Mümtaz Faik Fenik gibi birbirini tutmayan ve görüşleri farklı olan kişiler girmiştir (Topuz, 1996, s. 92). 1938 yılında Yalman'ın bir yazısı nedeniyle gazete

sansüre uğramış ve üç ay kapatılmıştır. Bu durum sonrasında ortaklık bozulmuş ve Yalman gazeteden ayrılmış, başyazarlık görevini de Zekeriya Sertel üstlenmiştir.

Kurucuları Zekeriya Sertel, Halil Lütfü Dördüncü ve Selim Ragıp Emeç olan *Son Posta Gazetesi* ise, 27 Temmuz 1930 yılında yayımlanmaya başlamıştır. Söz konusu dönemde çıkan gazetelerin hükümet desteğinden farklı olarak *Son Posta Gazetesi*, bağımsız bir politika izlemek istemiş ancak gazete İsmet Paşa'nın hükümeti karşısında durarak *Serbest Fırka*'ya destek vermiştir. *Son Posta Gazetesi*, *Serbest Fırka*'nın kapanmasının ardından bir dönem Anadolu'da en çok satılan gazete olmuştur. Ayrıca gazete, çok partili sisteme geçiş sonrası Demokrat Parti'yi desteklemiştir (Avşar, 1998, s. 33-34).

Söz konusu yıllarda yayımlanan dergiler ise şu şekilde olmuştur: *Kadro* (1932), *Çığır* (1932), *Ülkü* (1933)³⁸, *Fikir Hareketleri* (1933), *Yeni Adam* (1933), *Varlık* (1933), *Yedi Gün* (1933), *Yücel* (1935), *Karikatür* (1935).

---

³⁸ Ülkü Dergisi, 1933-1950 yılları arası Halkevleri genel merkezi tarafından Ankara'da yayımlanmıştır. Yayın hayatı üç ayrı dönemde ele alınan Ülkü Dergisi'nin amacı, Halkevlerinin ve dolayısıyla cumhuriyet ideolojisinin yayılmasıdır. Dergi bu yönüyle Ulus gazetesiyle benzerlikler göstermektedir. Söz konusu dergide, anlaşılır bir dille yazılar yazılması istenmiş, ayrıca yazıların inkılapçılık, halkçılık, memleket ve millet sevgisi ve dayanışmayı telkin edici özellikte olması vurgulanmıştır. Öte yandan, derginin yazarları arasında Mehmet Fuat Köprülü, Recep Peker, Suut Kemal Yetkin ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi isimler bulunmaktadır. Daha fazlası için bkz. B. Dağtaş ve M. Tazegül (2005). "Modernleşmeyi Okumak: Ülkü Dergisi (1933-1938)", *Kültür ve İletişim*, 8 (2): 75-99.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUS GAZETESİ'NDE MODERNLEŞME SÖYLEMİ

1. TARİHSEL SÜREÇTE ULUS GAZETESİ

Anadolu'da gelişen Milli Mücadele ruhuyla birlikte Milli Mücadele basını da doğmuş ve gelişim göstermiştir. Söz konusu süre zarfında, meslekte matbaacının olmayışı, mürettibin (dizici) olmayışı, kağıdın olmayışı, mürekkebin olmayışı ve yedek parçanın olmamasına karşın; Milli Mücadele'ye katılanlar gazete çıkarmışlardır (Topuz, 2003, s. 118). Milli Mücadele döneminde halkın bilinçli hale getirilmesi, Milli Mücadele'nin başarıya ulaşması ve yerel kamuoyunun yanısıra ulusal kamuoyunun da meydana getirilmesi için basın büyük bir görev üstlenmiştir. Savaşın durumunu merak eden halk için gazeteler, ilk baskılarından hariç ikinci baskı, akşam baskısı ve el ilanları dağıtmışlardır. Bu sayede basınla birlikte, halk arasında mücadele duygusunun gelişmesi, düşmana karşı toplumun birlik olması ve dayanışması önemli bir gelişme olmuştur.

Yaşanılan bu gelişmeler doğrultusunda Mustafa Kemal tarafından 11 Eylül 1919 yılında *İrade-i Milliye* gazetesi çıkarılmıştır. *İrade-i Milliye* gazetesi, Sivas Kongresinin sona ermesinden sonra ulusal bağımsızlık savaşının önemini, yapılacak işleri, durumun ilk önce kendi milletine anlatılması kararını almasından dolayı çıkarılmıştır (Özkaya, 2013, s. 25). Mustafa Kemal, o dönemde Sivas'ta öğretmenlik yapan Rasim Hoca ile görüşmüş ve gazetenin Sivas vilayet matbaasında çıkmasına karar vermiştir. Gazetenin başlık adı ve başlığın altında bulunan "Metalib ve amâli milliyenin müdafiidir" (Milletin arzu ve isteklerinin savunucusudur) ibaresi de Mustafa Kemal tarafından belirlenmiştir. 14 Eylül 1919 tarihinde yayınlanan gazetenin yazıları tamamen Mustafa Kemal'in direktifleri ile yazılmıştır. Söz konusu sayıda, Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi'ndeki açılış nutku, Kongrece padişaha çekilen telgraf, millete hitaben yazılan bildiri ve kongre haberleri yer almıştır (Oral, 1968, s. 41).

Mustafa Kemal, Sivas'ta bulunduğu zaman içerisinde gazetenin yazılarıyla bizzat ilgilenmiş ve takip etmiştir. Bu sürede gazetenin bütün sayfaları Ulusal Bağımsızlık Savaşı ile ilgili haberlere yer vermiştir. Bunların yanısıra, *İrade-i Milliye*'nin ne olduğu, niçin bağımsızlık savaşına girildiği, memleketin neden bu duruma düştüğü ve neler yapıldığı bu gazete vasıtasıyla duyurulmuştur (Özkaya, 2013, s. 26). Ancak *İrade-i*

Milliye gazetesi, 18 Aralık 1919 tarihinde Mustafa Kemal'in Sivas'tan ayrılmasıyla birlikte onun kontrolünden çıkmıştır ve gazeteyle ilgili sorunlar³⁹ yaşanmıştır.

Mustafa Kemal, Sivas'tan ayrılırken İrade-i Milliye gazetesini de Ankara'ya getirmek istemiş ancak Sivaslılar'ın bunun Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı anlatan bir anıt olarak kalmasını istemelerinden dolayı gazete orada çıkmaya devam etmiştir (Özkaya, 2013, s. 29). Bu durumun ardından Mustafa Kemal Ankara'ya gelişinin hemen sonrasında yeni bir gazete çıkarmak istemiştir. Amacı, İrade-i Milliye gazetesinde olduğu gibi Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın amaçlarını ve bu doğrultuda yapılanları halka duyurulması olmuştur. 10 Ocak 1920 tarihinde adını Mustafa Kemal'in koyduğu *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi haftada iki defa olmak üzere çıkarılmaya başlamıştır (Oral, 1968, s. 42). Gazetenin başlığının altında ise "Mesleği, milli iradeyi hakim kılmaktır" ibaresi yer almıştır. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin ilk sayısında Mustafa Kemal tarafından yazılan yazıyı Hıfzı Topuz (2003, s. 119-120) şu şekilde özetlemektedir:

"Hakimiyet-i Milliye üç büyük dayanak tanır; zeka, kültür ve hamiyet (yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası). Ulusun egemenliği ne sermayelerin, ne içi boş politikaların, ne kinlerin, çıkarların ve ikballerin (yüksek makamlara erişme) ne de geçici heveslerin oyuncağı olur. Ulus özgün ve bağımsız olmaya muhtaçtır. Egemenliği bunun için kullanacaktır. Gazetemizin gayesi ulusun bu ihtiyacı karşılamaktır".

Hakimiyet-i Milliye gazetesi, halka Kuvay-ı Milliye'nin ne olduğunu, neler yapmak istediğini, ne için kurulduğunu anlatmış ve kamuoyunun aydınlatılmasını amaçlamıştır. Gazetenin 11 no'lu sayısında söz konusu durumu Özkaya (2013, s. 31) şu şekilde ifade etmiştir: "Kuvay-ı Milliye, milletin ruhundan, ihtiyac-ı beka ve istiklalden doğmuştur. Kuvay-ı Milliye birliğini kimse bozamaz ayrıca Kuvay-ı Milliye dağılsın demek millet dağılsın demektir". *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde imzasız olarak çıkan başyazıların büyük bir çoğunluğunun Mustafa Kemal'e ait olduğu bilinmektedir. Mustafa Kemal'in farklı yerlerde gerçekleştirdiği konuşmalarla *Hakimiyet-i Milliye* gazetesindeki yazıların tutarlılığı söz konusu durumu destekler nitelikte olmuştur.

---

³⁹ Söz konusu sorunlardan biri, okurlar ve gazete yönetimi arasında çıkan anlaşmazlıklar olmuştur. İrade-i Milliye gazetesi hakkında, abonelerin ücretini verdikleri halde kendilerine gazete ulaştırılmamasıyla ilgili şikayetleri olmuş ve dolayısıyla bunu Mustafa Kemal'e bildirmişlerdir. Ayrıca İrade-i Milliye gazetesi, Mustafa Kemal'in şehirden ayrılmasından sonra Halis Turgut'un kontrolünderken iki defa İstiklal Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Bu süreçte Milli Mücadele ruhunun devamı için Halis Turgut tarafından "Gaye-i Milliye" gazetesi ve Hayri Lütfullah tarafından da "Mücadele-i Milliye" gazetesi yayınlanmıştır. Daha fazlası için bkz. F.M. Dervişoğlu (2009). "Milli Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yıl 2- sayı 6: s. 159-166.

Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan haberler incelendiğinde, halkı bilinçlendirmek amacıyla ve ülkede birlik beraberlik ortamının oluşturulması için büyük bir propaganda yürütülmüştür. Topuz'un (2003, s. 120) ifade ettiği 3 Nisan 1920 tarihli gazetede yer alan haber; "Bugün İstanbul'da bir hükümet varsa bu, milletin değil, İngilizlerin hükümetidir. Bu hükümetin üyeleri İstanbul işgal edildiği zaman evlerine çekildiler, bir grev bile yapmadılar" bu durumu destekler niteliktedir. Bununla birlikte gazetede yayınlanan; "Ey ahali... Kendi elinizle memleketinizi vermeyiniz. Bu mübarek toprakları, gâvurlara nasıl vereceksiniz? Karılarınızı, kızlarınızı gâvur kucaklarına nasıl teslim edeceksiniz? (Topuz, 2003, s. 121)" gibi haberlerle de vatanseverlik duyguları ön plana çıkarılmak istenmiş ve tedbirli olunmazsa yaşanabilecek tehlikelere karşı halk uyarılmak istenmiştir. Ayrıca, 16 Ekim 1920 tarihinde çıkan "Emekçi kadınlar, sizin ellerinizde iğne gibi bir silahınız var. Moskova telsizi, kadınları seferberliğe çağırıyor, biz de Türk kadınlarına sesleniyoruz." ve 27 Ekim 1920 yılında çıkan "Askerlikte paralı, bedelli askerlik yasası çıkarmak, zenginler yaşasın fakirler gebersin demektir. Herkesin görevi cepheye gitmektir (Topuz, 2003, s. 121)" haberleri Milli Mücadele için halkı bir araya getirmek istemiş ve ulusal bütünlüğün sağlanması amaçlanmıştır.

Hakimiyet-i Milliye gazetesi dönemin şartlarından dolayı çeşitli sorunlar yaşamış, çeşitli dönemlerde yayın hayatına ara verse de buna rağmen yayınlarını devam ettirmek istemiştir. Matbaada bulunan makinelerin eski olmasından dolayı fazla gazetenin çıkarılamaması, kağıt sıkıntısı, Ankara'da klişehane ve fotoğrafhanenin bulunmaması, para ve abone olmayışı gazetede yaşanan sorunlardan belli başlılarıdır (Oral, 1968, s. 44). Gazetenin söz konusu sorunlar nedeniyle ilan ettiği günlerde çıkamamasından dolayı Eskişehir'deki matbaa makinesi Ankara'ya getirilmiştir. Bu sayede gazete günlük olarak çıkarılmış ve ilerleyen zamanlarda da tüm Anadolu'da dağıtılmaya başlamıştır. Anadolu'da Hakimiyet-i Milliye gazetesine ilgi büyük olmuş, bağımsızlık savaşı ile ilgili tüm yazılar gazeteye gelerek buradan servis edilmiş ve hatta gazetenin yayın diline kadar ilgilenenler olmuştur. (Özkaya, 2013, s. 38).

Anadolu basınında durum bu haldeyken İstanbul'dan bilgi almak zorlaşmıştır. Gazete ilk kurulduğu zaman, İstanbul'dan genel durumla ilgili bilgiler paylaşılırken ilerleyen zamanlarda bu durum tersine dönmüştür. Bunun en önemli nedeni ise, işgal kuvvetlerinin İstanbul'daki etkileri ve İstanbul basınına sansüre uğramış olmasıdır. İstanbul basını önceleri Kuvay-ı Milliye ve Mustafa Kemal'in çalışmalarına karşı çıkmış

ancak ilerleyen zamanlarda Kuvay-ı Milliye ve Mustafa Kemal'in başarılı olduğu görülünce, sansür kısmen kalkmış, bağımsızlık savaşı ile ilgi haberlere az da olsa yer verilmiştir. İstanbul basınının, Anadolu basınıyla birlikte özellikle Hakimiyet-i Milliye gazetesiyle ortak hareket etmesi başarının gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Hakimiyet-i Milliye gazetesi bağımsızlık mücadelesi kazanıldıktan sonra da aynı yayın politikasına devam etmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesi ve Halk Fırkası'nın kurulmasının ardından tamamen bu fırkanın resmi yayın organı halini almıştır (Oral, 1968, s. 43). Halk Fırkasının kurulmasıyla birlikte, yapılan devrimler ve bu devrimlerin anlatılması, halka yayılması için öncü rolünü devam ettirmiştir. Hakimiyet-i Milliye gazetesinin yazar kadrosunda da dönemin önemli isimleri yer almıştır. Gazetenin başyazarlıklarını Hüseyin Ragıp, Ağaoğlu Ahmet, Mahmut Esat Bozkurt, Zeki Mesut, Ruşen Eşref Ünaydın, Mahmut Soydan ve 1931 yılında sonra Falih Rıfkı Atay yapmıştır. Başyazarların yanısıra gazetede güncel, toplumsal ve siyasal olaylarla ilgili makale yazan kişiler de olmuştur. Bunlar Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Aka Gündüz ve Celal Nuri İleri gibi isimlerdir (Yenituna, 2013, s. 127).

Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 28 Kasım 1934 yılında *Ulus* adını alarak 1938 yılına kadar Türkiye'nin her bakımdan en olgun gazetesi olarak yayın hayatına devam etmiştir (Oral, 1968, s. 75). *Ulus* gazetesinin de, cumhuriyetin kurulması ve gerçekleştirilen devrimlerle birlikte taşıdığı temel işlev, CHP'nin görüşleri ve düşüncelerini halka yansıtmak olmuştur. Bu durum, geçmişte İttihat ve Terakki'nin kendi görüş ve düşüncelerini halka anlatmak için çıkardıkları resmi yayın organları olan *Tanin* gazetesiyle benzerlikler göstermektedir. CHP'nin yarı resmi niteliğinde yayın organı olan *Ulus* gazetesinin, bir partiye bağlı olması Hürriyet Konyar'a (1999, s. 11) göre, sadece Türkiye'ye özgü bir gazetecilik örneği olmamıştır. Söz konusu dönemin diğer tek partili rejimlerinde (Sovyetler Birliği, Almanya) de *Ulus* gazetesi örneğinde olduğu gibi tek partilere ait yayın organları varolmuştur. Ayrıca *Ulus* gazetesi, dönemin koşulları gereği Kemalist yöneticilerin kendi görüşlerini açıkladıkları bir gazete olmuştur.

Ulus gazetesinin, demokratikleşmeye yönelik önemli katkıları olmuştur. Gazete, iktidarın görüşlerini topluma aktarmak suretiyle kabul edilen yeni demokrasi ilkelerini, topluma sunmuş ve sunulan bu yeni görüşleri tartışmaya olanak sağlamıştır (Konyar, 1999, s. 12). 1935 yılı Mayıs ayında CHP'nin dördüncü kurultayı toplanmış ve CHP'nin

yeni programı onaylanmıştır. 9 Mayıs 1935 tarihli Ulus gazetesinde parti genel sekreteri Recep Peker'in konuşmalarını Tevfik Çavdar (1983, s. 17) şu şekilde özetlemiştir:

"Biz liberal devlet tipinin tanıttığı, her gün bir karışıklıkla devletin durumunu, ileri gidişini, hızını bozan, yurttaşları birbirine düşüren, bütün geri ve fena tohumların yeşermesine yol açan nizam ve birlik düşmanı klasik demokrasi yerine yurttaş zekasının beslenip açılmasına da yol veren, sevgiye ve inana dayanan disiplinli bir beraberliği üstün sayıyoruz. Parti çalışmalarımızda hakiki anlamda en ileri demokratik yollarda yürüyoruz".

"Bu sistem ile Türkiye halkının idareye tesiri yalnız seçimlerde rey vermekle kalmıyor, egemenliğin kaynağı olan ulus yığını parti mekanizmasının işlemesi yolundan devlet idaresine arasız bir surette iştirak etmiş oluyor".

Kurultayda, tek parti yönetiminin kendini meşru kılmaya çalışması söz konusu dönemde dünyanın genel durumu itibariyle daha anlaşılabilir olmaktadır. Ancak, Kurultayda alınan kararlardan da anlaşılabilceği üzere CHP'nin demokrasi yaklaşımı klasik demokrasi kalıplarıyla uyumlu bir halde olmamıştır. Bu durumu Çavdar (1983, s. 17) şu şekilde belirtmiştir: "Klasik liberal demokrasi artık tarihe karışmıştır ve liberal demokrasinin olmadığı bir toplumda sınıf çatışmalarını körükleyen işçi hareketlerine de izin verilmemektedir. Bununla birlikte, yığınların yönetime katılımı seçimler kanalıyla gerçekleşmezken bireylerin parti yönetimindeki konumları seçimlerden daha etkili olmuştur".

Ulus gazetesi, CHP'nin yayın organı olarak partinin Genel Başkanı'nın emir ve görüşleri doğrultusunda haberlerini yapmıştır. Ancak gazetenin yönetimi ve matbaanın idaresi CHP Genel Sekreteri olan Recep Peker'e bırakılmıştır. Ulus gazetesinde görev yapacak olan başyazarını, işletme ve yazı müdürünü hatta matbaacısını da Recep Peker belirlemiştir. İşletme müdürü, başyazar ve yazı işleri müdürü tarafından kurulan bir komisyonla, hükümetin genel politikasını yansıtan haberlerde, politik haberlerde, bilim, kültür ve sanat haberlerinde görüş ve fikir alışverişi yapılmıştır. Daha sonra bu kararlar Genel Sekreter'e danışılarak haberler yayınlanmıştır. Ayrıca gazetenin yapılanmasında 1931 yılında başyazarlığa getirilen Falih Rıfki Atay da önemli bir rol oynamıştır. Atay, gazeteci kimliğinin yanısıra uzun yıllar milletvekilliği yapmış ve Mustafa Kemal'e yakınlığı dolayısıyla Batı tarafından "Atatürk'ün dili" olarak anılmıştır.

Falih Rıfki Atay önderliğindeki Ulus gazetesi fikir, kanaat gazetesi özelliği taşımasıyla ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda Ulus gazetesinde, Anglo-Amerikan

basınından farklı olarak, başmakale gazetesinin ilk sayfasında yer almış ve bu durum parti yönetimince belirlenmiştir. Başmakalelerde yazarlar, gazetesinin güttüğü siyasi politikaya göre günün haberlerini yorumlamışlardır. Ayrıca üslubu ne olursa olsun başyazının amacı, günün haber ve meseleleri konusunda halkı şekillendirmek olmuştur (Abadan, 1961, s. 99).

Ulus gazetesi yapısında ve içeriğinde, 1940'lı yıllara gelindiğinde çok partili hayata geçişle birlikte değişimler gerçekleşmiştir. Bunun nedenlerinden biri, CHP içerisinde tek parti zihniyetini devam ettirmek isteyen Recep Peker hükümetine karşı oluşan İsmet İnönü ve ılımlı kesimlerin olmasıdır (Konyar, 1999, s. 14-15). Gazetesinin siyasi yapısı İnönü tarafında yer alarak bu görüşler doğrultusunda haber yapmaya başlamış ve 1947 yılından itibaren başyazarlık görevini Falih Rıfkı Atay-Nihat Erim ikilisi yürütmüştür (İnuğur, 1993, s. 221). Gazete başyazarlığı 1949 yılında ise Hüseyin Cahit Yalçın'a geçmiştir.

1950 yılına gelindiğinde yapılan seçimler sonucunda CHP hükümeti yerine Demokrat Parti (DP) hükümeti kurulmuştur. DP hükümetinin basın alanında izlediği politikalar sonucunda Ulus gazetesi hakkında davalar açılmıştır. 1952 yılında Ulus gazetesi ve CHP binasında çıkan yangın sonucu gazete kapanmış, 1953 yılında Ulus gazetesi ekibi yeni matbaaya taşınarak *Yeni Ulus* gazetesi yayınlanmaya başlamıştır (Konyar, 1999, s. 16-17). 1954 yılında ise seçimleri tekrar DP'nin kazanmasıyla basına müdahale gerçekleşmiş ve Yeni Ulus gazetesi *Halkçı Ulus* adıyla yayınlanmaya başlamıştır. İlerleyen süreçte sıkıntılı günler geçirmeye devam eden gazete son sayısını 28 Temmuz 1971 tarihinde yayınlamıştır (Konyar, 1999, s. 19). Ulus gazetesinin devamı niteliğinde olan *Bariş* gazetesi 29 Temmuz 1971 yılında yayınlanmaya devam etmiştir.

2. ULUS GAZETESİ'NİN MODERNLEŞME SÖYLEMİ

2.1. Çalışmanın Yöntemi

Tarihsel temelleri İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye gazetelerine dayanan Ulus gazetesi, dönemin tek parti iktidarı olan CHP'nin ideolojisini yansıtan ve gerçekleştirilen devrimleri halka anlatmaya çalışan bir yayın amacı gütmüştür. Bununla birlikte gazetede, oldukça sık politik haberlere, bilim kültür ve sanat haberlerine ayrıca dış basında yer alan haberlere de yer verilmiştir. Türkiye'de modernleşme sürecine dair

Ulus gazetesinde yer alan haberlerin incelendiği bu çalışmada, *eleştirel söylem analizi* yöntemi kullanılmıştır. Ulus gazetesi, modernleşme kapsamında yapılan sosyal mühendislik projelerinin devrimler yoluyla hayata geçirilmesini yayınlarında yansıtırken, aynı zamanda bu projelerin halka yayılması ve benimsetilmesi için de etkin bir rol oynamıştır. Bu sebepten ötürü söz konusu gazetede yer alan haberler eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Ayrıca, çalışmada sonucunda elde edilen nicel bulgular da modernleşme dahilinde değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında, belirlenen periyodik süreçlerde yayımlanan gazetelerin ilk sayfasında ve devam sayfasında yayınlanmış, içeriğinde modernleşme unsurları taşıyan haberlerin niceliksel bulguları incelenmiştir. Bununla birlikte gazetede modernleşme ile ilgili yer alan yazı türleri ve fotoğraflar belirlenerek nicel bulgular başlığı altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın çözümleme bölümünde ise, Ulus gazetesinde yer alan modernleşme ile ilgili haberlerin söylemlerini ortaya koymak için *Eleştirel Söylem Analizi* yöntemi kullanılmıştır.

Bu bağlamda, çalışmanın nicel bulgularının değerlendirildiği bölümde, Ulus gazetesinde yayımlanan modernleşme ile ilgili gazete yazı türlerinin ve fotoğrafların sayısal dağılımı ortaya konulmuştur. Gazetenin ilk sayfaları ve devam sayfalarındaki modernleşmeyle ilgili haberler çalışma bağlamında incelenmiştir. Nicel bulguların değerlendirildiği söz konusu kısımda, 1935, 1936, 1937 ve 1938 yılları sınırlılık olarak belirlenmiştir. 1935 yılının Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım; 1936 yılının Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim; 1937 yılının Mart, Haziran, Eylül ve Aralık; 1938 yılının Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım aylarının ilk haftalarının ilk iki günü incelenmiştir. Bununla birlikte 1971 yılına kadar farklı isimlerde ve farklı zaman aralıklarında yayın hayatını sürdüren Ulus gazetesinin tüm sayılarının incelenmesi çok kapsamlı bir çalışma gerektirdiğinden dolayı gazetenin yayımlanmaya başladığı ilk dört yıl⁴⁰ zamansal sınırlılık olarak belirlenmiştir. Bu yüzden, çalışmada elde edilen bulgular ve yorumları çalışmada belirlenen sınırlılıklar çerçevesinde 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarında incelenmiş gazetelerdeki haber türleri ve fotoğraflar ile sınırlıdır. Gazetenin

---

⁴⁰ Daha öncede ifade edildiği gibi söz konusu gazete, 28 Kasım 1934 yılında "Ulus" adını almıştır. 1934 yılının son ayı olan Aralık ayında fazla bir bulgu elde edilemeyeceğinden dolayı, çalışma sınırlılıklarına dahil edilmemiş ve 1935 yılından itibaren içerisinde modernleşme unsuru taşıyan haberler araştırılmaya başlanmıştır. Öte yandan, gazete tarihi açısından büyük önem taşıyan Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat ettiği yıl olan 1938 yılı, araştırmaya dahil edilen sayıların son yılı olarak çalışma kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca, çalışma sınırlılıkları dahilinde seçilen aylar üçer aylık periyodik zaman aralığı baz alınarak belirlenmiştir.

yayınlandığı diğer yıllar ve çalışmada belirlenen sınırlılıklar dışında kalan günler çalışmanın kapsamı dışındadır.

Öte yandan, çalışmanın çözümleme bölümünde; çalışmada belirlenen sınırlılıklar çerçevesinde, Ulus gazetesinde 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarında yayımlanmış modernleşme ile ilgili gazete yazı türleri *eleştirel söylem analizi* yöntemiyle incelenmiştir. Söz konusu yıllarda Ulus gazetesinin tüm sayfalarında yayımlanmış modernleşme ile ilgili gazete yazı türlerinin irdelenmesi, emek ve zaman açısından çalışmanın sınırlılıklarını aşacağı düşünülmüştür. Bu sebepten ötürü eleştirel söylem analizi, gazetenin ön sayfasında ve devamında yer alan modernleşmeyle ilgili haberler ve köşe yazıları üzerinden gerçekleştirilmiştir. İçerisinde modernleşme unsuru taşıyan haberlerin seçimi ise, haberin genişliğine göre yapılmıştır.

Eleştirel söylem analizi, özellikle iletişim alanında gerçekleştirilmiş çalışmalarda medya metinlerinin çözümlenmesi için sıklıkla başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Birden fazla disiplinin yorumlanmasıyla oluşan eleştirel söylem analizinin önemli temsilcileri, Teun A. Van Dijk, Norman Fairclough, Ruth Wodak ve Peter Teo gibi isimlerdir. Van Dijk'a (1988a, s. 17) göre, söylem analizi, edebi çalışmalar, dilbilim, göstergebilim, konuşma iletişimi, antropoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi beşeri ve sosyal bilimlerin diğer disiplinlerinden ortaya çıkan yeni, disiplinlerarası bir çalışma alanıdır. Van Dijk'ın bu konu hakkında önemle vurguladığı şey, eleştirel söylem analizinin 'sosyal ve politik bir tutum' olması nedeniyle, bir araştırma yöntemi değil, bir disiplin olmasıdır (İnceoğlu ve Çomak, 2009, s. 30). Buna ek olarak, Van Dijk (1991, s. 62) eleştirel söylem analizini yazılı ya da sözlü metinleri incelemek için kullanılan özel bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Peter Teo (2000, s. 12) eleştirel söylem analizini, haber, politik görüşmeler ve iş görüşmeleri gibi birçok insana tarafsız ya da doğal olarak görünen metinleri 'eşitsiz buluşmalar' ya da manipülatif stratejilerin kullanıldığı metinler olarak ele almaktadır. Ruth Wodak ve Norman Fairclough da eleştirel söylem analizini şu şekilde tanımlamaktadır:

"Eleştirel söylem analizi söylemi-dili, konuşurken ve yazarken kullanılan bir 'toplumsal pratik' formu olarak görür. Söylemi toplumsal bir pratik olarak tanımlamak, spesifik söylemsel olguların, durumlar, kuramlar ve toplumsal yapılar arasındaki diyalektik ilişkiyi vurgular: Söylemsel olgu, kurumlar ve toplumsal yapılar tarafından şekillendirilir, ancak kendisi de bunları şekillendirir. Bu söylemin, toplumsal olan tarafından kullanılmasının

yanısıra, toplumsal olarak kurucu olduğunu gösterir -söylem durumları, nesnelere bilgisi, toplumsal kimlikleri ve insanlar ve gruplar arası ilişkileri kurar (Fairclough ve Wodak 1997'den aktaran Dağtaş, 2016, s. 186)."

Öte yandan Van Dijk, haberi bir tür (genre) olarak değil, bir söylem olarak değerlendirmiştir. İnal'a (1996, s. 97) göre Van Dijk, metin ve söylem sözcüklerini dönüşümlü olarak kullanırken haber söylemini, toplumda varolan egemen söylemlerin bir ürünü olarak görmektedir. Stuart Hall ise, haber metni içerisinde egemen söylemlerin yeniden kurulduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle asıl vurgulanmak istenen şey, haberde bulunan söylemin egemen söylemlerden yani iktidar/güç sahibi kurum ve kuruluşların söylemlerinden bağımsız bir şekilde değerlendirilmemesi gerektiğidir. Diğer taraftan, medya söylemleri yapısı bakımından da analiz edilmelidir. Van Dijk'a (1988b, s. 2) göre, bu şekilde bir yapısal analiz, yapısal ve üretken dilbilimde alışlageldiği gibi, izole edilmiş kelimelerin, kelime gruplarının veya cümlelerin fonolojik (phonological), morfolojik (morphological), sentaktik (syntactic) ve semantik (semantic) yapılarının gramer tanımlamasıyla sınırlı kalmamıştır. Ayrıca söylem, cümleler arasındaki genel uyum ilişkileri, genel konular, şematik formların yanısıra üslup (stylistic) ve retorik gibi karmaşık ve üst düzey boyutlara da sahiptir.

Öte yandan, söylem ve dilin kullanımı, ideolojilerden etkilenen önemli toplumsal pratiklerden bir tanesidir. Bu sebepten ötürü çoğu söylemin altında ideolojik temelli görüşler yer almaktadır. Van Dijk'a (2000, s.9) göre, ideolojik fikirlerin çoğu, öncelikli olarak ebeveynlerden ve akranlardan başlanarak, diğer grup üyelerini okuyarak ve dinleyerek öğrenilmektedir. Daha sonrasında ideolojiler, konuşma ve metin biçimleri arasından, televizyon izleyerek, reklamlardan, gazetelerden, okutulan kitaplardan, romanlardan, ya da dostlarımızla ve iş arkadaşlarımızla yaptığımız konuşmalardan 'öğrenilmekte'dir. Diğer yandan Dağtaş'a (2016, s. 187) göre Van Dijk, ideolojileri bireysel inançlar yerine grup üyeleri tarafından paylaşılan 'kolektif inanç sistemleri' olarak görmektedir. Böylelikle insanlar farklı toplumsal gruplara ait oldukları müddetçe, farklı ideolojilere sahip olmaktadır.

Eleştirel söylem analiziyle birlikte, basında yer alan haberlerin ve bu haber başlıklarının yapı ve metinsel işlevlerinin yanısıra, bu tür medya öykülerinin tarzı, düzenlenişi ve tematik organizasyonu belirlenmektedir. Van Dijk çalışmalarında, haber yapılarını tematik ve şematik yapılar üzerinden kurmaya çalışmaktadır. Tematik

anlayışta "macrostructure" ve "microstructure" yapılar önem taşımaktadır. Tematik çözümlemede ayrıca önemli unsurlardan biri de hiyerarşik (hierarchical structure) yapılar olmuştur. Diğer taraftan, Van Dijk (1988a, s. 55) haber yapısının varsayımsal (hypothetical) şemasını ise şu şekilde tabloştürmüştür:

<i>Haber "News Report" (ikiye ayrılır)</i>	<i>Arka plan "Background" (ikiye ayrılır)</i>
1. Özet "Summary"	1. Bağlam (Context)
2. Hikaye "Story"	2. Tarih (History)
<i>Özet "Summary" (ikiye ayrılır)</i>	<i>Bağlam "Context" (ikiye ayrılır)</i>
1. Üst başlık "Headline"	1. Şartlar "Circumstances"
2. Başlık "Lead"	2. Önceki olaylar "Previous events"
<i>Hikaye "Story" (ikiye ayrılır)</i>	<i>Yorumsallık "Comments" (ikiye ayrılır)</i>
1. Durumsallık "Situation"	1. Sözlü tepkiler "Verbal reactions"
2. Yorumsallık "Comments"	2. Sonuçlar "Conclusions"
<i>Durumsallık "Situation" (ikiye ayrılır)</i>	<i>Sonuçlar "Conclusions" (ikiye ayrılır)</i>
1. Bölüm ya da olay "Episodes"	1. Beklentiler "Expectations"
2. Arka plan "Background"	2. Değerlendirmeler "Evaluations"

Herhangi bir haberin üretim sürecinde makro yapılar önemli bir yer tutmaktadır. Makro yapısal analiz okuyucuların haberde genellikle neyi hatırladığını göstermek için kullanılmıştır. Haberin makro yapısı, haberin ideolojisini de içerisinde barındırmaktadır. Eleştirel söylem analizinde haber başlıkları, spotlar ve ardından gelen haber girişleri önemli bir yere sahiptir. Van Dijk'a (1988b, s. 15) göre, haberin makro yapıları şu şekilde ortaya çıkmıştır; Bunlardan ilki başlık, diğeri spot, bir diğeri bunları takip eden haber içeriğinin ayrıntıları ve sonlara doğru daha az görülen şematik kategoriler. Peter Teo da (2000, s. 13-14) haberin makro yapısının önemine atıfta bulunarak, söz konusu yapı içerisindeki hiyerarşik sıralamada haber başlığının önemini vurgulamıştır. Haber başlığı, habere konu olan olay hakkında bilgi ve yorum içermektedir. Öte yandan, haber başlıkları minimum kelime sayısı kullanılarak okuyucuya vermek istediği mesajı etkili bir şekilde iletmelidir. Ayrıca Dağtaş ve Dağtaş (2007, s. 84) da, Van Dijk, Teo ve Fairclough'dan hareketle başlıklar, spot ve haber girişlerinde ifade edilen makro

temanın, haber ideolojisini de içerisinde barındırdığı için, haber metni okuyucuya sadece yorumlanacak bilgi sağlamadığını, yorum ve bilginin paketlenerek okuyucuya iletildiğini ifade etmektedir.

Van Dijk (1988a, s. 59-60) mikro yapı çözümlenmelerinde ise haberde kullanılan cümlelerin yapısı üzerinde durmaktadır. Yapısal olarak basit ve karmaşık cümleler kullanılması, çatısı bakımından etken ve edilgen cümleler kullanılması, haberin zaman ve kip (-di'li geçmiş zaman, -miş'li geçmiş zaman) açısından incelenmesinde cümlelerin kısa ve uzun yapıları, sözcük ve sözcük öbeği seçimleri ve son olarak retorik gibi unsurlar mikro yapıların temelini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Ulus gazetesinde yayımlanmış modernleşme ile ilgili haberlerin söylemini ortaya koymak için eleştirel söylem analizi yapılmıştır. Bu bağlamda yapılan söylem analizi, Dağtaş ve Dağtaş'ın " Sivil İtaatsizlik Örneği Olarak Cumartesi Anneleri Eylemlerinin Türkiye Basınındaki Sunumu" (2007) ve Banu Dağtaş'ın " Arap Baharı'nın inşası: Türkiye gazetelerinin haber söylemleri" (2016) çalışmaları temel alınarak belirlenen semantik ve sentaktik analiz, kategorilerle ifade edilmiştir. Bu kategorilerden ilki kullanılan kelime tercihleri (lexicalization) ve aşırı kelime vurgularıdır (overlexicalization). Bir diğer kategori, haberin aktörleri ve onlara ait doğrudan alıntılardır (quotation patterns). Son kategori ise, sentaktik (syntactic preferences) tercihlerdir. Belirlenen bu kategoriler, daha önce belirtildiği gibi haberin makro ve mikro yapılarını içeren haber metni üzerine uygulanmıştır. Öte yandan, çalışmada sınırlılıklar dahilinde belirlenen 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarına ait haberler, ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.⁴¹ Sonrasında ise, genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Haberde kullanılan kelime tercihleri ve aşırı kelime vurguları haber söyleminin içerdiği ideolojik anlamı ortaya çıkarmak için kullanılan güçlü araçlardır (Dağtaş, 2016, s. 189). Haber metni içerisinde kullanılan her sözcük, bir çıkar amacı temsil etmekte ve herhangi bir söylemsel topluluğun vurgusunu taşımaktadır. Ayrıca, haberde kullanılan aynı sözcükler, farklı söylemler içerisinde farklı vurgular da taşımaktadır. Bu konu hakkında Van Dijk (1988b), haberde bulunan sözcük seçiminden bahsederken, aynı haber aktörünün "özgürlük savaşçısı" ve "terörist" olarak tanımlanabileceğinden söz eder. Haber yazımı esnasında bu sözcüklerden hangisinin kullanılacağı karmaşık bir

---

⁴¹ Çalışma dahilinde Ulus gazetesinin 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarında yayımlanan sayılarına, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Bölümü'nden online olarak erişim sağlanmıştır.

konu niteliği taşımaktadır. İnal'a (1996, s. 119) göre, bu konu hakkında üstünde durulması gereken nokta, dil içerisinde mücadelenin bir sözcüğün yerine farklı bir sözcüğün önerilmesi ve kullanılması olmadığıdır. Dil içerisinde mücadele, söylemlere ilişkin bir kavram olmuş ve sözcüklerin anlamı diğer bir deyişle vurgusu, söylemler içerisinde oluşmuştur.

Haberin aktörleri ve onlara ait doğrudan alıntılar, çalışma yöntemi olan eleştirel söylem analizi kapsamında belirlenen bir diğer kategoridir. Van Dijk'a (2000, s. 51) göre, söylemin ideolojik yapısı "biz" ve "onlar" ile ilgili olduğundan, haber aktörlerinin çözümlemesi çok önemlidir. Bu sebeple önermelerin savları, çeşitli rollerdeki aktörler, eylemden etkilenenler, failler ya da herhangi bir kişi hakkında olabilmektedir. Bununla birlikte Van Dijk'a (1991, s. 139) göre, basının toplumsal aktörleri sunması ve temsil etmesi, değerlerin ideolojik yapısının bir parçası olmuştur. Bu ideoloji, spesifik grupların neden olumlu ya da olumsuz olarak ele alındığını ve bu tür değer yargılarının toplumsal temsilin nasıl tutarlı bir sistem oluşturduğunu (psikolojik olarak tutarlı olmasa da) açıklamaktadır. Öte yandan, haber metinlerinde, daha çok güç ve iktidar sahibi olan haber aktörlerinin söylediği şeyler *tırnaklı ifadelerle* verilmektedir. Teo'ya (2000, s. 18) göre, tırnaklı ifade kullanımı, güç ve etkinin içeride kalmasına izin verirken aynı zamanda güçsüz toplumun fikirlerini ve dünya görüşünü dışarıya yansıtmamaktadır. Böylelikle güçlüler ve iktidar sahipleri, alıntı kalıpları sayesinde statüsünü ve görünürlüğünü artırırken, güçsüzler, yoksullar ve eğitimsizler susturulmakta ve güçsüzleştirilmektedir. Bu çalışmada da haber aktörlerinin tırnaklı ifadelerle verdikleri söylemler tespit edilerek yorumlanmıştır.

Haberde kullanılan cümle/cümlecik yapılarıyla da ilişkin olan sentaktik analiz, haber söylemi içerisindeki ideolojik anlamı ortaya çıkarmak için kullanılan bir diğer yöntemdir. Sentaktik analiz, cümle yapılarında basit ya da karmaşık cümleler, çatısı bakımından etken ya da edilgen çatılı cümleler ve haberde kullanılan zaman kipleri (-di'li/-miş'li geçmiş zaman) üstünde durmaktadır. Van Dijk'a (1988b, s. 11) göre basında kullanılan dilin gramatik analizi, gazetenin ya da gazetecinin dünya görüşünü ortaya çıkarmaktadır. Dağtaş ve Dağtaş (2007, s. 90) bu konu hakkında suçlu ve gösterici eylemlerinin aktif bir sentaks ile verilmesi, polis ve hukuk güçlerinin eylemlerinin ise edilgen bir sentaks ile verilmesini örnek göstermiştir. "polis göstericiyi öldürdü" şeklinde atılan bir başlık yerine, "gösterici polis tarafından öldürüldü" başlığı göstericiyi

ön plana çıkarmakta ve polise daha az önem vermektedir. "gösterici öldürüldü" şeklinde atılan bir başlık ise polisin belirsiz hale gelmesini sağlamaktadır (Van Dijk, 1988b, s. 11).

2.2 Nicel Bulgular ve Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarında Ulus gazetesinde yayımlanmış modernleşmeyle ilgili haber, fotoğraf, köşe yazısı ve yazı dizileri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, yöntemi ve sınırlılıkları çerçevesinde ortaya çıkan sayısal bulgular söz konusu bölümde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda nicel bulgular, yılların tek tek ele alınmasıyla irdelenmiş ve ardından genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Öte yandan, çalışmanın nicel bulgularının değerlendirildiği söz konusu bölümde dönemin koşulları da göz önünde bulundurularak bir takım modernleşme unsurları belirlenmiştir. Bu unsurlar şu şekildedir: (1) Teknolojik gelişmeler, (2) Laiklik, (3) Eğitim, (4) Ekonomik gelişmeler ve kalkınma, (5) Siyasi parti, demokrasi ve seçimler, (6) Ulus-kimlik, (7) Hukuki düzenlemeler ve (8) Toplumsal gelişme. Bu bağlamda, toplamda 8 tane unsur belirlenmiş ve haberler belirlenen bu unsurlara göre sınıflandırılmıştır.

Tablo 1. Modernleşme Unsurlarının Yıllara Göre Sayısal Dağılımı

Modernleşme Unsurları								
Yıllar	Teknolojik gelişmeler	Laiklik	Eğitim	Ekonomik gelişmeler ve kalkınma	Siyasi parti, demok. seçimler	Ulus-kimlik	Hukuki düzenlemeler	Top. gelişme
1935	1	1	5	28	11	5	3	17
1936	2	0	9	25	6	3	8	14
1937	4	0	3	19	4	20	6	27
1938	4	1	2	17	3	8	7	18
Toplam	11	2	19	89	24	36	24	76

Çalışmada belirlenen sınırlılıklar çerçevesinde Ulus gazetesinin 128 tane sayısı incelenmiştir. İncelenen gazeteler içerisinde toplamda 236 tane haberin modernleşme bağlamında yayımlandığı gözlemlenmiştir. Diğer taraftan, incelenen bazı haberlerin içerisinde birden fazla modernleşme unsuru taşıyan haber bulunmasından dolayı toplam haber sayısı ve bulunan modernleşme unsuru arasında farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, 1935-1938 yılları arası incelenen 236 adet haberde toplamda 281 adet modernleşme unsuru bulunmuştur. Elde edilen nicel bulgular yıllara göre şu şekilde dağılmıştır:

1935 yılı Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım aylarının ilk haftalarının ilk iki gününe ilişkin gazeteler incelendiğinde, Ulus gazetesinde toplamda 70 haber modernleşme ile ilgili olmuştur.⁴² Bu bağlamda; teknolojik gelişmelerle ilgili 1 unsur, laiklikle ilgili 1 unsur, eğitimle ilgili 5 unsur, ekonomik gelişmeler ve kalkınmayla ilgili 28 unsur, siyasi parti, demokrasi ve seçimlerle ilgili 11 unsur, ulus-kimlikle ilgili 5 unsur, hukuki düzenlemelerle ilgili 3 unsur ve son olarak toplumsal gelişmelerle ilgili 17 unsur belirlenmiştir. İncelenen gazeteler arasında modernleşme unsuru taşıyan en fazla haber ekonomik gelişmeler ve kalkınmalar kategorisinde görülürken, en az haber teknolojik gelişmeler ve laiklik kategorilerinde görülmüştür. İncelenen haberlerde toplamda ise 71 tane modernleşme unsuru tespit edilmiştir.

1936 yılı Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarının ilk haftalarının ilk iki gününe ilişkin gazeteler incelendiğinde, Ulus gazetesinde toplam 56 haber modernleşme ile ilgili olmuştur.⁴³ Bu bağlamda; teknolojik gelişmelerle ilgili 2 unsur, eğitimle ilgili 9 unsur, ekonomik gelişmeler ve kalkınmayla ilgili 25 unsur, siyasi parti, demokrasi ve seçimlerle ilgili 6 unsur, ulus-kimlikle ilgili 3 unsur, hukuki düzenlemelerle ilgili 8 unsur ve son olarak toplumsal gelişmelerle ilgili 14 unsur belirlenmiştir. 1936 yılında da içerisinde modernleşme unsuru taşıyan en fazla kategori ekonomik gelişmeler ve

---

⁴² Diğer taraftan, 1934 yılında toplanan dil kurultayı sonrası, yabancı kelimelerin yerine Türkçe kelimelerin önerilmesi, bütün terimlerin Türkçe kökenlerden türetilmesi ve Osmanlıcadan Türkçeye cep kılavuzunun hazırlanması gibi kararlar alınmıştır. Ulus gazetesi de 1935 yılı itibariyle alınan bu kararlara uymuştur. Yayımlanan haberlerde bu karar sonrası gerçekleştirilen dilde sadeleşme hareketleri gözlemlenmiştir. Ayrıca Ulus gazetesi bu kelimelerin halka anlatılması ve halk tarafından benimsenmesi için de genellikle gazetenin en alt kısmında bir yazı dizisi yayınlamaya başlamıştır. Bazı haberlerde de dil alanında yapılan gelişmelerin anlatılması için yazılar yayımlanmıştır. Bu doğrultuda 1935 yılında incelenen gazetelerin 12 tanesinde söz konusu yazı dizisine rastlanmıştır.

⁴³ 1936 yılında gerçekleştirilen III. Dil Kurultayı'nda Güneş Dil Teorisi üzerinde durulmuş ve Türkçe diline verilen önem daha da artmıştır. Ulus gazetesi de söz konusu teoriyi haberlerinde yansıtmıştır. Geçtiğimiz yılda olduğu gibi gazetenin alt kısmında Türkçe hakkında yazılar ve Türkçe kelimelerle ilgili haberler yer almıştır. Bu bağlamda, 1936 yılında incelenen gazetelerde 16 tane modernleşme bağlamında yayımlanmış yazı dizisi yer almıştır.

kalkınma olmuştur. İçerisinde laiklik unsurları taşıyan habere ise rastlanmamıştır. Söz konusu yılda, incelenen haberlerde toplamda 67 tane modernleşme unsuru bulunmuştur.

1937 yılı Mart, Haziran, Eylül ve Aralık⁴⁴ aylarının ilk haftalarının ilk iki gününe ilişkin gazeteler incelendiğinde, Ulus gazetesinde toplam 61 haber modernleşme ile ilgili olmuştur. Ayrıca 1937 yılı sonlarına doğru, II. Dünya Savaşı'nın yaklaşıyor olmasından dolayı dünyanın genel durumu göz önünde bulundurularak gazetede yoğun olarak dış haberlere yer verilmiştir. Bu bağlamda; teknolojik gelişmelerle ilgili 4 unsur, eğitimle ilgili 3 unsur, ekonomik gelişmeler ve kalkınmayla ilgili 19 unsur, siyasi parti, demokrasi ve seçimlerle ilgili 4 unsur, ulus-kimlikle ilgili 20 unsur, hukuki düzenlemelerle ilgili 6 unsur ve son olarak toplumsal gelişmelerle ilgili 27 unsur belirlenmiştir. Söz konusu yılda 1936 yılında olduğu gibi laiklik ile ilgili unsur görülmezken, bu kez gazetede modernleşme kapsamında en çok toplumsal gelişmeyle ilgili unsur yer almıştır. Ayrıca diğer yıllara oranla ulus-kimlik kategorisinde de artış görülmüştür. 1937 yılı içerisinde toplamda 83 adet modernleşme unsuru belirlenmiştir.

1938 yılı Şubat⁴⁵, Mayıs, Ağustos ve Kasım aylarının ilk haftalarının ilk iki gününe ilişkin gazeteler incelendiğinde, Ulus gazetesinde toplam 49 haber modernleşme ile ilgili olmuştur. İncelenen yıllar arasında modernleşme ile ilgili en az habere bu yıl rastlanmıştır. Bunun nedeni geçtiğimiz yılda olduğu gibi Ulus gazetesinin dış haberlere, savaş haberlerine ayırdığı yoğunluğunu arttırması ve Kasım ayında yayımlanan gazetelerin Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne yer vermesinden dolayıdır. Bu bağlamda; teknolojik gelişmelerle ilgili 4 unsur, laiklikle ilgili 1 unsur, eğitimle ilgili 2 unsur, ekonomik gelişmeler ve kalkınmayla ilgili 17 unsur, siyasi parti, demokrasi ve seçimlerle ilgili 3 unsur, ulus-kimlikle ilgili 8 unsur, hukuki düzenlemelerle ilgili 7 unsur ve son olarak toplumsal gelişmelerle ilgili 18 unsur belirlenmiştir. Söz konusu yılda en az modernleşme unsuru laiklik alanında görülürken, en çok modernleşme unsuru ise geçtiğimiz yıl olduğu gibi toplumsal gelişme alanında görülmüştür. 1938 yılında toplamda 60 tane modernleşme unsuru belirlenmiştir.

Bu bağlamda, Ulus gazetesinin modernleşmeye ilişkin haberlerinde yer alan modernleşme unsurlarının toplamına göre; teknolojik gelişmelerle ilgili 11 unsur,

---

⁴⁴ 1937 yılı Aralık ayında ilk haftanın pazartesi ve salı günü olan 6. ve 7. güne ait sayıların yayımlanmamasından dolayı, haftanın ilk günleri 1 Aralık 1937 Çarşamba ve 2 Aralık 1937 Perşembe günleri seçilerek incelenmiştir.

⁴⁵ 1938 yılı Şubat ayında yayımlanmayan çok fazla eksik gazete olmasından dolayı, haftanın 3. ve 4. günleri yani 2 Şubat 1938 Çarşamba ve 3 Şubat 1938 Perşembe günleri seçilmiş, diğer haftalarda da bu düzen devam ettirilmiştir.

laiklikle ilgili 2 unsur, eğitimle ilgili 19 unsur, ekonomik gelişmeler ve kalkınmayla ilgili 89 unsur, siyasi parti, demokrasi ve seçimlerle ilgili 24 unsur, ulus-kimlikle ilgili 36 unsur, hukuki düzenlemelerle ilgili 24 unsur ve son olarak toplumsal gelişmelerle ilgili 76 unsur belirlenmiştir.

Ulus gazetesinde modernleşme bağlamında yayımlanmış haberlerin nicel bulguları değerlendirildiğinde, en az bulunan modernleşme unsuru *laiklik* kategorisinde olmuştur. Bilindiği üzere, 1922 yılında saltanatın kaldırılması, 1924 yılında halifeliğin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması ve ardından 1925 yılında tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması gibi devrimler, laiklik alanında yapılan devrimlerden birkaçı olmuştur. Yapılan devrimlerin çalışmanın sınırlılıkları dahilinde belirlenen 1934-1938 tarihlerinden daha önce olması, gazetede laiklik unsurunun en az görülmesinde etken olduğu söylenebilir. Laiklik unsurunun ardından, *teknolojik gelişmeler* unsuru da haberlerde rastlanan az kategorilerden bir diğeri olmuştur. Teknolojik gelişme unsurlarının haberlerde fazla görülmemesinin sebebi, ülkenin o dönemki gelişmişlik düzeyi ve ekonomik durumuyla ilişkilendirilebilir.

Eğitim unsuru da diğer kategorilere kıyasla haberlerde az görülen bir kategori olmuştur. Bunun nedeninin, laiklik alanında olduğu gibi eğitim alanında da yapılan devrimlerin, çalışmadan daha erken bir tarihte yapılmasından dolayı olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitim unsurunun 1935 ve 1936 yıllarında diğer yıllara oranla daha fazla çıkmasının sebebi, söz konusu yıllarda yapılan ikinci ve üçüncü Dil Kurultayları ile bağlantılı olmasıyla yorumlanabilir.

Modernleşme unsurlarından olan *hukuki düzenlemeler* ve *siyasi parti, demokrasi ve seçimler* kategorileri, nicel bulguların sonucunda toplamda aynı sayıda çıkmıştır. CHP'nin yarı resmi niteliğinde yayın organı olan Ulus gazetesinde, 1935 ve 1936 yılında siyasi parti, demokrasi ve seçimler kategorisinin diğer yıllara oranla yüksek çıktığı görülmüştür. Bu durum, 1935 ve 1936 yıllarında Ulus gazetesinin ülke içerisindeki haberlere ve parti içerisindeki haberlere daha fazla yer vermesiyle ilişkilendirilebilir. Ancak ardından, 1937 ve 1938 yıllarında gazete yer alan oldukça yoğun dış haberler ve savaş haberleri, bu kategorideki düşüşün nedeni olarak gösterilebilir. Öte yandan, haberlerde görülme oranı diğer kategorilere göre yüksek olan *ulus-kimlik* unsurunun, 1937 yılında diğer yıllara oranla fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Bu durum, 2. Türk Tarih Kurultayı'nın bu yılda toplanması ve II. Dünya Savaşı'na yaklaşılrken yükselen milliyetçilik hareketleriyle bağlantılı olmasıyla yorumlanabilir.

Modernleşme bağlamında yayımlanmış haberlerden elde edilen nicel bulgular sonucu, *ekonomik gelişmeler ve kalkınmalar* ve *toplumsal gelişmeler* unsurları en fazla modernleşme unsurunun görüldüğü kategoriler olmuştur. Ekonomik alanda devletçilik ilkesi, 1930'lu yıllarda Türkiye'nin ekonomi siyaseti olarak kabul edilmiştir. Devletçilik ilkesinin ardından, 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Plan ve 1936 yılında İkinci Beş Yıllık Plan yürürlüğe konmuştur. Ulus gazetesinde sınırlılıklar çerçevesinde incelenen haberlerde, ekonomik gelişmeler ve kalkınmalar unsurunun yoğun olarak görülmesinin nedeni, ekonomik alanda yaşanan söz konusu gelişmelerin olduğu söylenebilir. 1935 ve 1936 yılında diğer yıllara oranla ekonomik gelişmeler ve kalkınmalar unsuru, haberlerde daha fazla görülmüştür. Bu durum, gazetenin 1937 ve 1938 yıllarında özellikle ilk sayfada dış haberlere oldukça yoğun yer vermesinden dolayı olmuştur. Öte yandan, 1932 yılında ilki açılan ve daha sonra tüm Türkiye'ye yayılan Halkevleri de toplumsal gelişmeler unsurunun incelenen haberlerde yoğunlukta olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Tablo 2. *Gazete Yazı Türlerinin ve Fotoğrafların Yıllara Göre Sayısal Dağılımı*

Yıllar	Yazı Türleri			Fotoğraf	
	Manşet	Köşe	Diğer	Var	Yok
1935	15	21	34	29	41
1936	8	17	31	17	39
1937	17	13	31	29	32
1938	10	9	30	24	25
Toplam	50	60	126	99	137

Ulus gazetesinde modernleşmeye ilişkin yer alan haberlerin toplamda 50 tanesi manşette, 60 tanesi köşe yazılarında ve 126 tanesi de diğer kısımlarda yer almıştır. Manşette yer alan haberler özellikle 1935 ve 1937 yılında yoğunlukta olmuştur. Genellikle bu haberlerin parti söylemleri, siyasi aktörlerin verdiği demeçler veya hukuki düzenlemelerle ilgili olduğu söylenebilir. Köşe yazıları da modernleşme unsurlarının yoğun olarak görüldüğü yazı türü olmuştur. 1935 ve 1936 yılında köşe yazılarında modernleşme söylemi yoğun olarak görülürken, diğer yıllarda köşe yazılarında azalma

olmuştur. Daha öncede belirtildiği gibi gazetenin başyazı olan Falih Rifki Atay ve diğer yazarlar tarafından yazılan köşe yazıları, ülkenin genel durumu ve CHP tarafından yapılan devrimler hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca modernleşmeyle ilgili yazılan bu köşe yazılarının siyasi, kültürel, ekonomik, toplumsal vb. konular hakkında olduğu söylenebilir. Geriye kalan yazı türleri de gazetede modernleşmeyle ilgili yayımlanmış en geniş yazı türünü oluşturmaktadır. Diğer yazı türleri, manşet ve köşe yazılarının aksine yıllara göre eşit dağılım göstermiştir. Diğer yazı türlerinde ise parti kurultayı, endüstri, ekonomi ve turizm gibi alanlarda yazılar yazıldığı görülmüştür.

Modernleşmeye ilişkin Ulus gazetesinde yer alan ve sınırlılıklar çerçevesinde incelenen 236 tane haberin toplamda 99 tanesinde fotoğraf bulunurken, 137 tanesinde ise fotoğraf kullanılmamıştır. Günümüz gazeteciliğinde önemli bir yere sahip olan haberlerde fotoğraf kullanımı, Ulus gazetesinin yapısı itibarıyla fazla tercih edilmemiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Ulus'un fikir gazetesi özelliği taşımasından dolayı olduğu söylenebilir. Ayrıca bir başka sebep de, dönem koşulları gereği gazete yayımlarında fotoğraf kullanımının yaygın olmamasından dolayı olduğu gösterilebilir. Öte yandan, modernleşme kapsamında kullanılan fotoğrafların büyük bir çoğunluğunu ise siyasi aktörler oluşturmuştur.

2.3 Ulus Gazetesi'nde Modernleşme Söylemi Analizi

Çalışmanın bu bölümünde, 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarında Ulus gazetesinde modernleşmeyle ilişkin yayımlanan haberlerin söylemleri analiz edilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın konusu, amacı, yöntemi ve sınırlılıkları çerçevesinde sözü edilen gazetenin ilk sayfası ve devamında bulunan manşet-sürmanşet haberleri ve köşe yazıları eleştirel söylem analizi kapsamında değerlendirilmiştir. Eleştirel söylem analizi sonucunda elde edilen bulgular, yılların tek tek ele alınmasıyla dört başlık altında irdelenmiştir: (1) 1935 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi, (2) 1936 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi, (3) 1937 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi ve (4) 1938 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi. Bu başlıkların ardından "Genel Değerlendirme" kısmında ise incelenen dört yıl sonucu elde edilen bulguların genel bir değerlendirmesi yapılırken, modernleşme söylemlerinin incelenmesi bağlamında önemli bir yere sahip olan köşe yazıları da ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

2.3.1. 1935 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi

Ulus gazetesinde yer alan modernleşmeye ilişkin haberlerin söylem analizinin yapıldığı 1935 yılında toplamda 33 adet haber incelenmiştir. Bu haberlerin 23 tanesi manşet-sürmanşet haberi, 10 tanesi de köşe yazısı olmuştur.

Tablo 3. 1935 Yılı Modernleşme Söylemi Taşıyan Haberlerin Kelime Tercihleri

Ulus	Kelime Tercihleri	Tarih ve Sayfa	Haberin Başlığı
	fırkanın daimi başkanı, büyük önderimiz	4 Şubat 1935, s. 1	Fırkamızın Ankara vilayet kongresi
	yeni Türkiye, büyük Türk devrimi	4 Şubat 1935, s. 1	Ökonomik kalkınma
	İlerleme, ulusal ödev ulusal devrim	5 Şubat 1935, s. 1	Önderimiz Kemal Atatürk'ün Ulus'a seçim beyannamesi
	yenileşen Türkiye	25 Şubat 1935, s. 5	Türk müziği için
	yurdun onarılması	25 Şubat 1935, s. 1	Bayındırlık Bakanlığı'nda yeni çalışmalar
	büyük bir mesele, Osmanlıca ölmüştür	6 Mayıs 1935, s. 1	Büyük bir mesele
	kurtarıcı ve kurucu parti, yeni Türkiye, yaratıcı önder, büyük önder, ulusal önder	6 Mayıs 1935, s. 1-3	Büyük kurultay perşembeye
	büyük önder, büyük ülkü	7 Mayıs 1935, s. 1	4. Büyük Kurultay için her şey hazır
	Kemalizm, inkılap	7 Mayıs 1935, s. 1	CHP programı taslağı
	inkılap fırkası, ülkedeki dertler cumhuriyet	28 Mayıs 1935, s. 3	1. Basın Kurultayı dün toplandı
	yeni manzara	4 Kasım 1935, s. 1	Bizim davalarımız 2
	yeni Türkiye, cumhuriyet	5 Kasım 1935, s. 1	Bizim davalarımız 3
	Türk inkılabı, Güneş- Dil Teorisi	25 Kasım 1935, s. 1	Güneş-Dil Teorisi

Modernleşme söylemi taşıyan haberlerin içerisinde kullanılan **kelime tercihleri** Dağtaş'a (2016, s. 189) göre, haber söyleminin içerdiği ideolojik anlamı ortaya çıkarılması için kullanılan güçlü araçlardır. Bu bağlamda, 1935 yılında Ulus gazetesinde

analiz edilen haberlerde kullanılan kelime tercihleriyle, ülkenin gelişmesi/kalkınması, yeni Türkiye, Kemalizm, cumhuriyet, devrimcilik, dönemin kurucu partisi, Güneş-Dil Teorisi ve Mustafa Kemal Atatürk anlamları kurulmuştur. 1935 yılında haberlerde kullanılan söz konusu kelime tercihleri şu şekilde olmuştur: *Yeni Türkiye, yenileşen Türkiye, Osmanlıca ölmüştür, yurdun onarılması, büyük bir mesele, cumhuriyet, Kemalizm, inkılap, ilerleme, büyük Türk devrimi, Türk inkılabı, büyük ülkü, ulusal devrim, ulusal ödev, yeni manzara, kurtarıcı ve kurucu parti, inkılap fırkası ve ülkedeki dertler*. Öte yandan, yeni Türkiye'nin kurulmasında önemli bir rol üstlenen Mustafa Kemal için; "*büyük önderimiz*", "*ulusal önder*", "*yaratıcı önder*" ve "*fırkanın daimi başkanı*" gibi kelime tercihleri haberlerde yer almıştır. Kullanılan kelime tercihleriyle, milliyetçi bir ideolojik tercih yapılmış ve gerçekleştirilen devrimleri yücelten bir anlam inşası yaratılmıştır.

Haber içerisinde kullanılan **aşırı kelime vurguları** da söylemde önemli bir yere sahip olmuş ve söylemde bulunan ideolojiyi ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Dağtaş ve Dağtaş'a (2007, s. 96) göre aşırı kelime vurguları, haberde yoruma yer bırakmayacak kadar bir tamamlanmışlık oluşturmaktadır. Bu bağlamda, 1935 yılı modernleşme unsuru taşıyan haberlerin söylemlerinde aşırı kelime vurguları ile; *gerçekleştirilen devrimlerin heyecanı ve bu devrim hareketine verilen desteğin artması, yeni Türkiye'nin kurulmasını ve ilerlemesini sağlayan politikaya devam edilmesi, ekonomik kalkınmayla birlikte refahın yükselmesi, demiryolu yapımının arttırılması, Türkiye'nin en kısa zamanda muasır medeniyetler seviyesine çıkarılması, CHP rejiminin ülke içerisindeki etkileri ve etkinliği ve Mustafa Kemal Atatürk'ün temsilinin inşa edildiği* saptanmıştır. Bu bağlamda, 1935 yılında modernleşme söylemi içeren haberlerde kullanılan aşırı kelime vurgularıyla ilgili inşa edilmek istenen tanımlamalar şu şekilde olmuştur: "Benliğini yabancı ve yanlış düşüncelerden kurtaran Türk ulusu için ekonomik kalkınmanın gerçek anlamı şudur: Ulus gönenci ile yurt bayındırlığını durmadan yükselmesi" (Ulus, 4 Şubat 1935, s. 1), "Türk vatanını mütemediyen yükselten ve ilerleten ana siyasette devam etmek kararındayız" (Ulus, 5 Şubat 1935, s. 1), "Sosyal birçok baskılar altında doğru yöntemini bulmuş olan bu kıvılcığa daha büyük bir dirlik ve daha büyük güç vermek gerekir" (Ulus, 11 Şubat 1935, s. 1), "Artık göğsümüzü gererek derin bir kıvançla söyleyebiliriz ki bugünkü Türk kurumu tipi, en ileri ve en ülkülü bir kurum tipidir" (Ulus, 11 Şubat 1935, s. 1), "Yurdu çelik ağlarla örüyoruz" (Ulus, 19 Şubat 1935, s. 1),

"Bütün Türk ulusu için tek ülkü; Türkiye'yi en kısa yoldan ve en kısa zamanda en büyük uluslar derecesine çıkarmak" (Ulus, 6 Mayıs 1935, s. 3), "Partinin ilk günlerinden beri bize değişmez yol olarak çizilmiş olan devrimcilik ana yoludur" (Ulus, 14 Mayıs 1935, s. 1), "Biz ulusal ekonomimizi, ne kadar çabuk, modern çalışma metotları ile, modern kurumlarla besleyebilirsek bu yoldaki ulusal verimi o kadar arttırırız" (Ulus, 21 Mayıs 1935, s. 1) ve "Türk'e ev bark olan her yer, sağlığın, temizliğin, güzelliğin, modern kültürün örneği olacaktır" (Ulus, 4 Kasım 1935, s. 1).

Öte yandan, "Bütün yurttan eski kötü manzara ağır ağır sönüp göçmüştür" (Ulus, 4 Kasım 1935, s. 1), "Karanlık 'ara devir'in mesuliyetleri milletin olmadığını, milli zeka ve kabiliyetin canlılığından ve kuvvetinden hiçbir şey kaybetmediğini, Atatürk cumhuriyetinin her bakımdan 12 yıllık eserleri ile ispat etmiş değil miyiz?" (Ulus, 4 Kasım 1935, s. 1) ve "Milli Türk İnkılabı, eski şark hurafelerini, Türk'ün milli benliği ve yaşayışı üzerinde fena tesir yapan bütün amilleri kökünden kazıyıp atmıştır" (Ulus, 25 Kasım 1935, s. 1) aşırı kelime vurguları da modernleşme bağlamı altında Osmanlı karşıtı anlam inşası için kullanılmıştır.

Ulus gazetesinde yer alan modernleşme söylemine sahip **haberlerin aktörleri ve onlara ait tırnaklı ifadeler** önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda 1935 yılında yayımlanan haberlerin aktörleri; Mustafa Kemal Atatürk, Şükrü Kaya (İç Bakanı), Celal Bayar (Ekonomi Bakanı), Recep Peker (CHP Genel Sekreteri), Necip Ali Küçüka (Denizli Milletvekili) ve Falih Rıfkı Atay (Ulus gazetesi başyazarı) olmuştur. Haber aktörü olan kişiler, siyasal alanda Türkiye'nin önde gelen kişileri olmuşlardır. Çalışma kapsamında incelenen haberlerde, Mustafa Kemal Atatürk, Recep Peker ve Necip Ali Küçüka gibi aktörlerden doğrudan alıntı yapıldığı da tespit edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün; "Ökonomide, maliyede, kültürde ve milli müdafaa ile iç ve dış siyasette doğruluğu denenmiş gidiş yollarında azim ile yürüyeceğiz" (Ulus, 5 Şubat 1935, s. 1), "Türk ulusunun idaresinde ve korumasıyla ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz ideyeldir" (Ulus, 5 Şubat 1935, s. 1), "Kurtarıcı ve kurucu partimizin tarihi, Türk kurtuluş ve devriminin tarihidir" (Ulus, 6 Mayıs 1935, s. 3), "Yıkılmış ve yakılmış, bakımsız ve yoksul bir memlekette on yıl içinde, her sahada ileri, ordusu kuvvetli, finansı düzgün, ekonomisi durmadan ilerleyen ve bütün dünyada saygı uyandıran büyük bir devlet çıkarmak, işte CHP'nin Büyük Önderinin kılavuzluğu ve başbuğluğu altında başarmış olduğu iş" (Ulus, 7 Mayıs 1935, s. 4) bu ifadeleri söz

konusu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca, Recep Peker'in, "Yeni programda ulusumuzun yücelmesi, kalkınması için lüzumlu olan her şey vardır" (Ulus, 7 Mayıs 1935, s. 4), "Partimizin programı hiçbir yurttaş arasında zümre ve sınıf farkları kabul etmediği gibi cinsiyet farkını da bütün uluslara örnek olabilecek bir şekilde ortadan kaldırmıştır" (Ulus, 13 Mayıs 1935, s. 6) ve Necip Ali Küçüka'nın "Biz büyük devrim atlayışları geçirmekte olan bir milletiz ve kendi amacımız içinde ilerlemekteyiz" (Ulus, 28 Mayıs 1935, s. 3) gibi alıntıları söz konusu duruma örnek gösterilebilir. Ayrıca genel olarak haber aktörü tarafından yapılan doğrudan alıntılara bakıldığında, modernleşme bağlamında olumlu yorumlara yer verildiği görülmüş ve olumsuz yorumlar haber içerisinde yer almamıştır. Öte yandan, haber aktörü tarafından yapılan doğrudan alıntılarla özetle; *ülkenin gelişme sürecinin devamı için gerekli tüm eylemlerin yapılması, ulusal birliğin sağlanmasının önemi, Türk milletinin kurtuluşu ve devrimlerin yapılmasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin rolü, gerçekleştirilen devrimler ve ülkenin kalkınmasında etkin bir görev üstlenen Atatürk'ün yüceltilmesi ve yeni parti programının ülkenin gelişmesi için önemli maddeler içermesi* anlatılmıştır.

Tablo 4. 1935 Yılı Modernleşme Söylemi Taşıyan Haberlerin Sentaktik Tercihleri

Ulus	Aktif Sentaks Fiilleri	Tarih ve Sayfa	Haberin Başlığı
	kurduk, uğraştık, yaptık, genişlettik, çıkardık	4 Şubat 1935, s. 2	Fırkamızın Ankara vilayet kongresi
	yürüdük, ilerledik, verdik	5 Şubat 1935, s. 1	Önderimiz Kemal Atatürk'ün Ulus'a seçim beyannamesi
	başladık, uğraştık	18 Şubat 1935, s. 2	Türk turizmi için çalışmalar
	başlattık, kararlaştırdık, açtık	19 Şubat 1935, s. 5	Yurdu çelik ağlarla örüyoruz
	ilerledik, hallettik	25 Şubat 1935, s. 5	Türk müziği için
	yaptık, sonuçlandırdık	25 Şubat 1935, s. 5	Bayındırlık Bakanlığı'nda yeni çalışmalar
	kurduk, verdik, kaldırdık, değiştirdik	6 Mayıs 1935, s. 3	Büyük kurultay perşembeye
	başardık, kabul ettik, verdik	7 Mayıs 1935, s. 4	4. Büyük Kurultay için her şey hazır
	yaptık, çalıştık, getirdik, ettik, yükselttik	13 Mayıs 1935, s. 1-4	Büyük kurultay partisinin hesaplarını çok beğendi
	başardık, çalıştık, elde ettik	13 Ağustos 1935, s. 5	Antikiteler ve müzeler alanında bu yılki çalışma
	uğraştık, başladık	18 Kasım 1935, s. 1	Sayımımız örnek bir sayım olmuştur

Haber metinlerinde kullanılan **sentaktik tercihler** de önemli bir yere sahiptir. Bunun en önemli etkenlerinden biri, haber söylemi içerisinde bulunan ideolojik anlamın sentaktik tercihler yoluyla ortaya çıkarılabilir olmasıdır. Öte yandan Van Dijk'a (1988b, s. 11) göre basında kullanılan dilin gramatik analizi, gazetenin ya da gazetecinin dünya görüşünü ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, 1935 yılında modernleşmeye ilişkin tespit edilen haberler incelendiğinde "başarma, yapma ve kararlılık anlamı" inşa eden aktif sentaksla şu fiiller kullanılmıştır: *Yaptık, uğraştık, kurduk, genişlettik, çıkardık, ilerledik, yürüdük, verdik, başladık, uğraştık, başlattık, kararlaştırdık, açtık, yükselttik, hallettik, sonuçlandırdık, kaldırdık, değiştirdik, başardık, kabul ettik, çalıştık, getirdik ve elde ettik.*

Öte yandan, kadının sosyal hayatta öneminin ve rolünün artması, sanatın ve Türk müziğinin gelişmesi, yapılan devrimlerle birlikte Türkiye'nin modernleşmesi ve cumhuriyet rejiminin ülkedeki önemi gibi haber konularında olumlu anlam inşasında kullanılan ve kesinlik yargısı içeren fiillerin yer aldığı söylemler şu şekilde olmuştur: "Artık kadın sosyal iş bölümlerinde erkekten hiç ayırt edilmeyecek!" (Ulus, 11 Şubat 1935, s. 1), "Bu güzide Türk ulusal musikisini geliştirdik" (Ulus, 25 Şubat 1935, s. 5), "Türkiye'yi modern bir devlet haline yükselttik" (Ulus, 6 Mayıs 1935, s. 3), "Değişmez yol olarak çizilmiş olan devrimcilik ana yoldur!" (Ulus, 14 Mayıs 1935, s. 4), "Planlama ve yüksek sanat için her zamandan fazla savaş!" (Ulus, 21 Mayıs 1935, s. 1), "Cumhuriyet böyle düşünmedi ve düşünemez!" (Ulus, 12 Ağustos 1935, s. 1). İncelenen haberlerde aktif sentaks kullanılarak olumsuz anlam içeren fiillere ise haber söylemlerinde söz konusu yılda rastlanılmamıştır.

2.3.2. 1936 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi

Ulus gazetesinde yer alan modernleşmeye ilişkin haberlerin söylem analizinin yapıldığı 1936 yılında toplamda 21 adet haber incelenmiştir. İncelenen haberlerin 11 tanesi manşet-sürmanşet haberi, 10 tanesi de köşe yazısı olmuştur.

1936 yılında Ulus gazetesinde analiz edilen haberlerde kullanılan **kelime tercihleri** genellikle milliyetçilik çatısı altında toplanmıştır. Söz konusu yılda kullanılan kelime tercihleriyle, modernleşme hareketi ve bu bağlamda gerçekleştirilen eylemler olumlu olarak sunulurken, devrimcilik, cumhuriyet, Kemalizm ve yeni alfabe anlamları kurulmuştur. Öte yandan, kurulan yeni Türkiye'yi ve Mustafa Kemal Atatürk'ü öven-

yücelten kelime tercihlerine de yer verilmiştir. 1936 yılı modernleşme unsuru taşıyan haberlerde kullanılan kelime tercihleri şu şekilde olmuştur: *Yeni Türkiye, Atatürk Türkiyesi, devletçi Türkiye, milli hedef, milli kurtuluş, devrimin baş döndüren hızı, rejimin demir eli, yeni alfabe, büyük parti hükümeti, Kemalizm, Kemalist inkılapçılar, cumhuriyet, büyük kurtarıcı ve yıkık ülke*. Kullanılan kelime tercihleriyle, Kemalizm ideolojisi sonucunda bu günlere gelindiği, CHP hükümeti ve Mustafa Kemal Atatürk tarafından ülkenin kurulduğu anlam inşası yaratılmıştır.

Tablo 5. 1936 Yılı Modernleşme Söylemi Taşıyan Haberlerin Kelime Tercihleri

Ulus	Kelime Tercihleri	Tarih ve Sayfa	Haberin Başlığı
	yeni alfabe	14 Ocak 1936, s. 1	Yazımız
	milli hedef	27 Ocak 1936, s. 1	Huzur hakkı
	cumhuriyet, yıkık ülke, Kemalizm, büyük parti hükümeti	6 Nisan 1936, s. 6	Dünkü açılış
	devrimin baş döndüren hızı, rejimin demir eli, devletçi Türkiye	13 Nisan 1936, s. 1-6	Linyit - enerji - ışık
	büyük kurtarıcı	14 Temmuz 1936, s. 1	Ulu önder ve Tarım Kredi Kooperatifleri
	Atatürk Türkiyesi	20 Temmuz 1936, s. 1	Boğazlar rejimi hakkında yeni mukavelename...
	milli kurtuluş	21 Temmuz 1936, s. 2	Atatürk Türkiyesinin yeni zaferi
	yeni Türkiye, Kemalist inkılapçılar	27 Temmuz 1936, s. 1	Yeni Türkiye ve rolü
	cumhuriyet	28 Temmuz 1936, s. 1	Adliye işleri

1936 yılında modernleşme unsuru taşıyan haberlerde **aşırı kelime vurguları** ile; *Mustafa Kemal ve çevresi tarafından gerçekleştirilen devrimlerin önemi, endüstri alanında kağıt fabrikasının kurulması, eğitim-öğretim alanında Türk alfabesinin kullanılması, yapılan bu devrimler sonucu ekonomik alanda yaşanan kalkınma hareketleri ve tarım kredi kooperatiflerinin kurulması, yeni Türkiye'nin istikrarı, milliyetçilik hareketlerinin önem kazanması ve Kemalizm ideolojisinin inşa edildiği* belirlenmiştir. Bu bağlamda, 1936 yılında modernleşme söylemi içeren haberlerde kullanılan aşırı kelime tercihleriyle ilgili inşa edilmek istenen tanımlamalar şu şekilde olmuştur: "Atatürk'ün devrim eserlerinden her birinin en başta gelen hassası, en derin

milli ihtiyaçlara cevap vermek ve onun içinde hemen yerleşmek ve kökleşmektir" (Ulus, 14 Ocak 1936, s. 1), "Odundan ve tezekten kömüre geçmek; büyük devrimin Arab yazısından Türk yazısına geçen yüzü kadar parlak, verimli ve kurtarıcı olacaktır" (Ulus, 13 Nisan 1936, s. 6), "Yıllardan beridir giriştiğimiz endüstri savaşında yeni bir zafer: Kağıt fabrikası" (Ulus, 20 Nisan 1936, s. 1), "Kurtarıcı dehalarının nuru altında yürüdüğümüz yolda yüksek irşadlarının yeni bir ilhanı olan Tarım Kredi Kooperatifleri" (Ulus, 14 Temmuz 1936, s. 1), "Bizim milli politikamızın iki sarsılmaz temeli vardır: Biri, kendi müdafaamız konusundaki kıskanç dikkatimiz; öteki bütün milletlerin emniyet ve hürriyetlerine karşı titiz itinaımızdır" (Ulus, 21 temmuz 1936, s. 1), "Yeni Türkiye istikrara vücut verecektir" (Ulus, 27 Temmuz 1936, s.1), "Bütün cumhuriyet müesseseleri gibi adliye de ilerilik hamlesine katıldı" (Ulus, 28 Temmuz 1936, s.1), "Biz 29 Birinciteşrin günü, eski ve unutulmaz olan o hatırayı değil, onun yepyeni inşa eserini kutluyoruz" (Ulus, 26 Ekim 1936, s. 1).

1936 yılında da modernleşmeye ilişkin haberlerin söylemine bakıldığında, **haber aktörleri ve tırnaklı ifadeler** 1935 yılında olduğu gibi benzerlikler göstermektedir. Mustafa Kemal Atatürk, Recep Peker, Celal Bayar, Şükrü Saraçoğlu (Tüze Bakanı), Necip Ali Küçüka, Şükrü Koçak (Erzurum Milletvekili) ve Falih Rıfki Atay gibi isimler 1936 yılında yayımlanan haberlerin aktörleri konumunda olmuştur. Bu bağlamda, siyasal alanda Türkiye'nin önde gelen kişileri olan, Şükrü Saraçoğlu; "Sporda, canlı ve hareketli Türk gençliğine bir an evvel kavuşmak için aynı istikamette yürüyeceğiz" (Ulus, 14 Nisan 1936, s. 5), Necip Ali Küçüka; "Büyük önderin kumandasında mucizevi bir hamle ile kurtulan ülke" (Ulus, 6 Ekim 1936, s. 1), Şükrü Koçak; "Kemalizm'in yapıcılık ve yaratıcılık havasından can alan Türk çocukları" (Ulus, 6 Nisan 1936, s. 6) ve Falih Rıfki "Erkin (özgür) bir ekonomi politikası güdemeyen koskoca Osmanlı İmparatorluğu!" (Ulus, 20 Ocak 1936, s. 1), "Biz halka tevekkül dersi değil, ihtiyacını madde olarak veriyoruz" (Ulus, 26 Ekim 1936, s. 1) demiştir. Öte yandan, genel olarak haber aktörü tarafından verilen söylemlere bakıldığında modernleşme bağlamında olumlu yorumlara yer verildiği görülmüştür. Öte yandan, haber aktörü tarafından yapılan doğrudan alıntılarla; *spor alanında Türk gençliğinin üstüne düşen görev, Mustafa Kemal Atatürk'ün sayesinde ülkenin kurulması, Kemalizm ideolojisinin Türk çocuklarına kılavuz olması, hükümet tarafından halka tevekkül dersinden ziyade gereksinimlerinin madde olarak verilmesi* anlatılmıştır.

Tablo 6. 1936 Yılı Modernleşme Söylemi Taşıyan Haberlerin Sentaktik Tercihleri

Ulus	Aktif Sentaks Fiilleri	Tarih ve Sayfa	Haberin Başlığı
	yetiştirdik, kazandırdık, verdik, çoğalttık, gösterdik	6 Nisan 1936, s. 6	Dünkü açılış
	değiştirdik, kabul ettik, gösterdik	13 Nisan 1936, s. 1	Boğazlar rejimi hakkında alakalı devletlere verdiğimiz notanın...
	kabul ettik, şart koştuk, aldık, verdik	7 Temmuz 1936, s. 1	Tarım Kredi Kooperatifleri
	gerçekleştirdik, ettik, yetiştirdik, kurtardık	21 Temmuz 1936, s. 2	Atatürk Türkiyesinin yeni zaferi
	ilerledik, verdik, istedik	28 Temmuz 1936, s. 1	Adliye işleri
	kurduk, getirdik, gönderdik, vaat ettik	28 Temmuz 1936, s. 1-5	Köylerimizin kalkınması
	izah ettik, çıkardık, yaptık, hatırlattık	27 Ekim 1936, s. 1-5	General Ali Hikmet Ayerdem Ulus'a spor işlerimizi anlattı

1936 yılında modernleşmeye ilişkin tespit edilen haberler incelendiğinde **sentaktik tercihler** bağlamında aktif sentaksyla şu fiiller kullanıldığı saptanmıştır: *Yaptık, yetiştirdik, kazandık, verdik, çoğalttık, gösterdik, değiştirdik, kabul ettik, şart koştuk, aldık, gerçekleştirdik, ettik, kurtardık, ilerledik, istedik, kurduk, getirdik, gönderdik, vaat ettik, izah ettik, çıkardık ve hatırlattık.* Kullanılan söz konusu aktif sentakslı fiillerle, "ilerleme, yapma ve kararlılık anlamı" inşa edilmiştir.

Öte yandan, ekonomi alanında izlenen politikanın toplumsal refahı yükseltmesi, spor, alfabe devrimi, dış siyasette izlenen politika, elektrik, inkılap ve milli ülkü gibi haber konularında olumlu anlam inşasında kullanılan ve kesinlik yargısı içeren fiillerin yer aldığı söylemler şu şekilde olmuştur: "Yeni alfabe devrimiyle, halkı vaktinde kurtarmış oluyoruz" (Ulus, 14 Ocak 1936, s. 1), "Dış siyasamızda hedefimiz enternasyonal barış ise, ekonomi siyasamızın hedefi milli refahtan ibarettir" (Ulus, 20 Ocak 1936, s. 1), "Cumhuriyet hükümetinde spor lüks değil milli bir ihtiyaçtır" (Ulus, 6 Nisan 1936, s. 6), "Çıra ışığından bol ve ucuz elektriğe kavuşulacak!" (Ulus, 13 Nisan 1936, s. 6), "Atatürk Türk milletidir ve Türk milleti Atatürk'tür" (Ulus, 21 Temmuz 1936, s. 2), "İnkılabımızın samimiyet ve esaslılığı hakkında hiç kimsede şüphe ve tereddüt bırakmadık" (Ulus, 27 Temmuz 1936, s. 1), "Türkiye Devleti milli ülküye yaklaşmak için koşarken hiçbir yabancı kuvvet buna hail (mani) olamaz" (Ulus, 6 Ekim

1936, s. 1) ve "Biz inandık mı, yaparız" (Ulus, 26 Ekim 1936, s. 1). İncelenen haberlerde aktif sentaks kullanılarak olumsuz anlam içeren fiillere 1935 yılında olduğu gibi 1936 yılı haber söylemlerinde de rastlanılmamıştır.

2.3.3. 1937 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi

Ulus gazetesinde yer alan modernleşmeye ilişkin haberlerin söylem analizinin yapıldığı 1935 yılında toplamda 32 adet haber incelenmiştir. Bu haberlerin 23 tanesi manşet-sürmanşet haberi, 9 tanesi de köşe yazısı olmuştur.

1937 yılında Ulus gazetesinde modernleşme unsuru taşıyan haberlerin söyleminde kullanılan **kelime tercihleriyle** ağırlıklı olarak, cumhuriyet rejimi, yeni Türkiye, Kemalizm ideolojisi, gerçekleştirilen devrimler ve bu devrimlerin Halkevleri aracılığıyla halka anlatılması, ekonomik alanında beş yıllık program ve milli endüstri, yeni alfabe ve Güneş-Dil teorisi, Türk Tarih Kurumu, Mustafa Kemal Atatürk'ün yüceltilmesi ve milliyetçilik vurgusu anlamları kurulmuştur. Bu bağlamda kullanılan kelime tercihleri şu şekilde olmuştur: *Yeni Türkiye, Kemalist Türkiye, cumhuriyet hükümeti, yeni rejim, cumhuriyet, Kemalizm, inkılap, yeni alfabe, güneş-dil teorisi, Türk Tarih Kurumu, halkevi, ulusal ekonomi, milli endüstri, beş yıllık program, milli bayram ve hayat refahı*. Öte yandan, haberlerde Mustafa Kemal Atatürk için; "*Büyük şef*", "*büyük önder*", "*yüce önder*", "*büyük önderimiz*" ve "*ulu önder*" gibi kelime tercihleri kullanılmıştır. Söz konusu kelime tercihleriyle, gerçekleştirilen devrimlerin önemi vurgulayan, cumhuriyet rejimini öven ve kalkınmayı hedefleyen bir anlam inşası yaratılmıştır.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir konu "*Milli şef*" deyimidir. Söz konusu deyim ilk kullanan kişi, dönemin CHP Genel Sekreterliğini yapan Recep Peker olmuştur. Peker, 1933 yılında Ülkü dergisinde yayımlanan "Disiplinli Hürriyet" adlı makalesinde milli şef deyimini şu şekilde dile getirmiştir: "Biz, düşünen, yazan, söyleyen, çalışan ve kazanan hürriyetli ve aynı zamanda cemaati korumak ve yaşatmak için lazım olan bütün kayıtları tanıyan, devlet otoritelerinin, milli şeflerin hükümlerine candan uyanan ve inanan disiplinli bir cemiyet kurmak davasındayız (Dağtaş ve Tazegül, 2005, s. 90)". Bu alıntıdan hareketle Peker, disiplinli bir toplumun kurulması için, devlet otoritesine ve milli şefin söylemlerine uyulmasının gerektiğini vurgular. Bu bağlamda, dönemin faşizm etkisi göz önünde bulundurulduğunda Dağtaş ve Tazegül'e

(2005, s. 90) göre, Recep Peker'in "milli şef" kavramını nasyonal sosyalizmden ödünç aldığı söylenebilir.

Tablo 7. 1937 Yılı Modernleşme Söylemi Taşıyan Haberlerin Kelime Tercihleri

Ulus	Kelime Tercihleri	Tarih ve Sayfa	Haberin Başlığı
	yeni Türkiye, Kemalist Türkiye	2 Mart 1937, s. 1	Türk nasyonalizmi
	cumhuriyet eğitmeni	9 Mart 1937, s. 1	İlk temeller
	hayat refahı	16 Mart 1937, s. 1	Havacılar
	milli endüstri, beş yıllık program	8 Haziran 1937, s. 5	Sümerbank idare meclisinin raporu
	halkevi, büyük şef	14 Haziran 1937, s. 1	Atatürk'ün şark vilayetleri hakkında yüksek iltifatları
	Kemalizm, cumhuriyet hükümeti	21 Haziran 1937, s. 1	Tunceli'nde
	büyük önder	20 Eylül 1937, s. 1	İkinci Türk Tarih Kurultayı
	Türk Tarih Kurumu, cumhuriyet, yüce önder	21 Eylül 1937, s. 4	Atatürk'ün huzuriyle ikinci Türk Tarih Kurultayı Dolmabahçe'de açıldı
	milli bayram, cumhuriyet, büyük önder, güneş-dil teorisi	27 Eylül 1937, s. 1-6	Dil bayramı
	büyük önderimiz, yeni alfabe, güneş-dil teorisi	27 Eylül 1937, s. 5	Dil bayramı dün kutlandı
	büyük şef, yeni rejim	1 Aralık 1937, s. 1	Büyük şefin kamutay günü ihtisasları
	Kemalist Türkiye	2 Aralık 1937, s. 1	Türkiye ve tarihi
	halkevi, ulusal ekonomi, cumhuriyet, beş yıllık program,	13 Aralık 1937, s. 1-8	Başbakan mühim bir nutuk söyledi
	cumhuriyet, ulu önder	14 Aralık 1937, s. 5	B. Şükrü Kaya güzel bir konferans verdi
	inkılap, büyük şef	20 Aralık 1937, s. 1	Medeni kanunumuz hakkında bazı münakaşalar

1937 yılında yayımlanan ve içerisinde modernleşme unsuru taşıyan haberlerin söylemlerinde **aşırı kelime vurguları** ile; *cumhuriyet rejiminin ülkede yaptığı imar işleri ve cumhuriyetle birlikte ülkede hayat standartlarının yükselmesi, Türk köylüsünün kalkınmasının önemi, Türk Tarih Kurultayı ve milli dil, ülkenin gelişmesi ve kalkınması için ekonominin önemi, milliyetçilik bilincinin halka aşılması ve Mustafa Kemal*

Atatürk önderliğinde ve onun katkılarıyla ülkenin düşmandan kurtulması anlamının inşa edildiği saptanmıştır. Bu bağlamda, 1937 yılında modernleşme söylemi içeren haberlerde kullanılan aşırı kelime tercihleriyle ilgili inşa edilmek istenen tanımlamalar ise şu şekilde olmuştur: "Ne yapalım? Türkiye'nin tüm bayındırlık işleri cumhuriyete kalmıştır" (Ulus, 1 Mart 1937, s. 1), "Türk köyünün ilk kalkınma parolalarından biri şudur: Tezekten-linyite!" (Ulus, 23 Mart 1937, s. 1), "Biz sulh davasında hakiki ve samimi bir hâdim (hizmet eden) vaziyetindeyiz" (Ulus, 15 Haziran 1937, s. 1), "Cumhuriyet, işsizlere iş, topraksızlara toprak, devlet yüzü görmeyen dağlara kanun, mekteb, yol, ışık ve asla uslanmayan zorbalara ceza götürüyor" (21 Haziran 1937, s. 1), "İkinci Türk Tarih Kurultayı enternasyonal büyük bir kültür hadisesidir" (Ulus, 21 Eylül 1937, s. 1), "Türkler için dil bayramı, büyük bir milli bayramdır" (Ulus, 27 Eylül 1937, s. 1), "Ankara'nın ve sembolü olduğu Türkiye'nin bu dev adımlarla ilerleyişi..." (Ulus, 28 Eylül 1937, s. 5), "Milletlerin hayatında en mühim mesned ve denilebilir ki, birinci derecede mühim mesned ekonomik teşkilattır" (Ulus, 13 Aralık 1937, s. 1), "Türk inkılabının vasıflarından biri de, hiç şüphesiz ki milliciliktir" (Ulus, 14 Aralık 1937, s. 5), "Atatürk rejimi, cumhuriyet devri Türk milletinin hayat standardını yükseltmiştir ve yükseltmektedir" (Ulus, 14 Aralık 1937, s. 5) ve "Atatürk rejimi, memleketi düşman ayağı altında çiğnenmekten kurtardı!" (Ulus, 14 Aralık 1937, s. 1).

Ulus gazetesinde, 1937 yılında modernleşme söylemine sahip **haberlerin aktörleri ve onlara ait doğrudan alıntılar** önemli bir yer tutmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü (Başvekil), Şükrü Kaya, Fuad Ağralı (Maliye Vekili), Celal Bayar ve Falih Rıfki Atay gibi isimler söz konusu yılda yayımlanmış haberlerin aktörleridir. Çalışma kapsamında incelenen haberlerde, Mustafa Kemal Atatürk, Şükrü Kaya, Celal Bayar ve Falih Rıfki Atay gibi aktörlerden doğrudan alıntı yapıldığı da tespit edilmiştir. Öte yandan, modernleşme bağlamı altında yapılan bu söylemler, *Osmanlı İmparatorluğu karşıtı* anlam inşası edilmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda, siyasal alanda Türkiye'nin önde gelen kişileri olan, Mustafa Kemal Atatürk; "Bizi en çok heyecana getiren hadise, Türk köylüsüne nacizhane olsa da ufak bir vazife yapmış olduğumuzdur" (Ulus, 14 Haziran 1937, s. 1), "Mevzuu bahsolan hediye yüksek Türk milletine benim asıl vermediği düşündüğüm hediye karşısında hiçbir ehemmiyeti haiz değildir" (Ulus, 14 Haziran 1937, s. 1) ve "Tarih yazmak tarih yapmak kadar güçtür. Yazan yapana sadık kalmakla değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır"

(Ulus, 21 Eylül 1937, s. 1), Şükrü Kaya; "Dün Osmanlı saltanatını kuşatan düşmanlık, kin ve garz hisleri bugün Türkiye Cumhuriyeti lehinde, takdir ve muhabbete inkılap etmiştir" (Ulus, 14 Aralık 1937, s. 5) ve "Cumhuriyetin saltanat devrinden miras aldığı memleketin hali ortadaydı" (Ulus, 14 Aralık 1937, s. 5), Celal Bayar; "Türk vatanını istihdaf eden (hedef alan) hususi mahiyette ve umumi mahiyette olsun bir tehlike mevcut değildir" (Ulus, 13 Aralık 1937, s. 1) ve Falih Rıfkı Atay; "Biz Osmanlı İmparatorluğu'nun Kemalist Türkiye'nin kuruluş prensiplerine uymayan maddi ve manevi bütün miraslarını içeride ve dışarıda tasfiye etmekteyiz" (Ulus, 2 Mart 1937, s. 1) demiştir. Buna ek olarak, 1937 yılı içerisinde genel olarak haber aktörü tarafından yapılan söylemlere bakıldığında, modernleşme bağlamında olumlu yorumlara verildiği görülürken, diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu dönemi ise eleştirilmiştir. Öte yandan, haber aktörü tarafından yapılan doğrudan alıntılarla; *Türk köylüsünün kalkınması için yapılan reformlar, yeni Türkiye'yi hedef alan bir tehlikenin bulunamaması, ülkenin kalkınmasında ve gelişmesinde gerçekleştirilen devrimlerin önemi, cumhuriyet döneminin Osmanlı saltanatından üstün görülmesi ve Osmanlı döneminden kalan alışkanlıkların temizlenmesi* anlatılmıştır.

Tablo 8. 1937 Yılı Modernleşme Söylemi Taşıyan Haberlerin Sentaktik Tercihleri

Ulus	Aktif Sentaks Fiilleri	Tarih ve Sayfa	Haberin Başlığı
	verdik, gösterdik, arttırdık, temin ettik	2 Mart 1937, s. 1	Yeni bütçe 229.676.000 lira
	yaptık, verdik, hazırladık	8 Mart 1937, s. 1	Demir-çelik endüstrisi
	yaptık, başladık, devam ettik	16 Mart 1937, s. 1	Demir ve çelik fabrikası 1939'da işeyecek
	yaptık, açtık	23 Mart 1937, s. 1	Sergimiz
	yaptık, yükselttik, arttırdık, gösterdik, kolaylaştırdık	8 Haziran 1937, s. 5	Sümerbank idare meclisinin raporu
	verdik, gösterdik, karşıladık, istedik	15 Haziran 1937, s. 6	İ. İnönü politikamızı anlattı
	yaptık, düşündük, ilerledik	21 Eylül 1937, s. 6	Türk Tarih Kurumu nasıl çalışıyor?
	topladık, geliştik, söyledik	13 Aralık 1937, s. 1-8	Başbakan mühim bir nutuk söyledi

Ulus gazetesinde 1937 yılında son olarak kullanılan **sentaktik tercihlere** bakıldığında, modernleşmeye ilişkin tespit edilen haberlerde aktif sentaksla "yapma, gerçekleştirme ve sürdürülebilirlik anlamı" inşa eden şu fiiller kullanılmıştır: *Yaptık,*

verdik, gösterdik, arttırdık, hazırladık, temin ettik, başladık, devam ettik, açtık, yükselttik, kolaylaştırdık, karşıladık, istedik, düşündük, ilerledik, topladık, geliştik ve söyledik.

Öte yandan, yeni Türkiye'de iş olanaklarının artması, ekonomik alanda yeniden vergi konmaması ve vergilerin arttırılmaması, eğitimde köylerin üzerine düşülmesi, Sümerbank'ın endüstri programı, Türk Tarih Kurumu'nun çalışmaları ve ekonomik alanda refaha erişilmesi gibi haber konularında olumlu anlam inşasında kullanılan ve kesinlik yargısı içeren fiillerin yer aldığı söylemler ise şu şekilde olmuştur: "Türkiye'nin her türlü iş hacmi boyuna artıyor" (Ulus, 1 Mart 1937, s. 1), "Ne bir vergi arttırılacak, ne de yeniden konacak!" (Ulus, 2 Mart 1937, s. 1), "Kısa bir zamanda 32 bin köylüye eğitmen yollayacağız" (9 Mart 1937, s. 1), "Sümerbank beş yıllık endüstri programındaki vazifesini hakkıyla başarmıştır" (8 Haziran 1937, s. 1), "Atatürk'ün Trabzon seyahati bu diyarlara taze bir kuvvet ve yeni bir hız vermiştir" (14 Haziran 1937, s. 1), "Vergileri indirme politikasına devam edeceğiz" (Ulus, 15 Haziran 1937, s. 1), "Tarihçe ve dilce Türkler ana milletir!" (Ulus, 27 Eylül 1937, s. 1) ve "Memleketimizin alış kabiliyeti mütemadiyen ve mütevaliyen (aralık vermeden) yükselecek!" (Ulus, 13 Aralık 1937, s. 8). Öte yandan, incelenen haberlerde aktif sentaks kullanılarak olumlu anlamda fiiller kullanılmış, olumsuz anlam içeren fiillere ise haber söylemlerinde söz konusu yılda rastlanılmamıştır.

2.3.4. 1938 Yılında Yayımlanan Modernleşmeye İlişkin Haberlerin Söylem Analizi

Ulus gazetesinde yer alan modernleşmeye ilişkin haberlerin söylem analizinin yapıldığı ve çalışma sınırlılıkları dahilinde son yıl olarak belirlenen 1938 yılında toplamda 21 adet haber incelenmiştir. Bu haberlerin 12 tanesi manşet-sürmanşet haberi, 9 tanesi de köşe yazısı olmuştur. Ayrıca, söz konusu yılda dünyanın genel durumundan dolayı Ulus gazetesi, dış haberlere ve savaş haberlerine yoğun olarak yer vermiştir.

Bu bağlamda, 1938 yılında Ulus gazetesinde yer alan ve modernleşme unsuru taşıyan haberlerde kullanılan **kelime tercihlerinde** ağırlıklı olarak, ülkede çeşitli alanlarda gerçekleştirilen devrimlerin önemi, yeni Türkiye, büyük şef, Kemalizm, devrimcilik, cumhuriyet vurgusu, Devletçilik politikası sonucunda ekonomik alanda yaşanan gelişmeler ve Osmanlı geçmişinin olumsuzlanması anlamları kurulmuştur. 1938 yılında kullanılan söz konusu kelime tercihleri ise şu şekilde olmuştur: *Yeni*

Türkiye, cumhuriyet, yeni devir, yeni kanun, yeni bütçe, inkılap, Kemalizmin çocukları, milli endüstri, milli ihtiyaç, ilerleme, halkçılık, türkkuşu, mahvedici bir mazi, büyük önder, büyük şef, ulu Atatürk ve milli cenaze. Kullanılan bu kelime tercihleriyle, yeni rejimin üstünde durulmuş, ekonomik alanda yaşanan gelişmeler gösterilmiş, milliyetçi bir ideolojik tercih yapılmış, yapılan devrimlerin ülkeye sağladığı katkılar vurgulanmış ve Mustafa Kemal Atatürk'ü yücelten bir anlam inşası yaratılmıştır.

Tablo 9. 1938 Yılı Modernleşme Söylemi Taşıyan Haberlerin Kelime Tercihleri

Ulus	Kelime Tercihleri	Tarih ve Sayfa	Haberin Başlığı
	büyük önder, büyük şef, inkılap	3 Şubat 1938, s. 1	Büyük şefin çok yüksek teberruları
	milli endüstri	10 Şubat 1938, s. 1	GİR Kararnamesinin ilk dört aylık neticeleri
	milli ihtiyaç, yeni kanun	16 Şubat 1938, s. 8	Sigortacılık tam bir garanti altında
	Kemalizmin çocukları	17 Şubat 1938, s. 1	Türk gazeteciliği
	yeni Türkiye, yeni kanun	9 Mayıs 1938, s. 1-3	Toprak mahsulleri ofisi
	yeni devir, cumhuriyetin hamlesi	23 Mayıs 1938, s. 1	İki devir ve iki sergi
	büyük şef	23 Mayıs 1938, s. 1	Cenevrede Türk tezi kabul edildi
	yeni Türkiye, yeni bütçe, milli müdafaa	24 Mayıs 1938, s. 1	Bütçe başlarken
	cumhuriyet, büyük şef	24 Mayıs 1938, s. 7	Bütçe görüşmeleri dün başladı
	cumhuriyet, yeni devir, mahvedici bir mazi	15 Ağustos 1938, s. 1	Onbeşinci yıl
	ilerleme, türkkuşu	23 Ağustos 1938, s. 6	Havacı nesli yetiştirmek için
	cumhuriyet, halkçılık	8 Kasım 1938, s. 1	düşmanımız kağıt mıdır?
	ulu Atatürk, milli cenaze	22 Kasım 1938, s. 1	Büyük Türk Milletine
	yeni Türkiye, inkılap, cumhuriyet, büyük şef	29 Kasım 1938, s. 1-3	Bir devlet stüdyosu

1938 yılı içerisinde, modernleşme unsuru taşıyan haberlerde **aşırı kelime vurguları** ile; *yeni Türkiye'nin kurulması ve bu bağlamda Bursa'nın modern bir anlayışla inşa edilmesi, cumhuriyet döneminde Türk Hava Yolları'nun önemi, ekonomide yeni ithalat rejimi ve yeni bütçe, Kemalizm ideolojisini yansıtan Türk Matbuatı ve büyük*

şef Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde ülkenin ilerlemesinin inşa edildiği saptanmıştır. Bu bağlamda, 1938 yılında modernleşme söylemi içeren haberlerde kullanılan aşırı kelime tercihleriyle ilgili inşa edilmek istenen tanımlamalar şu şekilde olmuştur: "Modern bir anlayışla vücuda getirilen şehirden biri olan Bursa" (Ulus, 3 Şubat 1938, s. 9), "Cumhuriyetin en genç ve en modern olan müessesesi Türk Hava Yolları" (Ulus, 9 Şubat 1938, s. 1), "Yeni ithalat rejimi ile piyasalar canlılık kazanacaktır" (Ulus, 10 Şubat 1938, s. 1), "Kemalizm'in en salahiyetli direği Türk Matbuatı" (Ulus, 17 Şubat 1938, s. 1), "Uzun yıllar uyutulan ve oyalanan bu istidadların (alışkanlık), böyle birden şahlanması büyük tali ve saadetlerimizin kurulmakta olduğunu ne güzel gösteriyor" (Ulus, 23 Mayıs 1938, s. 8), "On beş senelik şayimizin eseri, aynı şartlar içinde başkalarının daha iyisini başaramayacakları kadar muazzamdır" (Ulus, 24 Mayıs 1938, s. 1), "Yeni Türkiye cumhuriyeti bir nizam ve medeniyet âmilidir, barışçı, inşacı ve halkçıdır" (Ulus, 24 Mayıs 1938, s. 1) ve "Bu işler, kadir ve kıymeti ölçülemez Büyük bir Şef'in idare ve irşadı altında, kabiliyetine hiç şüphe olmayan bir milletin başardığı işler, hakikatlerdir" (Ulus, 15 Ağustos 1938, s. 1).

Ulus gazetesinde yer alan modernleşme söylemine sahip **haberlerin aktörleri ve onlara ait tırnaklı ifadeler** değerlendirildiğinde bu bağlamda, 1938 yılında yayımlanan haberlerin aktörleri; Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü (Atatürk'ün ölümünden sonra 2. Cumhurbaşkanı), Celal Bayar, Fuat Ağralı, Ferid Celal Güven (Mersin Milletvekili), Sabiha Gökçen (Türkkuşu Başöğretmeni) ve Falih Rıfkı Atay olmuştur. Ayrıca, çalışma kapsamında incelenen haberlerde İsmet İnönü, Celal Bayar, Ferid Celal Güven ve Sabiha Gökçen gibi aktörlerden doğrudan alıntı yapıldığı da tespit edilmiştir. İsmet İnönü, "Fena zihniyet ve idare ile geride bırakılmış Türk cemiyetini en kısa yoldan insanlığın en mükemmel (gelişkin) ve en temiz zihniyetleriyle mücehhez (donanımlı) modern bir devlet haline getiren Atatürk" (Ulus, 22 Kasım 1938, s. 1) ve "Atatürk, tarihte uğradığımız en zalim ve en haksız ittiham gününde meydana atılmış, Türk milletinin masum ve haklı olduğunu iddia ve ilan etmiş, ülkeyi kurtarmıştır" (Ulus, 22 Kasım 1938, s. 1), Celal Bayar, "Ana prensibimiz şudur: gümrüğü verildikten sonra Türkiye'ye ithal edilemeyecek mal bırakmamak..." (Ulus, 10 Şubat 1938, s. 1), Ferid Celal Güven, "Cumhuriyetin on beşinci yıl dönümünü müşterek bir duygu, müşterek bir çalışma ile tebarüz ettirmeye muvaffak olmak, onun büyük değeri namına esaslı bir vazifemizdir" (Ulus, 15 Ağustos 1938, s. 3) ve Sabiha Gökçen, "Türk çocuğunu en

modern cihazlara kavuşturarak, havacı nesli bir an evvel yaratacağız" (Ulus, 23 Ağustos 1938, s. 6), "Büyük bir planör fabrikası kurulacak, yeniden motörlü tayyare mektepleri açılacak" (Ulus, 23 Ağustos 1938, s. 6) demiştir. Öte yandan, haber aktörü tarafından yapılan doğrudan alıntılarla özetle; *Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkeyi modern bir devlet haline getirdiği için övülmesi, havacılıktaki ve ekonomik alandaki gelişmeler ve Cumhuriyet'in on beşinci yılına müşterek duygu, çalışma ile girildiği* anlatılmıştır.

Tablo 10. 1938 Yılı Modernleşme Söylemi Taşıyan Haberlerin Sentaktik Tercihleri

Ulus	Aktif Sentaks Fiilleri	Tarih ve Sayfa	Haberin Başlığı
	yaptık, verdik, hazırladık, karşıladık	9 Şubat 1938, s. 1-8	Türk hava yollarında
	başladık, azalttık, getirdik	10 Şubat 1938, s. 1	GİR kararnamesinin...
	yaptık, hazırladık, hizmet ettik	16 Şubat 1938, s. 8	Sigortacılık tam bir garanti altında
	açtık, hazırladık, inşa ettik	23 Şubat 1938, s. 1	Kamutay planı müsabakası neticelendi
	kurduk, yükselttik, genişlettik, devrettik	9 Mayıs 1938, s. 1-3	Toprak mahsulleri ofisi
	kurduk, başladık, istedik, takviye ettik	24 Mayıs 1938, s. 1	Bütçe başlarken
	yaptık, istedik, yükselttik, karşıladık, tespit ettik	24 Mayıs 1938, s. 7	Bütçe görüşmeleri dün başladı
	yetiştirdik, arttırdık, çıkardık, anlattık, ayırdık	23 Ağustos 1938, s. 6	Havacı nesli yetiştirmek için

1938 yılında modernleşmeye ilişkin tespit edilen haberler incelendiğinde **sentaktik tercihler** bağlamında aktif sentaksla şu fiiller kullanıldığı saptanmıştır: *Yaptık, verdik, açtık, kurduk, hazırladık, karşıladık, başladık, azalttık, getirdik, hizmet ettik, inşa ettik, yükselttik, genişlettik, devrettik, istedik, takviye ettik, karşıladık, tespit ettik, yetiştirdik, arttırdık, çıkardık, anlattık ve ayırdık.*

Öte yandan, havacılığın hem ülke müdafaasında hem de taşımacılıktaki önemi, cumhuriyet dönemiyle birlikte yeni Türkiye'de hayat standartlarının yükselmesi, modern yapıda okulların inşa edilmesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrası "Atatürk Enstitüsünün" hayata geçirilmesi gibi haber konularında olumlu anlam inşasında kullanılan ve kesinlik yargısı içeren fiillerin yer aldığı söylemler şu şekilde olmuştur: "Tayyare hem memleket müdafaasında, hem de tecavüz vaziyetinde ve nihayet yolcu ve

eşya naklinde en mühim vasıta olmuştur" (Ulus, 9 Şubat 1938, s. 1), "Hedef, ne kimsenin işine karışmak, ne kimseyi işimize karıştırmak!" (Ulus, 17 Şubat 1938, s. 1), "İstatistikler ve bilançolar sonucu Türkiye'de hayat standardı, ferdi ve milli ihtiyaç seviyesi hızla yükselmektedir" (Ulus, 9 Mayıs 1938, s. 1), "Ankara'da on üç tane modern ilkokul binası meydana getirilmiş ve bunlarla birlikte şehrimizdeki ilk mekteb sayısı yirmiye bulmuştur" (Ulus, 16 Mayıs 1938, s. 1) ve "Bugün ilk vazifemiz, mevcut hatıralara dokunmamak, dağınık olanları toplamak ve bundan başka derhal Atatürk enstitüsünü vücuda getirmektir" (Ulus, 28 Kasım 1938, s. 1).

2.3.5. Köşe Yazılarının Konuları

Herhangi bir yazar tarafından günlük olaylar veya bir konu hakkında yazılan köşe yazıları, Ulus gazetesinde yer alan modernleşme söyleminin ortaya konulması açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Ulus gazetesinde incelenen diğer yazı türlerinin yanı sıra köşe yazıları da dönemin siyasi, ekonomik, kültürel, toplumsal vb. konuları hakkında bilgi vermektedir. Köşe yazılarında yazarlar genellikle gündelik olayları kendine has üslubuyla ve özel bir görüşle ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Ulus gazetesinde yer alan köşe yazıları çoğunlukla gazetenin başyazarlığını yapan Falih Rıfki Atay tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıca diğer yazarlarda çalışma sınırlılıkları dahilinde belirlenen yıllar çerçevesinde çeşitli konular hakkında yazılar yazmıştır.

Ulus gazetesinin modernleşme söyleminin ortaya konulduğu bu çalışmada, 1935 yılında 10 adet köşe yazısı, 1936 yılında 10 adet köşe yazısı, 1937 yılında 9 adet köşe yazısı ve son olarak 1938 yılında da 9 adet köşe yazısı incelenmiştir. Toplamda incelenen köşe yazısı sayısı ise 38 adet olmuştur.

Bu bağlamda, 1935 yılında incelenen köşe yazılarının konuları siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda farklılıklar göstermiştir. **1935 yılında yazılan köşe yazılarının konuları;** yeni Türkiye'nin gelişmesi ve kalkınması, cumhuriyetin ilanı sonrasında kadınlara verilen haklar ve kadının toplumdaki yerinin öneminin artması, cumhuriyetin ilanı sonrasında gerçekleştirilen devrimlerin halka benimsetilmeye çalışılması, ekonomik alanda kötü olan ülkenin durumunun iyileşmeye başlaması ve ekonomi alanındaki gelişmeler, CHP'nin söz konusu yıldaki parti programı, Türk diline verilen önemin artması, gündelik yaşamda Türkçe kullanılmasının önemi ve güneş dil

teorisi hakkında olmuştur. Söz konusu yılda köşe yazarları ise, Falih Rıfkı Atay, Necip Ali Küçüka, Zeki Mesud Aslan, Abdülkadir İnan ve Kemal Ünal'dır.

1936 yılında yayımlanan köşe yazılarının konuları arasında; Osmanlı döneminin ardından ilan edilen cumhuriyetle birlikte yaşanan refah dönemi, Türk milliyetçiliğinin önemi, yurttan ve cihanda barış politikasının izlenmesi, gerçekleştirilen alfabe devriminin halka anlatılması, 1930'lu yıllarda görülen Devletçilik politikasının etkileri, ekonomide ikinci beş yıllık endüstri planının yürürlüğe girmesi, hukuk alanında gerçekleştirilen devrimler, Montrö Boğazlar sözleşmesinin önemi ve Türk matbuatı yer almaktadır. 1936 yılında yayımlanan ve modernleşme söylemi içeren köşe yazılarının yazarları ise, Falih Rıfkı Atay, Necip Ali Küçüka, Kemal Ünal ve Naşid Uluğ olmuştur.

1937 yılında diğer yıllara nazaran köşe yazılarının konusu daha dar olmuştur. Bu bağlamda, köşe yazılarının konusu; Türk ulusçuluğu, eğitim, yurt içi ve yurt dışı ticarete limanların önemi, enternasyonal Türk sergisinin hazırlıkları ve havacılığa verilen önemin artması çerçevesinde şekillenmiştir. Diğer taraftan, 1937 yılında modernleşme söylemi içeren köşe yazılarının tamamı gazete baş yazarlığı ve CHP sözcülüğü yapan Falih Rıfkı Atay tarafından yazılmıştır.

Son olarak **1938 yılına gelindiğinde köşe yazılarının konuları** daha fazla çeşitlilik göstermiştir. Söz konusu yılın konuları arasında; Osmanlı ve yeni Türkiye karşılaştırması, cumhuriyetin on beş yıllık mazisinde gerçekleşen olaylar, yeni bütçe çalışmaları, ülke içerisinde açılan yeni sergilerin önemi, toprak mahsulleri ofisinin kurulması ve tarım alanında yapılacak eylemler, Türk havacılığının gelişmesi ve bu alanda yapılan yenilikler, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra milletin üstüne düşen vazifeler ve Atatürk enstitüsünün onun hatırasını yaşattırması ve unutturmaması yer almaktadır. 1938 yılında yayımlanan köşe yazılarının büyük bir çoğunluğunu geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi Falih Rıfkı Atay yazmıştır. Ayrıca Ferid Celal Güven'in de modernleşme bağlamında köşe yazısı yazdığı belirlenmiştir.

2.3.6. Genel Değerlendirme

Bu çalışmada, belirlenen sınırlılıklar çerçevesinde 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarında Ulus gazetesinde yayımlanan ve haber genişliği baz alınarak seçilen haberlerin modernleşme söylemleri eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu bağlamda, 1935 yılında 33 adet haber, 1936 yılında 20 adet haber, 1937 yılında 32

adet haber ve 1938 yılında 21 adet haber analiz edilmiştir. Toplamda ise 106 haber (38 adet köşe, 68 adet manşet-sürmanşet) analiz edilmiştir.

Ulus gazetesi, geçmişi ve döneminin koşulları gereği CHP hükümetini destekleyen bir yayın amacı gütmüştür. Gazete, yayımladığı haberleriyle CHP'nin görüş ve düşüncelerini halka yansıtma görevi üstlenmiştir. Bu bağlamda, Ulus gazetesinin incelenen 4 yıllık periyodik sürecinde kullanılan **kelime tercihleri** değerlendirildiğinde, yeni Türkiye'nin kurulması, gerçekleştirilen devrimlerin hayata geçirilmesi, ulusal bir bilinç yaratılması ve devrimlerin halka benimsetilmesi gibi bir anlam inşası yaratma çabası görülmektedir. İncelenen yıllarda ortak olarak kullanılan "*cumhuriyet*", "*yeni Türkiye*", "*Türk İnkılabı*", "*yeni devir*", "*milli refah*" ve "*milli faaliyetler*" gibi kelime tercihleri, bu durumu destekler niteliktedir. Bununla birlikte, söz konusu süreçte ortak söylem olarak Mustafa Kemal Atatürk vurgusu da yoğun olarak haberlerde ön plana çıkmaktadır. İncelenen gazete haberlerinde, ülkenin Mustafa Kemal tarafından kurtarıldığı, onun öncülüğünde devrimlerin gerçekleştirildiği ve yeni Türkiye'nin onun sayesinde modern bir devlet haline getirildiği bir söylem kurulmuştur. "*Büyük önder*", "*büyük şef*", "*ulusal önder*" ve "*Kemalizm*" gibi haber içerisinde kullanılan kelime tercihleri bu durumu destekler nitelikte olmuştur. Öte yandan, kullanılan kelime tercihlerine bakıldığında, Osmanlı'ya tamamen karşı çıkma, Osmanlı'nın izlerinden kurtulma ve Osmanlı'yı yok sayma gibi söylemler de haberlerde yer almıştır. Böylelikle haberlerde, Osmanlı bilinci ve geçmişi yıkılarak o dönemi yok sayma, unutturma politikası benimsenmiştir.

Haber söylemi içerisinde "aşırı-tamamlanmışlık" yaratan **aşırı kelime vurguları**, anlam inşası yaratılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Ulus gazetesinde yayımlanmış modernleşme unsuru taşıyan haberlerin geneline bakıldığında aşırı kelime vurguları ile; "gerçekleştirilen reformlar", "Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkedeki önemi", "Yeni Türkiye'nin oluşumu", "CHP hükümeti tarafından ülkede yapılan eylemler" ve "yeni yönetim sistemi olan cumhuriyetin ülkeye getirilmesi" anlam inşası yapıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca modernleşme kapsamında yapılan haberlerde, aşırı kelime vurguları ile Kemalizm'in bir ideoloji halini alması ve milli modernizasyon ideali olmasının anlam inşası da yapılmıştır.

Ulus gazetesinin 4 yıllık periyodik sürecinde yayımlanan modernleşme söylemine sahip **haberlerin aktörleri ve doğrudan alıntılar** önem taşımaktadır. Haberlerde ortak

olarak görülen aktörler: Mustafa Kemal Atatürk, Recep Peker, Celal Bayar, İsmet İnönü, Şükrü Kaya, Fuad Ağralı ve Falih Rıfkı Atay gibi isimler olmuştur. Yayımlanan haberlerde görülen söz konusu aktörler CHP içerisindeki önemli isimlerdir. Siyasal alanda ülke yönetiminde söz sahibi olan bu aktörler, haberlerde milliyetçilik söylemlerine yoğunluklu olarak yer vermiş, gerçekleştirilen reformların önemi vurgulamış, ülkenin geçmişte bulunduğu durumdan kurtarılarak bu günlere getirildiğini belirtmiş, kendi hükümetleri ve dava arkadaşları tarafından modern Türkiye'nin kuruluşuna öncülük ettiklerini ifade etmiş ve kendi görüşlerinin aksi bir görüşü kabul etmemişlerdir. Buradan hareketle, Ulus gazetesinde yer alan modernleşme haberlerinin güç ve iktidar sahibi olan kişilerin söylemi tarafından inşa edildiği söylenebilmektedir.

Haber söylemi içerisindeki bir diğer ideolojik anlamın çıkarılabileceği yöntem **sentaktik tercihler** olmuştur. Bu bağlamda, Ulus gazetesinin incelenen 4 yıllık periyodik sürecinde aktif sentaksla şu fiiller genel olarak kullanılmıştır: *Yaptık, verdik, aldık, ilerledik, geliştik, gerçekleştirdik, bitirdik, arttırdık, başardık ve yükselttik.* Görüldüğü gibi modernleşme bağlamında kullanılan bu fiillerin hepsi olumlu ve yapıcı anlam içermektedir. Gerçekleşen modernleşme olgusu haber metni içerisinde kullanılan söz konusu fiillerle, olumlu anlam inşa edilmesine olanak sağlamıştır. Böylelikle, CHP'nin resmi yayın organı niteliğinde olan ve ülkede gerçekleşen modernleşme hareketlerini yücelten Ulus gazetesi, kesin yargılarda bulunan sentaktik tercihler yapmıştır. Öte yandan, Osmanlı dönemine yönelik kullanılan sentaktik tercihler ise Ulus gazetesinin olumsuzlaması olarak değerlendirilebilir.

Değerlendirilen kategoriler ardından sonuç olarak, Ulus gazetesinde kurulan söylemin güç ve iktidar sahipleri (dönemin tek parti hükümeti) tarafından oluşturulduğu görülmüştür. Bu bağlamda, ülke içerisinde modernleşme çerçevesinde gerçekleştirilen her eylem, olumlu olarak gazetede yansıtılmış ve gösterilmiştir. Ulus gazetesinde belirlenen periyodik zamanlardaki incelenen haberlerde ortaya çıkan ana modernleşme söylemi ise, Cumhuriyet Halk Partisi'nin siyasi programını oluşturan "Altı Ok" olmuştur. Bilindiği üzere, "Cumhuriyetçilik", "Halkçılık", "Milliyetçilik", "Laiklik", "Devletçilik" ve "İnkılapçılık"tan oluşan "Altı Ok"; Ulus gazetesinde yer alan haberlerin modernleşme söylemini ortaya koymak için yapılan çözümleme sonucunda "Laiklik" ilkesi hariç tam olarak bulgulanmıştır. Çözömlenen haberler içerisinde "Laiklik" ilkesinin bulunmamasının sebebi ise, daha önceden de belirtildiği gibi söz konusu

alanda yapılan reformların cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmış olmasından dolayıdır. Bu bağlamda, çalışmadan elde edilen ana bulgu, Ulus gazetesinde yer alan ve modernleşme söylemine sahip olan haberlerde "Beş Ok" söyleminin görülmesidir. Öte yandan, ülkenin gelişmesi ve kalkınması, Atatürkçülük ve Kemalizm ideolojisi de haber söylemlerinde bulunan diğer bulgular olmuştur.

Son olarak incelenen haberlerde, ülke içerisinde yapılan tüm reformların ve Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğinin olumlanması; diğer taraftan Osmanlı geçmişinin olumsuzlanması elde edilen diğer önemli bulgulardandır. Dönem koşullarının göz önünde bulundurulduğunda ve tek parti iktidarının yönetimde olması bu duruma şüphesiz neden olan etkenlerden bir tanesidir. Ayrıca, gazetede incelenen tüm yıllarda yayımlanmış modernleşme unsuru taşıyan haberlerin söylemi birbirleriyle yoğun olarak benzerlikler göstermiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Ulus gazetesinde yayımlanmış haberlerde modernleşme söylemini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada, 1935, 1936, 1937 ve 1938 yıllarına dair içerisinde modernleşme unsuru barındıran haberler çözümlenmiştir. Söz konusu çözümlenmenin gerçekleştirilebilmesi için ise eleştirel söylem analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada Ulus gazetesinde yayımlanan ve belirli kriterlere göre seçilen haberlerin, modernleşme söylemi içerip içermediği sorusuna yanıt aranmıştır.

Çalışmada modernleşme olgusu, giriş bölümünün devamında yer alan 1. bölüm içerisinde ele alınmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi kısa bir şekilde ifade edilmek istenirse modernleşme, kapitalizmin gelişimine dayanan ve bu gelişme sürecinde ortaya çıkan bir süreç olmuştur. Avrupa'daki kapitalist devletlerin gelişmesinin ardından sömürge arayışına girmeleri ve bu arayış sonucunda o bölgelerde yaşayan toplumların yapılarını değişime uğratmaları genel olarak modernleşme sürecinin temelini oluşturmuştur. Batı dışı toplumlar da söz konusu süreç sonrasında bu durumdan etkilenmiştir. Nilüfer Göle'ye (2002, s. 59) göre, Batılı olmayan toplumların tarih ve bireylerinin gözüyle bakıldığında Batı modernliği çok şey ifade etmekte ve zaman içerisinde değişim geçirmektedir.

Bu bağlamda, bir dönem Batı karşısında üstünlüğü elinde bulunduran Osmanlı İmparatorluğu, güçler dengesinin bozulmasının ardından kendisine ilham kaynağı olarak Batı'yı temel almış ve Batı'ya yönelmiştir. Osmanlı'da modernleşme hareketleri, genel olarak 19. yüzyılda yapılan bir dizi reformla başlamıştır. Bu anlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomik, askeri, eğitim ve dış etkenler yönünden yaşanan olumsuz gelişmelerin ardından modernleşme, askeri, siyasal ve toplumsal bir proje olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi konum sebebiyle Batı ile sürekli iç içe olmasıyla da doğrudan alakalı olmuştur. Söz konusu olan bu bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan reformlar (Ordunun modernleşmesi, Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması, Tanzimat'ın ilanı, Islahat Fermanı'nın kabulü, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyetin ilanı) ele alınmıştır. Ayrıca bunun ardından gerçekleştirilen bağımsızlık savaşı ve yeni Türkiye'nin temellerinin atılmasına kadar gelen sürece yine söz konusu bölümde değilmiştir.

Çalışmanın 2. bölümü Cumhuriyet Dönemi modernleşmesi üzerinde durmuştur. Türkiye, girilen I. Dünya savaşı sonrasında ve ardından gerçekleştirilen bağımsızlık savaşı sonrasında Lozan Barış Antlaşmasını imzalamıştır. Bir taraftan bu antlaşma sayesinde Türkiye bağımsızlığını kazanırken, diğer taraftan uzun savaş süreci sonunda sıkıntılı günler geçirmiştir. Ülke nüfusunda azalmalar olmuş, halk yoksullaşmış ve savaş sonrasında yapılarda tahribatlar meydana gelmiştir. Ülkede hakim olan bu olumsuz hava nedeniyle söz konusu süreçte modernleşme hareketleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında diğer yıllara nazaran daha yavaş gerçekleşmiştir. Ayrıca, Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilmek istenen modernleşme hareketleri bir anda var olmamıştır. Bu süreç temellerini Osmanlı İmparatorluğu döneminin son zamanlarından almıştır. Ancak, cumhuriyet döneminde daha rahat siyasi bir ortamın var olmasından dolayı modernleşme bağlamında daha fazla yol alınmıştır.

Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin siyasi, ekonomik, hukuki, toplumsal ve kültürel boyutu yine söz konusu bölümde ele alınmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesi, Halk Fırkası'nın kurulması, çok partili hayat denemesi (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası), saltanat ve hilafetin kaldırılması siyasi alanda yapılan reformlar arasında yer almıştır. Ekonomi alanında gerçekleşen reformlar arasında, İzmir İktisat Kongresi'nin toplanması, aşar vergisinin kaldırılması, ekonomik hayata canlılık kazandırması için bankalar kurulması ve 1930'lu yıllarda Devletçilik politikasının izlenmesi sayılabilmektedir. Yeni anayasanın ilan edilmesi, Medeni Kanun'un kabulü ve şeriatın kaldırılması hukuki alanda yapılan reformlardan bazılarıdır. Toplumsal alanda, kadına verilen önemin artması, kadının seçme ve seçilme hakkını kullanabilmesi, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, soyadı kanunu, saat, takvim ve ölçü birimlerinin değiştirilmesi, Tevhid-i Tedrisat kanununun ilan edilmesi ve harf devrimi yapılan reformlar arasındadır. Son olarak kültürel alanda yapılan reformlardan bazıları ise, şapka kanunu, müzik, resim ve tiyatro alanlarında yapılan düzenlemeler olmuştur. Ayrıca Murat Belge'ye (2001, s. 38) göre, Türk milletinin milli modernizasyon ideali ve ideolojisi olan Kemalizm ve söz konusu dönemde yaratılmak istenen ulusal kimlik konularına da 2. bölümde detaylı olarak ele alınmıştır.

Öte yandan, gerçekleştirilen devrimlerin halka yansıtılması açısından basın önemli bir göreve sahip olmuştur. 1920'li yıllarda milli mücadeleyi destekleyen ve

desteklemeyen basının varlığı, 1930'lu yıllarda ise basının, dönemin tek parti iktidarını elinde bulunduran CHP'nin kontrolü altında olması söz konusu bölümde incelenmiştir.

Çalışmanın 3. ve son bölümünde tarihsel süreçte Ulus gazetesi ve Ulus gazetesinde yer alan içerisinde modernleşme unsuru bulunduran haberlerin söylemi incelenmiştir. Çalışmanın çözümlenme aşamasında, 1935, 1936, 1937 ve 1938 yılları sınırlılık olarak belirlenmiştir. 1935 yılının Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım; 1936 yılının Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim; 1937 yılının Mart, Haziran, Eylül ve Aralık; 1938 yılının Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım aylarının ilk haftalarının ilk iki günü çalışma dahilinde incelenmiştir. Ayrıca söz konusu yıllarda yayımlanmış gazetelerin tüm sayfalarının incelenmesi zaman ve emek açısından mümkün olmadığından dolayı gazetelerin ilk sayfası ve devamında yer alan haberler irdelenmiştir. Öte yandan, çalışmanın nicel bulgular bölümünde analiz edilen haberlerin seçilebilmesi için "teknolojik gelişmeler", "laiklik", "eğitim", "ekonomik gelişmeler ve kalkınma", "siyasi parti, demokrasi ve seçimler", "ulus-kimlik", "hukuki düzenlemeler" ve "toplumsal gelişme" kategorileri belirlenmiştir.

Bu bağlamda, nicel bulgular kısmında, belirlenen periyodik süreç içerisinde Ulus gazetesinde yer alan modernleşme unsuru taşıyan haberler incelenmiştir. Nicel bulguların sonuçlarına göre; ekonomik gelişmeler ve kalkınma ve toplumsal gelişme kategorileri haberlerde en fazla modernleşme unsurunun görüldüğü kategoriler olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün ekonomik gelişme ve kalkınma konusundaki anlayışı olan "ya her yönden bağımsız olmak ya da yok olmak" ilkesi bu durumun önemli nedenleri arasındadır. Diğer taraftan 1930'lu yıllarda görülen "Devletçilik" ilkesi Türkiye'nin ekonomi siyaseti olarak kabul edilmiştir. Ayrıca "Birinci Beş Yıllık Plan" ve "İkinci Beş Yıllık Plan", devletçi ekonomik politikanın temellerini oluşturmuştur. Ekonomi alanında yaşanan tüm bu gelişmeler, incelenen haberler içerisinde en fazla modernleşme unsuru görülmesinin önemli sebeplerindedir. Öte yandan, Türkiye'nin hedeflediği çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak için bu doğrultuda eğitim veren Halkevleri, gerçekleştirilen devrimlerin halka benimsetilmesini amaçlamıştır. Söz konusu durum, toplumsal gelişme kategorisinin incelenen haberler içerisinde yoğunluklu olarak görülmesiyle ilişkilendirilebilir.

Diğer taraftan, elde edilen nicel bulguların sonuçlarına göre laiklik kategorisi ise haberlerde görülen en az modernleşme unsuru olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk,

cumhuriyetle birlikte kurulan çağdaş devletin temellerini "Laiklik" ilkesine dayandırma kararında olmuştur. Laiklik hareketi, evre evre gelişmiş ve sırasıyla; devlet, hukuk ve öğretim sisteminin laikleşmesiyle sonuca ulaşmıştır. Siyasal alanda, öncelikle 1921 Anayasası, ardından saltanatın kaldırılması, cumhuriyetin ilan edilmesi ve hilafetin kaldırılmasıyla dinin devlet hayatına olan etkileri önlenmek istenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında hukuk alanında, İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulü, konulan kanunların laik temellere dayandırılması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Diğer taraftan Cumhuriyet döneminde, Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulü ve harf inkılabı gibi eğitim-öğretim hayatında gerçekleştirilen laikleşme hareketleri görülmüştür. Tüm bu yaşanan gelişmelerin bizim çalışma konumuz dahilinde belirlenen yıllar çerçevesinde gerçekleşmemesi, incelenen haberlerde Laiklik unsurunun en az sayıda çıkmasında önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu bağlamda, çalışma kapsamında incelenen laikleşme kategorisi ile ilgili haberlerin, söz konusu dönemde ülkede yaşanan diğer önemli gelişmelerin gerisinde kaldığından dolayı da en az sayıda çıktığı söylenebilir.

Öte yandan, nicel bulgular kısmında, belirlenen periyodik süreç içerisinde Ulus gazetesinde yer alan ve modernleşme unsuru taşıyan haberler incelendiğinde "ulus-kimlik" kategorisinde 1937 yılında diğer yıllara oranla büyük bir fark olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu durumun en önemli nedenlerinden biri, 1937 yılında Tunceli'de "Dersim İsyanı"nın gerçekleşmesidir. CHP'nin sözcüsü niteliğinde olan Ulus gazetesinin 1937 yılında incelenen haberlerinde sıkça bu isyana ve bunun sonucunda gerçekleşen durumlara yer verildiği gözlemlenmiştir. Diğer taraftan, öncelikle Milletler Cemiyeti, sonrasında TBMM tarafından Hatay ilinin bağımsızlığının kabul edilmesi de söz konusu yılda gerçekleşen önemli olaylardan olmuştur. Tüm bu hadiselerin sonucunda 1937 yılında incelenen haberlerde ulus-kimlik kategorisinin yüksek sayıda çıktığı söylenebilir. Ayrıca, söz konusu dönemde 2. Türk Tarih Kurultayı'nın toplanması ve II. Dünya Savaşı'na doğru yaklaşılırken yükselen milliyetçilik hareketleri de 1937 yılında incelenen haberlerde ulus-kimlik kategorisindeki artışın nedenleri arasında gösterilebilmektedir.

Son olarak, Ulus gazetesinde yer alan ve modernleşme bağlamında incelenen haberlerde dikkat çekici bir bulgu olarak, dil alanında yaşanan gelişmelerin anlatıldığı ve yeni kelimelerin halka tanıtıldığı yazı dizilerinin yayımlandığı görülmüştür. Söz konusu dönemde gerçekleştirilen II. ve III. Dil Kurultayları sonrasında incelenen

gazetelerde, yabancı kelimelerin yerine üretilen Türkçe kelimelerin kullanımı, kullanılan terimlerin Türkçe kökenlerden türetildiği ve dil alanında yaşanan gelişmelerin gösterildiği bazı haberler yer almıştır. Böylelikle devrimlerin halka anlatılmasında büyük öneme sahip olan Ulus gazetesinin, dil alanında da yayımladığı yazı dizileri, halkın bilinçlenmesinde ve Türk diline sağladığı katkılar nedeniyle önem taşımaktadır.

Öte yandan, çalışmanın çözümleme kısmında Ulus gazetesinde yayımlanan ve modernleşme söylemi içeren haberler eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. İncelenen söz konusu haberler, genişliği temel alınarak seçilmiştir. Eleştirel söylem analizi sonucu, yayımlanan haberlerde Ulus gazetesinin hükümetin görüş ve düşüncelerini halka yansıtma görevi üstlendiği açıkça görülmektedir. Diğer taraftan, ülke içerisinde modernleşme bağlamında gerçekleştirilen her eylem, olumlu olarak gazetede yansıtılmış ve gösterilmiştir.

Ulus gazetesinde yayımlanan ve modernleşme söylemi içeren haberlerin çözümlenmesi sonucu, bu çalışmada bulguların ana söylem CHP'nin siyasi programını oluşturan "Altı Ok" olmuştur. Ancak bu çalışmada, Altı Ok ilkelerinden biri olan "Laiklik" ilkesi, Ulus gazetesinde 1935-1938 yıllarında yer alan haber söylemlerinde görülmemiştir. Bu duruma etken olan ana sebep daha önce de belirtildiği gibi, Laiklik alanında gerçekleştirilen reformların söz konusu süreçten daha önce bir zamanda yani cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmış olmasından dolayıdır. Bu sebepten ötürü, çalışmadan elde edilen ana bulgu, Ulus gazetesinde yer alan ve modernleşme söylemine sahip olan haberlerde "Beş Ok" söyleminin olmasıdır.

Tek parti iktidarının yönetimde olması ve dönem koşullarının göz önünde bulundurulduğunda çalışma sonucunda elde edilen bir diğer bulgu, Osmanlı'ya ve onun dönemine karşı çıkma, söz konusu dönemden kurtulma ve Osmanlı bilincini yok etme politikası olmuştur. Ulus gazetesi söz konusu politikanın toplum içerisinde yaygınlaşmasına hizmet eden bir kitle iletişim aracı rolü üstlenmiştir. Bu noktada, kitle iletişim araçlarının ideolojileri yaymadaki önemi göz önünde bulundurulduğunda; Ulus gazetesinin Osmanlıya ve onun dönemine karşı çıkma, Osmanlı bilincini yok etme politikasını yayan ve modernleşme ideolojisini topluma aktaran bir kitle iletişim aracı olduğu söylenebilir. Ayrıca haber söylemlerinde, gerçekleştirilen devrimlerin önemini halka yansıtılması, ülkenin gelişmesi ve kalkınması, Atatürkçülük ve Kemalizm

ideolojisi de haber söylemlerinde bulunan diğ er bulgular olmuştur. Bu bağ lamda, incelenen haberlerde, Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkenin kurucusu olarak atfedilmesi, onun sayesinde söz konusu devrimlerin gerçekleştirilmesi ve yeni Türkiye'nin onun bu çalışmaları sonucu modern bir ülke halini alması bilinci yaratılmaya çalışılmış, yani Mustafa Kemal Atatürk haber söylemlerinde yüceltilmiştir. Nitekim, Van Dijk'ın (1991, s. 139) da vurguladığı gibi basının toplumsal aktörleri sunma ve temsil etme biçimi değerlerin ideolojik yapısının bir parçasını oluşturmaktadır. Benzer şekilde, Teo'da (2000, s.18) toplumsal aktörlerin fikirlerinin tırnak içerisinde verilmesini gücün ve etkinin pekiştirilmesini sağladığını ancak güçsüz toplumun fikirlerini ve dünya görüşünü dışarıya yansıtmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, Ulus gazetesindeki içeriklerde, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'nin kurucusu olarak atfedilmesi ve haber söylemlerinde yüceltilmesi gerek tırnak içerisinde güçlü ifadelerle, gerekse haber içeriklerinde Mustafa Kemal Atatürk'ün toplumsal bir aktör olarak yüceltilmesiyle pekiştirilmiştir. Bu anlamda Ulus gazetesi, modernleşme olgusunun ve devrim ideolojisinin pekiştirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Öte yandan, incelenen haber söylemlerinde bulgularan bir diğ er sonuç, ülke içerisinde CHP hükümeti tarafından yapılan tüm reformların ve Atatürk'ün kişiliğinin olumlanması olmuştur. Nitekim, Hürriyet Konyar'ın (1999, s. 12) da belirttiği üzere Ulus gazetesi iktidarın görüşlerini topluma aktarmak, kabul edilen yeni demokrasi ilkelerini topluma sunmak ve sunulan bu yeni görüşlerin tartışılmasını sağlamak bağ lamında bir platform işlevi görmüştür. Buna ek olarak, modernleşme söylemi içeren haberlerde adı geçen aktörlerin tamamının ülke yönetiminde hükümet kanadında yer alan kişiler olduğu, muhalif kişilerin haberlerde yer almadığı da dikkat çekici olmuştur. Ayrıca, söz konusu gazetede incelenen tüm yıllarda yayımlanmış modernleşme unsuru taşıyan haber söylemlerinin birbirleriyle yoğun olarak benzerlikler gösterdiği de elde edilen bir diğ er bulgu olmuştur. Sonuç olarak, Ulus gazetesinde modernleşme unsurlarına sahip olan haberlerde söylemin dönemin tek parti iktidarı ve güç sahipleri tarafından ortaya konulduğu görülmüştür.

Ayrıca, Ulus gazetesinin 1935-1938 yılları arasında yayımlanan ve modernleşme söylemine sahip olan haberlerin incelendiği bu çalışmada, tüm yıllarda ortak söylem olarak "yeni Türkiye" vurgusunun sıklıkla yapıldığı görülmüştür. Bu bağ lamda, gazetede yer alan haberlerde kullanılan "yeni Türkiye" söylemiyle ulusal bir bilincin

yaratılmasını amaçlamıştır. Öte yandan, geçmişin ve bugünün anlaşılmasında gazeteler tarih boyunca önemli bir işlev üstlenmiştir. Bu anlamda basın tarihi çalışmaları da her zaman önemli olmuştur. Çalışma kapsamında, Ulus gazetesinin sözcülüğünü yapmış olduğu Cumhuriyet Halk Partisi, 1923-1938 yılları arasında on beş yıllık dönemin tek partisi konumunda olmuştur. Günümüzde ise 2002 yılında iktidara gelen AK Parti 2002-2017 boyunca on beş yıllık dönemin "hakim parti"si konumunda olmuştur. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in ilk yılları ve şimdiki zaman karşılaştırıldığında, farklı dönemlerde ve birbirinden farklı zihniyette olan partilerin "yeni Türkiye" söylemini kullandığı sonucu dikkat çekici bir bulgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Abadan, N. (1961). "Cumhuriyet ve Ulus gazeteleri hakkında muhteva tahlili". *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 16 (2), 93-118.
- Ahmad, F. (2006). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. (Çev: S. C. Karadeli). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- (2014). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. (Çev: Y. Alogan). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Avşar, A. (1998). *Bir partinin kapanmasında basının rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: Kitabevi.
- Aydemir, Ş.S. (2011). *Tek adam Mustafa Kemal 1922-1938*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, S. (1999). *Kimlik sorunu, ulusallık ve "Türk Kimliği"*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- (2000). *Modernleşme ve milliyetçilik*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- (2001). İki İttihat-Terakki: İki ayrı zihniyet, iki ayrı siyaset. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 1 -Cumhuriyete devreden düşünce mirası-Tanzimat ve Meşrutiyet'in birikimi*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.117-128.
- Bayri, H. (2008). *Türkiye'de kimlik siyaseti sorunu ve ulusal kimlik-1980 sonrası döneme sosyo-politik bir bakış*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Belge, M. (2001). Mustafa Kemal ve Kemalizm. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 2 -Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.29-43.
- (2002). Batılılaşma: Türkiye ve Rusya. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 3 -Modernleşme ve batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.43-55.
- Berkes, N. (2006). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. (10. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berman, M. (2013). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. (16. Baskı). (Çev: Ü. Altuğ ve B. Peker). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Black, C.E. (1986). *Çağdaşlaşmanın itici güçleri*. (Çev: F. Gümüş). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Boratav, K. İktisat tarihi (1908-1980). *Türkiye tarihi 4 - Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi, ss. 263-354.
- Buhr, M.; Schroeder, W. ve Barck, K. (2006). *Aydınlanma felsefesi*. (Çev: V. Atayman). İstanbul: Yenihayat Yayıncılık.
- Bumin, T. (2010). *Tartışılan modernlik: Descartes ve Spinoza*. (4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Burke, P. (2003). *Avrupa'da Rönesans-merkezler ve çeperler*. (Çev: U. Abacı). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Büyükbaş, H. (2003). Japon modernleşmesi üzerine (1868-1912). *Bilimname düşünce platformu*, 3. Dizi- 3. Sayı, 65-86.
- Caymaz, B. (2007). *Türkiye'de vatandaşlık: resmi ideolojileri ve yansımaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coşkun, İ. (2003). Modernliğin kaynakları: Rönesans üzerine bir değerlendirme. *İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi- 6. Sayı, 45-69.
- Çavdar, T. (1983). "Hakimiyet-i Milliye" ve "Ulus"ta Demokrasi Yaklaşımı. *Bilim ve Sanat Dergisi*, 31, 16-23.
- (1996). *Türkiye'nin demokrasi tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çiğdem, A. (2001). *Aydınlanma düşüncesi*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- (2002). Türk Batılılaşması'nı açıklayıcı bir kavram: Türk başkallığı Batılılaşma, modernite ve modernizasyon. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 3 -Modernleşme ve batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.68-82.
- Çulhaoğlu, M. (2002). Modernleşme: Batılılaşma ve Türk solu. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 3 -Modernleşme ve batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.170-188.

- Dağtaş, B. ve Tazegül, M. (2005). Modernleşmeyi okumak: Ülkü Dergisi (1933-1938). *Kültür ve İletişim*. 8 (2), 75-99.
- Dağtaş, B. ve Dağtaş, E. (2007). Sivil itaatsizlik örneği olarak 'Cumartesi Anneleri' eylemlerinin Türkiye basınındaki sunumu. *Kültür ve İletişim*. 10 (1), 71-104.
- Dağtaş, B. (2015). *Tanzimat sonrası yayıncılık ve roman: Yeni Osmanlılar ve tezli romanlar*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dağtaş, B. (2016). Arap Baharı'nın inşası: Türkiye gazetelerinin haber söylemleri. *Özgürleşmenin yolları*. (Der: E. Dağtaş). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Doğaner, Y. (2012). Atatürk dönemi Türkiye'sinde sosyo-kültürel değişim. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* Ankara: Hacettepe Üniversitesi, s. 235-260.
- Eisenstadt, S.N. (2007). *Modernleşme: Başkaldırı ve değişim*. (Çev: U. Coşkun). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Ewald, O. (2010). *Fransız aydınlanma felsefesi*. (Çev: G. Aytaç). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Fairclough, N. (2001). The dialectics of discourse. *Textus XIV*. pages 231-242.
- Georgeon, F. (2006). *Osmanlı-Türk modernleşmesi (1900-1930)*. (Çev: A. Berktay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*. (Çev: Ü. Tatlıcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- (2010). *Modernite ve bireysel kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum*. (Çev: Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- (2014). *Modernliğin sonuçları*. (6. Baskı). (Çev: E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gombrich, E.H. (1999). *Sanatın öyküsü*. (Çev: E. Erduran ve Ö. Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Göle, N. (2002). Batı dışı modernlik: Kavram üzerine. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 3 -Modernleşme ve batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.56-67.
- Habermas, J. (2010). Modernlik: Tamamlanmamış bir proje. *Dipnot Dergisi*, Sayı:1, 29-41.
- İnal, M. A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnan, A.A. (1991). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnceoğlu, Y.G ve Çomak, N.A. (2009). *Metin çözümlemeleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnuğur, M.N. (1993). *Basın ve yayın tarihi*. (3. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Jameson, F. (2008). *Modernizm İdeolojisi-Edebiyat Yazıları*. (Çev: K. Atakay ve T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kahraman, H.B. (2002). Bir zihniyet, kurum ve kimlik kurucusu olarak Batılılaşma. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 3 -Modernleşme ve batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.125-140.
- Katoğlu, M. (1997). Cumhuriyet Türkiye'sinde eğitim, kültür, sanat. *Türkiye tarihi 4 - Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi, ss. 391-502.
- Kinross, L. (2008). *Atatürk- Bir milletin yeniden doğuşu*. (20. baskı). (Çev. N. Sander). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Koçak, C. (1997). Siyasal tarih (1923-1950). *Türkiye tarihi 4 - Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi, ss. 83-173.
- (2001). Osmanlı/Türk siyasi geleneğinde modern bir toplum yaratma projesi olarak anayasanın keşfi: Yeni Osmanlılar ve Birinci Meşrutiyet. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 1 -Cumhuriyete devreden düşünce mirası- Tanzimat ve Meşrutiyet'in birikimi*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.72-87.
- Konyar, H. (1999). *Ulus gazetesi, CHP ve Kemalist ilkeler*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Köker, L. (1995). *Modernleşme, Kemalizm ve demokrasi*. (3. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küçük, M. (1994). *Modernite versus postmodernite*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Mardin, Ş. (2015). *Türk modernleşmesi*. (24. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Michelet, J. (1996). *Rönesans*. (Çev: K. Berber). İstanbul: MEB Yayınları.
- Oral, F.S. (1968). *Türk basın tarihi*. İstanbul: Yeni Adım Matbaası.
- Ortaylı, İ. (1987). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayın.
- Özkaya, Y. (2013). *Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi / Yayınevi.
- Rudé, G. (2015). *Fransız devrimi*. (Çev: A.İ. Dalgıç). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sander, O. (2005). *Siyasi tarih - İlkçağlardan 1918'e*. (13. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Shaw, S. J. ve Shaw, E. K. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye, cilt 2*. (3. baskı). (Çev: M. Harmancı). İstanbul: E Yayınları.
- Smith, A.D. (1994). *Milli kimlik*. (Çev: B.S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sitembölükbaşı, Ş. (1999). Kültür Devrimi Yönüyle Atatürk Reformları. *Türkiye günlüğü*, Sayı: 56, s. 69.
- Şaylan, G. (1981). *Çağdaş Siyasal Sistemler*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- (2002). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şen, H. (2012). *Kemalist modernleşme ve İslâmcı gelenek*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Tanilli, S. (1999). *Yüzyılın gerçeği ve mirası*. Cilt III. İstanbul: Adam Yayınları.
- Tazegül, M. (2005). *Modernleşme sürecinde Türkiye*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Tekeli, İ. (2002). Türkiye'de siyasal düşüncenin gelişimi konusunda bir üst anlatı. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 3 -Modernleşme ve batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.19-42.

- (2009). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekinalp. (1998). *Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve devrimci Kemalizm*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Touraine, A. (1994). *Modernliğin eleştirisi*. (Çev: H. Tufan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Topuz, H. (1996). *100 soruda başlangıçtan günümüze Türk basın tarihi- davalar, hapisler, saldırılar, faili meçhul cinayetler ve holdingler*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (2003). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uyar, H. (1998). *Tek parti dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Van Dijk, T.A. (1988a). *News as discourse*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- Van Dijk, T.A. (1988b). *News analysis*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- Van Dijk, T.A. (1991). *Racism and the press*. London: Routledge.
- Van Dijk, T.A. (2000). *Ideology and discourse: A multidisciplinary introduction*. Universitat Oberta de Catalunya.
- Yeğen, M. (1999). *Devlet söyleminde Kürt sorunu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yenituna, B. (2013). *1930'lar Türkiye'sinde bir modernleşme aracı: basın*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yıldırım, E. (2012). *Hayali modernlik: Türk modernliğinin icadı*. (2. baskı). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yüksel, D.Y. (2006). *Rus modernleşmesi ve Türkiye (1682-1905)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Zürcher, E. J. (2001). Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 2 -Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.44-55.

----- (2015). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. (30. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

İnternet Kaynakları

<https://www.turkcebilgi.com/h%C3%BCmanizm>, (Erişim tarihi: 01.03.2016).

https://groups.google.com/forum/#!topic/ege_oo_0809/2hnJ9SSrniU, (Erişim tarihi: 10.03.2016).

<http://www.dersimiz.com/terimler-sozlugu/Enduljans-Nedir-2900.html#>, (Erişim tarihi: 10.03.2016).

<http://www.bilgiustam.com/engizisyon-mahkemeleri-1203/>, (Erişim tarihi: 11.03.2016).

<http://www.sessiztarih.net/2014/06/meiji-restorasyonu-nedir.html>, (Erişim tarihi: 02.04.2016).

http://www.turkcebilgi.com/meclis-i_v%C3%BCkela#bilgi, (Erişim tarihi: 21.04.2016).

<http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/30kavalali.html>, (Erişim tarihi: 06.05.2016).

<http://www.nedir.com/a%C5%9Far-vergisi>, (Erişim tarihi: 14.07.2016).

<https://www.turkcebilgi.com/darüelha>, (Erişim tarihi: 25.07.2016).

<http://www2.msgsu.edu.tr/msu/pages/16.aspx>, (Erişim tarihi: 27.07.2016).

<http://www.turkcebilgi.com/siyasa#bilgi>, (Erişim tarihi: 03.08.2016).

Köşe Yazıları ve Haberler

..... (4 Şubat 1935). Fırkamızın Ankara Vilayet kongresi, üyelerin dileklerini dinleyip yeni idare heyetini seçerek işini bitirdi. *Ulus*, 1-2.

Alsan, Zeki Mesud (4 Şubat 1935). Ökonomik kalkınma. *Ulus*, 1.

Atatürk, Kamâl (5 Şubat 1935). Önderimiz Kamâl Atatürk'ün Ulus'a seçim beyannamesi. *Ulus*, 1.

Küçüka, Necib Ali (11 Şubat 1935). Kadın sayılav olduktan sonra... *Ulus*, 1.

..... (18 Şubat 1935). Türkofiste bir komisyon kuruldu. *Ulus*, 1-2.

- ..... (18 Şubat 1935). Kısve kanunu nizamnamesi çıktı. *Ulus*, 1-4.
- ..... (19 Şubat 1935). Yurdu çelik ağlarla örüyoruz. *Ulus*, 1-5.
- ..... (25 Şubat 1935). Bayındırlık bakanlığında yeni çalışmalar. *Ulus*, 1-5.
- ..... (25 Şubat 1935). Türk Müziği için. *Ulus*, 1-5.
- ..... (26 Şubat 1935). Turizm için konuşmalar ilerliyor. *Ulus*, 1-5.
- Atay, Fahri Rıfkı (6 Mayıs 1935). Büyük mesele. *Ulus*, 1.
- ..... (6 Mayıs 1935). Büyük kurultay perşembeye. *Ulus*, 1-3.
- ..... (7 Mayıs 1935). Dördüncü büyük kurultay için her şey hazır. *Ulus*, 1-4.
- ..... (7 Mayıs 1935). C.H.P. programı taslağı. *Ulus*, 1-3.
- Atay, Fahri Rıfkı (13 Mayıs 1935). Planlı Türkiye. *Ulus*, 1.
- ..... (13 Mayıs 1935). Büyük kurultay, partisinin hesaplarının çok beğendi. *Ulus*, 1-6.
- ..... (14 Mayıs 1935). Büyük kurultay yeni programı kabul etti. *Ulus*, 1-4.
- Atay, Fahri Rıfkı (21 Mayıs 1935). Ankara sokaklarında. *Ulus*, 1.
- ..... (21 Mayıs 1935). Tecim ve Endüstri kurultayı bugün toplanıyor. *Ulus*, 1-3.
- ..... (27 Mayıs 1935). Çalışmalarını dün bitirdi. *Ulus*, 1-4.
- ..... (27 Mayıs 1935). Hava tehlikesini bilenler. *Ulus*, 1-4.
- ..... (28 Mayıs 1935). Birinci basın kurultayı dün kapandı. *Ulus*, 1-3.
- Atay, Fahri Rıfkı (5 Ağustos 1935). Türkiye bu değildir!. *Ulus*, 1
- Ünal, Kamâl (12 Ağustos 1935). Küflenmiş pamuk. *Ulus*, 1.
- ..... (13 Ağustos 1935). Antikiteler ve müzeler alanında bu yılki çalışma. *Ulus*, 1-5.
- ..... (19 Ağustos 1935). Uraylar bankasının yeni çalışma planının esasları. *Ulus*, 1-2.
- ..... (27 Ağustos 1935). İş hayatı ve dış tecimde hedefimiz... *Ulus*, 1-2.

- Atay, Fahri Rıfki (4 Kasım 1935). Bizim davalarımız-2-. *Ulus*, 1-4.
- Atay, Fahri Rıfki (5 Kasım 1935). Bizim davalarımız-3-. *Ulus*, 1-6.
- ..... (18 Kasım 1935). Sayımımız, örnek bir sayım olmuştur. *Ulus*, 1-3.
- ..... (19 Kasım 1935). Kamutay iskân kanunu kabul etti. *Ulus*, 1-6.
- İnan, Abdülkadir (25 Kasım 1935). Güneş-Dil Teorisi. *Ulus*, 1-2.
- ..... (25 Kasım 1935). B. Ali Çetinkaya gazetemize çok ehemiyetli diyevde bulundu. *Ulus*, 1-5.
- Atay, Fahri Rıfki (14 Ocak 1936). Yazımız. *Ulus*, 1.
- Atay, Fahri Rıfki (20 Ocak 1936). İkinci plan. *Ulus*, 1.
- Atay, Fahri Rıfki (27 Ocak 1936). Huzur hakkı. *Ulus*, 1.
- ..... (6 Nisan 1936). Dünkü açılış. *Ulus*, 1-6.
- Uluğ, Naşid (13 Nisan 1936). Linyit- enerji- ışık. *Ulus*, 1-6.
- ..... (13 Nisan 1936). Boğazlar rejimi hakkında alakalı devletlere verdiğimiz notanın metnini neşrediyoruz. *Ulus*, 1-5.
- ..... (14 Nisan 1936). T.İ.C.İ. sekizinci kongresi dün Ankara'da halkevinde açıldı. *Ulus*, 1-5.
- ..... (20 Nisan 1936). İlk kağıdımız. *Ulus*, 1.
- Atay, Fahri Rıfki (28 Nisan 1936). Çıkmazlar arasında. *Ulus*, 1-4.
- ..... (7 Temmuz 1936). Tarım kredi kooperatifleri. *Ulus*, 1-5.
- ..... (14 Temmuz 1936). Ulu önder ve tarım kredi kooperatifleri. *Ulus*, 1.
- ..... (20 Temmuz 1936). Boğazlar rejimi hakkındaki yeni mukavelename bu gece saat 22'de Montrö'de imzalanıyor. *Ulus*, 1-5.
- Atay, Fahri Rıfki (21 Temmuz 1936). İmzadan sonra. *Ulus*, 1.
- ..... (21 Temmuz 1936). Atatürk Türkiyesinin yeni zaferi. *Ulus*, 1.

Atay, Fahri Rıfıkı (27 Temmuz 1936). Yeni Türkiye ve rolü. *Ulus*, 1.

Ünal, Kemal (28 Temmuz 1936). Adliye işleri. *Ulus*, 1.

..... (28 Temmuz 1936). Köylerimizin kalkınması. *Ulus*, 1-5.

Küçüka, Necib Ali (6 Ekim 1936). Devlet ve halk. *Ulus*, 1.

Atay, Fahri Rıfıkı (26 Ekim 1936). Baraj'da. *Ulus*, 1.

..... (27 Ekim 1936). General Ali Hikmet Ayerdem Ulus'a spor işlerimizi anlattı. *Ulus*, 1-5.

Atay, Fahri Rıfıkı (1 Mart 1937). Limanlarımız. *Ulus*, 1.

Atay, Fahri Rıfıkı (2 Mart 1937). Türk nasyonalizmi. *Ulus*, 1-3.

..... (2 Mart 1937). Yeni bütçe 229.676.000 lira. *Ulus*, 1.

..... (8 Mart 1937). Demir-çelik endüstrimiz. *Ulus*, 1-5.

Atay, Fahri Rıfıkı (9 Mart 1937). İlk temeller. *Ulus*, 1.

..... (9 Mart 1937). Hatay komitesi dün toplandı. *Ulus*, 1-5.

Atay, Fahri Rıfıkı (16 Mart 1937). Havacılar. *Ulus*, 1.

..... (16 Mart 1937). Demir ve çelik fabrikalarımız 1939'da işleyecek. *Ulus*, 1.

..... (22 Mart 1937). Kamutay bugün toplanıyor. *Ulus*, 1.

Atay, Fahri Rıfıkı (23 Mart 1937). Sergimiz. *Ulus*, 1.

..... (8 Haziran 1937). Sümer Bank idare meclisinin raporu. *Ulus*, 1-5.

..... (14 Haziran 1937). Büyük Atatürk diyorlar ki. *Ulus*, 1-5.

..... (14 Haziran 1937). Atatürk'ün şark vilayetleri halkına yüksek iltifatları. *Ulus*, 1-5.

..... (15 Haziran 1937). İ. İnönü politikamızı anlattı. *Ulus*, 1-6.

Atay, Fahri Rıfıkı (21 Haziran 1937). Tuncelinde. *Ulus*, 1.

..... (28 Haziran 1937). Tunceli'deki harekât. *Ulus*, 1.

- ..... (13 Eylül 1937). Akdeniz'in emniyeti ve inzibatı. *Ulus*, 1-4.
- ..... (20 Eylül 1937). İkinci Türk tarih kurultayı. *Ulus*, 1-4.
- ..... (20 Eylül 1937). Maliyenin pavyonu bize ne anlatıyor?. *Ulus*, 1-4.
- ..... (21 Eylül 1937). Atatürk'ün huzuriyle ikinci Türk tarih kurultayı Dolmabahçe'de açıldı. *Ulus*, 1-4.
- ..... (21 Eylül 1937). Türk tarih kurumu nasıl çalışıyor? *Ulus*, 1.
- Baydar, B. Nasuhi (27 Eylül 1937). Dil bayramı. *Ulus*, 1-6.
- ..... (27 Eylül 1937). Dil bayramı dün kutlandı. *Ulus*, 1-5.
- ..... (28 Eylül 1937). Ankara modern mimarinin eşsiz bir eseridir. *Ulus*, 1-5.
- ..... (28 Eylül 1937). Tedrisat sisteminde değişiklik. *Ulus*, 1-5.
- ..... (1 Aralık 1937). Büyük şefin Kamutay günü ihtisasları. *Ulus*, 1.
- ..... (2 Aralık 1937). Türkiye ve tarihi. *Ulus*, 1-8.
- ..... (13 Aralık 1937). Sekizinci arttırma ve yerli malı haftası açıldı. *Ulus*, 1-8.
- ..... (14 Aralık 1937). Atatürk Türkiyesi'nde milli ekonomimizdeki büyük inkişaf. *Ulus*, 1-5.
- Küçüka, Necib Ali (20 Aralık 1937). Medeni kanunumuz hakkında bazı münakaşalar. *Ulus*, 1-8.
- ..... (21 Aralık 1937). Demiryolları politikamız gibi bir yol politikası!. *Ulus*, 1-8.
- Atay, Fahri Rıfki (27 Aralık 1937). Atatürk'ü dinleyelim. *Ulus*, 1.
- ..... (3 Şubat 1938). Büyük şefin çok yüksek teberruları. *Ulus*, 1-9.
- ..... (3 Şubat 1938). İhracatımızı arttıracak bir karar. *Ulus*, 1-9.
- Atay, Fahri Rıfki (9 Şubat 1938). Türk hava yollarında. *Ulus*, 1-8.
- ..... (10 Şubat 1938). G.İ.R. Kararnamesinin ilk dört aylık neticeleri. *Ulus*, 1-7.

- ..... (16 Şubat 1938). Sigortacılık tam bir garanti altında. *Ulus*, 1-8.
- ..... (17 Şubat 1938). Türk gazeteciliği. *Ulus*, 1.
- ..... (23 Şubat 1938). Kamutay planı müsabakası neticelendi. *Ulus*, 1-7.
- ..... (24 Şubat 1938). İcra vekilleri heyetinde. *Ulus*, 1-8.
- Atay, Fahri Rıfıkı (9 Mayıs 1938). Toprak mahsulleri ofisi. *Ulus*, 1-3.
- ..... (16 Mayıs 1938). Bir ders yılı biterken. *Ulus*, 1-3.
- Güven, Ferit Celal (23 Mayıs 1938). İki devir ve iki sergi. *Ulus*, 1-8.
- ..... (23 Mayıs 1938). Cenevrede Türk tezi kabul edildi. *Ulus*, 1.
- Atay, Fahri Rıfıkı (24 Mayıs 1938). Bütçe başlarken. *Ulus*, 1.
- ..... (24 Mayıs 1938). Bütçe görüşmeleri dün başladı. *Ulus*, 1-7.
- Güven, Ferit Celal (15 Ağustos 1938). On beşinci yıl. *Ulus*, 1-3.
- ..... (22 Ağustos 1938). Hatay mebusları seçiliyor. *Ulus*, 1-7.
- ..... (23 Ağustos 1938). Havacı nesli yetiştirmek için. *Ulus*, 1-6.
- Atay, Fahri Rıfıkı (8 Kasım 1938). Düşmanımız kâğıt mıdır? *Ulus*, 1-8.
- ..... (22 Kasım 1938). Büyük Türk milletine.. *Ulus*, 1.
- Atay, Fahri Rıfıkı (28 Kasım 1938). İlk vazifeler. *Ulus*, 1-8.
- Atay, Fahri Rıfıkı (29 Kasım 1938). Bir devlet stüdyosu. *Ulus*, 1-3.